

**İMAM EVZÂÎ'NİN AİLE HUKUKUNA DAİR
İCTİHÂDLARI**

Mustafa DUMLUPINAR

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı
Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR
2013
Her Hakkı Saklıdır**

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLER ANABİLİM DALI

Mustafa DUMLUPINAR

İMAM EVZÂÎ'NİN AİLE HUKUKUNA DAİR İCTİHÂDLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR

ERZURUM-2013

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

25.06.2013

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “İMAM EVZÂÎ’NİN AİLE HUKUKUNA DAİR İCTİHÂDLARI” adlı eser-metin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, eser-metin kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

25.06.2013

Mustafa DUMLUPINAR

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR danışmanlığında, Mustafa DUMLUPINAR tarafından hazırlanan bu çalışma 07 / 06 / 2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Kemal POLAT

İmza: .....

İmza: .....

İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... / ..... / .....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX

GİRİŞ

İMAM EVZÂÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN SİYASÎ-İLMÎ DURUMU, BİYOGRAFİSİ, ESERLERİ ve MEZHEBİ

A. YAŞADIĞI DÖNEMİN SİYASÎ ve İLMÎ DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ ..	1
1. Yaşadığı Dönemin Siyasi Durumu.....	1
2. Yaşadığı Dönemin İlmi Durumu	4
B. BİYOGRAFİSİ	7
C- ESERLERİ	10
D- MEZHEBİ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

EVİLİK ÖNCESİ VE EVİLİĞE DAİR İCTİHÂDLARI

1.1. NİKÂH AKDİ İLE İLGİLİ BAZI HÜKÜMLER.....	12
1.1.1. Erkeğin Kendisiyle Evlenmek İstediği Kadına Bakması.....	12
1.1.2. Nikâh Akdinde Koşulan Şartlar	13
1.1.3. Nikâhta Şahitlik.....	14
1.2. VELÂYET İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	15
1.2.1. Nikâh Akdinde Veli Şartı	16
1.2.2. Kadının İzni Olmadan Velinin Kadını Evlendirmesi	17
1.2.3. Küçüklerin Evlendirilmesi	18
1.2.4. İki Velinin Bir Kadını İki Ayrı Kişiyle Evlendirmesi	19
1.3. MUHARREMAT İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	20
1.3.1. Dokunmayla Haramlığın Oluşması ve Üvey Kızın Haramlığı.....	20
1.3.2. Fasid Nikâhla Haramlığın Oluşması	21
1.3.3. Zinayla Hurmet-i Musaherenin Oluşması	21
1.3.4. İki Kadını Aynı Nikâh Altında Tutma	22
1.3.5. İhramlının Nikâhı	23

1.3.6. İddeti Bitmeyen Kadınla Evlenip Cinsel İlişkiye Giren Kimsenin Durumu	23
1.4. EVLİLİKTE DİN FARKLILIĞINA DAİR HÜKÜMLER	24
1.4.1. Ehli Kitap Kadınlarla Evlilik.....	24
1.4.2. Mecusi Kadınlarla Evlilik.....	25
1.4.3. Müslüman Olduğu Zaman Müşrik Erkeğin Nikâhının Durumu	26
1.5. CARIYE İLE EVLİLİĞE DAİR HÜKÜMLER	27
1.5.1 Ehli Kitap Cariye ile Evlilik.....	27
1.5.2. Müslüman Cariye ile Evlilik	28
1.5.3. Hür Kadınla Evli iken Cariye ile Evlilik.....	28
1.6. YASAKLANAN EVLİLİKLER	29
1.6.1. Mut'a Nikâhı	29
1.6.2. Şiğâr Nikâhı	29
1.6.3. Hulle Nikâhı.....	30
1.7. MEHİR.....	31
1.7.1. Mehrin Miktarı.....	31
1.7.2. Mehir Olarak Kadının Hacca Götürülmesi.....	32
1.7.3. Azad Etmeyi (Azatlanmayı) Mehir Olarak Kılma.....	33
1.7.4. Haram Olan Bir şeyin Mehir Olarak Belirlenmesi.....	33
1.7.5. Halvet ile Mehrin Vacib Olması ve İddetin Gerekliliği.....	33
1.7.6. Mehir Belirlenmeden ve Zifaf Öncesinde Kocanın Ölmesi.....	34
1.7.7. Nikâh Bağını Elinde Bulunduran Kimse	35
1.7.8. Mut'a	35
1.7.8.1. Hür Kadının Mut'ası	35
1.7.8.2. Mut'anın Miktarı	36
1.7.9. Mehri Kabzetme Hususunda İhtilaf.....	36
1.8. GECELERİN EŞLER ARASINDA PAYLAŞIMI (KASM)	37
1.8.1. Müslüman Kadınla Ehli Kitap Kadın Arasında Kasm	37
1.8.2. Cariye ile Hür Arasında Kasm	38
1.8.3. Yeni Eşe Geceler Tahsis Etme (Kasm Hususunda Öncelik Tanıma).....	38

İKİNCİ BÖLÜM

EVLİLİĞİN SONA ERMESİ VE SONUÇLARINA DAİR İCTİHÂDLARI

2.1. TALAK	39
2.1.1. Sünni Talak.....	40
2.1.2. Bid'i Talak	40
2.1.3. Bir Lafızla Verilen Üç Talak Ve Bununla Alakalı Bazı Hükümler	41
2.1.3.1. Bir Lafızla Verilen Üç Talakın Hükümü	41
2.1.3.2. Erkeğin Zifafa Bulunmadığı Karısını Üç Talakla Boşaması	42
2.1.3.3. Elbettete, Beri ve Bâin Boşaması	43
2.1.4. Sen Bana Haramsın Şeklinde Meydana Gelen Boşama	43
2.1.5. Tefviz-i Talak (Tahyîr Ve Temlik Boşamaları).....	44
2.1.5.1. Tahyîr Boşamaları	44
2.1.5.2. Temlik Boşamaları	45
2.1.6. Talak'ın Nikâha Bağlımlı Kılınması.....	46
2.1.7. Mükrehin Talakı	46
2.1.8. Sarhoşun Boşaması	47
2.1.9. Yazıyla Boşama	48
2.1.10. Gâib Bir Kimsenin Boşaması ve Ric'ati.....	48
2.2. RİC'AT	48
2.2.1. Cinsel İlişki ile Ric'atin Gerçekleşip Gerçekleşmemesi.....	49
2.2.2. Üç Talakla Boşanan Kadına Dönme	50
2.2.2.1. Cinsel İlişki Şartı.....	50
2.2.2.2. Fasid Nikâh Sonrasında Cinsel İlişki	50
2.2.3. Üç Talakla Boşanan Kadının İkinci Evlilik Akabinde İddet Bitiminden Sonra Kocasına Dönmek İstemesi	51
2.3. MUHÂLEA.....	51
2.3.1. Muhâleanın Hükümü	52
2.3.2. Zarar Verme Kastıyla Erkeğin Karısını Muhâleaya Zorlaması	52
2.3.3. Muhalea Bedeli.....	53
2.3.4. Muhâleanın Neticesi.....	53
2.3.5. Muhâleadan Kaçınma veya Kocanın Kötü Muamelede Bulunması	54
2.3.6. Muhalea Yapan Kadının İddeti	55

2.3.7. Muhalea Neticesinde İddet Bekleyen Kadının Boşanması	55
2.4. ÎLÂ	55
2.4.1. Müddetin Bitiminden Sonra Îlâ'nın Hükümü	56
2.4.2. Îlâ'dan Dönüşün Mahiyeti.....	57
2.5. ZIHAR.....	58
2.5.1. Annenin Dışında Başka Bir Mahremin Sırtına Benzetmenin Hükümü.....	58
2.5.2. Kadının Zıharda Bulunması	59
2.5.3. Cariye ve Ümmü Veled'in Zıharı	59
2.5.4. Yabancı Bir Kadına Zihârda Bulunmak	60
2.5.5. Birden Fazla Eşe Aynı Anda veya Bir Eşe Farklı Zamanlarda Zihar Yapmak	61
2.5.6. Zihar Yapılan Kadınlı Keffaret Ödenmeden Cinsel İlişkiye Girmek ve Mübaşeret	61
2.5.6.1. Keffaret Ödenmeden Önce Zihar Yapılan Kadınlı Cinsel İlişkiye Girmek	61
2.5.6.2. Zihar Yapılan Kadınlı Ferci Dışında Mübaşeret	62
2.5.7. Zihar Keffareti ve Onunla İlgili Hükümler	63
2.5.7.1. Köle Azadında İman Şartı.....	63
2.5.7.2. İhtiyaç Fazlası Kölenin Bulunmaması	63
2.5.7.3. Oruca Başladıktan Sonra Köle Azadına Güç Yetirmek.....	63
2.5.7.4. Zihar Keffaretinde Yedirmede Vacib Olan Miktar.....	63
2.5.7.5. Ziharın Tekrarıyla Keffaretin Tekrarı	64
2.5.7.6. Kölenin Zıharda Bulunması ve Keffareti	64
2.5.8. Kocanın Karısını Boşaması veya Karı-Kocadan Birinin Ölmesi Halinde Zihar	65
2.6. LİÂN.....	65
2.6.1. Lian Davasında Tarafların Nitelikleri	65
2.6.2. Liân'ın Hukukî Sonucu	66
2.6.3. Zina İsnadı Sonrasında Kadının Üç Talakla Boşanması	67
2.7. TEFRİK	67
2.7.1. İktidarsızlık Sebebiyle Ayrılma Müddeti	67
2.7.2. Cinsel İlişkiden Sonra İktidarsızlık İddiası	68

2.7.3. Mefkûd	68
2.8. İDDET	69
2.8.1. İddetin Sona Erme Vakti.....	69
2.8.2. Hayız Görmeye Başlayıp da Daha Sonra Hayzı Kesilen Kadının İddeti...	70
2.8.3. Vefat İddeti	71
2.8.3.1. Kocası Ölen Hamile Kadının İddeti	71
2.8.3.2. Kocası Ölen Hamile Olmayan Kadının İddeti	71
2.8.4. Kocası Vefat Eden Kadının İddetBekleme Yeri.....	72
2.8.5. Müslüman Olan Müşrik Kadının Nikâh ve İddeti.....	73
2.8.6. Ümmü Veled'in İddeti	73
2.9. NAFAKA.....	73
2.9.1. Nâşiz Olan Kadının Nafakası.....	74
2.9.2. Bain Talakla Boşanan Kadının Nafakası.....	74
2.9.3. Kocası Vefat Eden Hamile Kadının Nafakası	76
2.9.4. Usul Ve Furû' Dışında Olanların Nafakası	76
2.10. RADÂ'	76
2.10.1. Haramlığı Doğuran Süt Emmenin Miktarı	77
2.10.2. Haramlığı Doğuran Süt Emme Yaşı.....	78
2.10.3. Lebenü'l Fahl (Süt Baba)	79
2.10.4. Ölü Bir Kadının Sütünü Emmek	79
2.10.5. Süt Emmede Şahitlik	80
SONUÇ.....	81
KAYNAKLAR	83
ÖZGEÇMİŞ.....	88

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İMAM EVZÂÎ’NİN AİLE HUKUKUNA DAİR İCTİHÂDLARI
MUSTAFA DUMLUPINAR

Tez Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR

2013 - 88 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR (Danışman)
Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ
Doç. Dr. Kemal POLAT

Hicri ikinci asrın başından dördüncü asrın ortalarına kadar süren dönem fikhî mezheplerin doğması ve yerleşmesi bakımından İslam hukuk tarihinde önemli bir zaman dilimidir. İslam hukukunda ameli fıkhi mezhepler olarak tarif edilen meşhur dört mezhep de dâhil diğer fikhî mezhepler bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu mezheplerin bir kısmı günümüze kadar nesilden nesile aktarılacak ve yaşayarak gelmiş, bir kısmı da zamanla yok olmuştur. Şam bölgesinde uzunca bir süre yaşadıkdan sonra tabisi kalmayıp zamanla yok olan mezheplerden birisi de Evzâî mezhebidir.

“İmam Evzâî’nin Aile Hukukuna Dair İctihâdları” adlı bu çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde İmam Evzâî’nin yaşadığı dönemin siyasi-ilmi durumu, biyografisi, eserleri ve mezhebi genel hatlarıyla ele alınmış, birinci ve ikinci bölümde ise aile hukukuna dair ictihâdları ve delillerine yer verilmiş, yer yer İmam Evzâî’nin usul anlayışı aktarılmaya çalışılmıştır. İmam Evzâî’nin görüşleri ortaya konulurken mukareneli fıkıh kitapları ve hilaf kitapları ile hadis şerhleri ve tefsir kaynaklarından istifade edilmiştir.

Bugün tabileri kalmasa da geçmişte islam ümmeti nezdinde itibar gören ve kendisiyle amel edilen mezheplerin görüşlerinin bilinmesi değişen ve gelişen günümüz dünyasının problemlerinin çözümünde önem arz etmektedir. İmam Evzâî ve müntesibi kalmamış diğer mezheplerin imamlarının ortaya koyduğu görüş ve fetvaları fıkıh mirasımızın zenginliğini gösteren ve gerektiği takdirde başvurulabilecek büyük bir birikim olarak karşımızda durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Evzâî, Aile, Hukuk, Fıkıh

ABSTRACT**MASTER THESIS****IMAM AWZAI'S JUDICIAL PRECEDENTS ON FAMILY LAW****Mustafa DUMLUPINAR****Advisor: Prof. Halil İbrahim ACAR****2013, 88 page****Jury: Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR (Advisor)****Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ****Assoc. Prof. Dr. Kemal POLAT**

The ages from the beginning of the second century till the mid-fourth century of hijra is an important period of time in the birth and development of four madhabs, which are the prominent schools of Islamic law. Not only the four madhabs but also other fiqh madhabs emerged during this period. While some of them have survived to date by being conveyed generation to generation, the others disappeared in the course of time. One of the madhabs which could not live on is Awza'i's madhab, vanished after the existence of long-time period since it had no followers to support.

This study, titled "Imam Awza'i's Judicial Precedents On Family Law", is divided into three sections. The first one, introduction, provides a general overview on Imam Awza'i's life, biography, works, his madhab which is called with his name, political situation and the developments in Islamic sciences of his time. The second and third focuses in detail on his judicial precedents on family law and their basis of fiqh and gives on occasion brief insights into his method of *usul al-fiqh*. To introduce Imam Awza'i's opinions, it is referred to the books of comparative fiqh, namely "al-khilaf" and "al-fiqh al-muqaran", *shuruh al-hadith* (hadith commentaries) and *tafsir* (Qur'anic commentary).

Even though they have no followers today, it is of great importance to be properly informed on the principle of the madhabs which were followed and esteemed and whose principles were practiced in the past to make solutions for the problems of changing and developing modern World. The judicial opinions of Imam Awza'i and other imams, whose madhabs have no followers, are invaluable sources to be referred when necessary besides manifestation of cultural richness of Islamic legal heritage.

Keywords: Awza'i, Family, Fiqh, Law

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
Bsk.	: Baskı
b.	: İbn, bin
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Fak.	: Fakülte
r.a.	: radiyallahu anh
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi vesellem
s.	: Sayfa
Trc.	: Tercüme
t.y.	: Basım Tarihi Yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ünv.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları
y.y.	: Basım Yeri Yok

ÖNSÖZ

Fıkıhın altın çağı, tedvin asrı, olgunluk çağı olarak nitelendirilen ve Emevîlerin sonu ile Abbasilerin en parlak devirlerini içine alan hicri ikinci asrın başından dördüncü asrın ortalarına kadar süren dönem; fıkıhın tedvin edilmesi, kurallarının tespit edilmesi, fıkıhın bağımsız bir ilim dalı haline gelmesi ve günümüze kadar devam edecek olan fikhî mezheplerin doğması ve yerleşmesi bakımından İslam hukuk tarihinde önemli bir zaman dilimidir.

Bu devirde fıkıh, Emevî halifelerinin seküler meyillerinin aksine Abbasi halifelerinin din ilimlerine ve âlimlerine yakın ilgi göstermesi, İslam ülkesinin sınırlarının genişlemesi ve buna paralel olarak farklı kültürlerin İslamla tanışması ve değişik örf ve adetlerin değişik içtihatlarla sebep olması, mezhep taassubunun olmaması ve içtihat hürriyetinin olması, tefsir hadis vb. İslami ilimlerin tedvin edilmiş olması vb. nedenlerden dolayı inkişaf etmiş, gelişmiştir.

Bütün Müslümanlar tarafından takdir edilen ve hukukî görüşleri tedvin edilen on iki müçtehit hukukçu, kendilerinden sonra yüzyıllar boyunca takip edilen mezhep imamları, bu dönemde yetişmiş, İslam hukukunda ameli fikhî mezhepler olarak tarif edilen meşhur dört mezhep de dâhil diğer fikhî mezhepler bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu mezheplerin bir kısmı günümüze kadar nesilden nesile aktararak ve yaşayarak gelmiş, bir kısmı da kuvvetli tabiilerinin olmaması, nüfuzlu kimselerin mezhebi olmaması vb. nedenlerden dolayı zamanla yok olmuştur. Şam bölgesinde uzunca bir zaman yaşadktan sonra yerini Mâlikî ve Şafîî mezhebine bırakan, tabisi kalmayıp zamanla yok olan mezheplerden birisi de Evzâî mezhebidir.

Dört fikhî mezhebin usul ve fûrua dair ictihâdları hakkında elimizde birçok eser mevcut olmasına rağmen, Evzâî mezhebi de dâhil yaşamayan mezheplerin usul ve fûruuna dair ictihâdlarını ise ancak mukareneli fıkıh kitaplarıyla, hilaf kitaplarından öğrenebilmekteyiz. Bu nedenle yaşamayan mezheplerin usul ve fûrua dair ictihâdlarının tespit edilmesi, fıkıhın zengin birikimini ortaya koymak ve günümüzde değişen hayat şartlarıyla beraber ortaya çıkan yeni problemler karşısında fıkıhın zengin birikiminden faydalanmak açısından önem arz etmektedir.

“İmam Evzâî’nin Aile Hukukuna Dair İctihâdları” adlı bu çalışmamız giriş, birinci ve ikinci bölüm olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Giriş bölümünde İmam

Evzâî'nin yaşadığı dönemin siyasi-ilmi durumu, biyografisi, eserleri ve mezhebi ele alınmıştır. İmam Evzâî hakkında araştırma yapan araştırmacılar hayatı hakkında teferruatlı bilgiler verdiği için ve amacımızın da var olan bilgileri yinelemek yerine bilim dünyasının üstü tozlanmış bilgilerini gün yüzüne çıkarmak olduğundan giriş bölümü genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Birinci bölümde evlilik öncesi ve evliliğe, ikinci bölümde ise evliliğin sona ermesi ve sonuçlarına dair ictihâdlarına ve delillerine yer verilmiş, yer yer İmam Evzâî'nin usul anlayışı aktarılmaya çalışılmıştır. Neslin devamı ve ahlakın bekası sağlam bir aileye bağlı olduğundan; örf, adet, ahlak gibi milli haslet ve değerlerin muhafazasında, nesilden nesile intikalinde ailenin en büyük rolü üstlenen bir sosyal müessese ve toplumun temel yapı taşı olmasından ve İmam Evzâî'nin fikhî görüşlerinin tamamının ortaya konulması kapsamlı bir çalışmayı gerektirdiğinden çalışmamız İmam Evzâî'nin aile hukukuna dair fikhî ictihâdları çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

İmam Evzâî'nin, İmam Şafî'nin el-Ümm adlı eseri içinde bir bölüm olarak bulunan savaş hukuku konusunda Ebû Hanîfe'ye muhalefet ettiği otuz beş meseleyi ihtiva eden Kitâbü Siyeri'l-Evzâî adlı eseri dışında günümüze kadar ulaşan bir eseri bulunmaması sebebiyle aile hukukuna dair ictihâdlarını ortaya koyabileceğimiz İmam Evzâî'ye ait birincil bir kaynakta mevcut değildir. Bu nedenle İmam Evzâî'nin ictihâdları ortaya konulurken mukareneli fıkıh kitapları ve hilaf kitapları ile hadis şerhleri ve tefsir kaynaklarından istifade edilmiştir. İmam Evzâî'nin görüşü olarak, âlimlerin çoğunluğunca nakledilen ve birçok kaynak eserde rastladığımız muteber ve kaynağı sağlam olan rivayetler aktarılmıştır.

Bu nedenle yapmış olduğumuz bu çalışmanın bir nebze de olsa İmam Evzâî'nin görüşlerinin ve ictihâdlarının derlenmesi ve bir araya getirilmesi, aile hukukuna dair ictihâdlarının tespit edilmesi açısından önem arz ettiğini düşünmekteyiz. Ayrıca yapmış olduğumuz bu akademik çalışmayla aile hukukuyla ilgili mukareneli çalışma yapacak kişilere ve bilim dünyasına ufak ta olsa bir katkı sağlamayı amaçlıyor ve umuyoruz

Bu itibarla, konu seçiminden tezin yazılmasına kadar, araştırmanın bütün aşamalarında değerli yardımları ve rehberliği ile çalışmalarımı izleyip yol gösteren, bu akademik çalışmada vesile olan, kendilerinden çok şey öğrendiğim saygı değer hocam Sayın Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR'a şükranlarımı arz ederim. Bu akademik çalışmam

esnasında ve ders döneminde engin ilmi birikimlerinden istifade ettiğim İslam Hukuku Ana Bilim Dalının diğer üyeleri muhterem hocalarıma, tez konusunda katkılarını esirgemeyen tüm arkadaşlarıma en içten dileklerle teşekkür ediyor, sevgi ve saygılarımı arz ediyorum.

Erzurum-2013

Mustafa DUMLUPINAR

GİRİŞ

İMAM EVZÂÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN SİYASÎ-İLMÎ DURUMU, BİYOGRAFİSİ, ESERLERİ ve MEZHEBİ

A. YAŞADIĞI DÖNEMİN SİYASÎ ve İLMÎ DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1. Yaşadığı Dönemin Siyasi Durumu

İmam Evzâî H. 86 yılları ile H. 96 yılları arasında hilafeti üstlenen Emevî halifesi Velid b. Abdu'l-melik ile H. 136 yılları ile H. 158 yılları arasında hilafeti üstlenen Abbâsi halifesi Ebu Cafer el-Mansur'un hilafetleri arasındaki geçen zaman dilimine tanıklık etmiştir. Emevî devletinin müesseselerinin yerleşmesine, doğuda devletin yıkılışına, Abbâsi devletinin kuruluşuna ve varlığını idâme ettirişine şahit olmuştur. İktidarın Emevîlerden Abbasilere geçiş süreciyle birlikte hareketlilik kazanan dönemin siyasi atmosferinde yaşamıştır. İmam Evzâî'nin yaşadığı bu dönem H.I asrın sonu ile H.II asrın ilk yarısı ilim ve kültür açısından olduğu kadar siyasi yönden Emevî-Hâşimî mücadelesinin ön plana çıktığı, iktidarın el değiştirdiği bir dönemdir. Hayatının yarısından çoğu takribi 45 senelik dilimi Emevîler zamanında geçmiş, büyüüp yetişmesi ilminin en yüksek noktaya çıkması olgunlaşıp kemale ermesi bu devirde olmuştur. Abbasiler ile de 25 yıl kadar aynı asrı paylaşmıştır. Bu nedenle İmam Evzâî Emevî devrinin sonu ile Abbâsi devrinin başı olan iki döneme şahit olmuştur.¹

İmam Evzâî'nin yaşadığı Emevîler devrine baktığımızda, Abdu'l-melik b. Mervan ehli beyt taraftarları ile hâricilerin isyanlarını, kabileler arası çatışma ve mücadeleleri ve bu iç mücadelelerden faydalanmaya çalışan Bizans'ın saldırılarını ortadan kaldırmayı başarak, yirmi yıllık hilafeti süresince valisi Haccac b. Yusuf es-Sekafi sayesinde devlete merkeziyetçi bir yapı kazandırmıştır.² Kendisinden sonra yerine geçen oğlu

¹ Şeyh, Abdu's-settar, “*el-İmam el-Evzâî Şeyhü'l islam ve Âlimu Ehli's Şam*”, Daru'l-Kalem, Dımaşk 2006, s. 25-26; Cubûrî, Abdullah Muhammed, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, Daru'r-Risale, Bağdad 1980, s. 275; Evzâî, Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid, “*Sünenü'l-Evzâî, Ehâdis, Âsâr ve Fetâvâ*”, (Tasnîf: Mervan Muhammed Şeâr), Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1993, s. 6; Şeâr, Mervan Muhammed, “*el-Evzâi İmamu's-Selef*”, Daru'n-Nefâis, Beyrut 1993, s. 24; Düveyhî, Ali b. Sa'd b. Salih, “*Usulu Mezhebi'l-İmam el-Evzâî min Vakaa Fıkhu ve Asar*”, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2004, ss. 39-44.

² İsmail Yiğit, “Emevîler”, *DİA*, İstanbul 1995, XI, 91; İrfan Aycan, İbrahim Sarıçam, “Emevîler”, TDV Yay., Ankara 1993, ss. 42-58; Bahriye Üçok, “*İslam Tarihi Emevîler-Abbasiler*”, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1968, ss. 42-46.

Velid b. Abdu'l-melik babasından her bakımdan kuvvetli bir devlet devralmış, on yıllık iktidarı döneminde Emevî devletini zamanın en büyük devleti haline getirmiştir. Hz. Ömer devrinden sonra gerçekleştirilen en büyük fetih hareketleri Velid b. Abdu'l-melik zamanında gerçekleştirilmiş ve İslam coğrafyası en geniş sınırlarına ulaşmıştır.³

Velid b. Abdu'l-Melik'in ölümüyle birlikte Süleyman b. Abdu'l-melik halife olmuş, üç yıldan daha az süren halifeliği sırasında sefahate düşkünlüğü ve şahsi ihtirasları nedeniyle kabile mücadeleleri tekrar baş göstermiştir. Süleyman b. Abdu'l-melik amcazadesi Ömer b. Abdu'l-aziz'i veliaht göstermiş, ölümüyle birlikte hilafeti Ömer b. Abdu'l-aziz üstlenmiştir. Ömer b. Abdulaziz döneminde ise devletin her kademesinde tam bir sükûnet ortamı sağlanmış, ilim adamlarına ayrı bir önem verilmiştir.⁴ Ölümüyle birlikte yerine Yezid b. Abdu'l-melik geçmiş, Ömer b. Abdu'l-aziz zamanında küllenmiş kabilecilik hareketi tekrar alevlenmiş, iç isyanlar tekrar baş göstermiş, Emevi iktidarını yıkmak, hilafetin Emevilerden Hz. Ali evladına intikalini sağlamak amacıyla gizli bir cemiyet örgütlenmeye başlamıştır.⁵

Yezid b. Abdu'l-melik'in yerine geçen kardeşi Hişam b. Abdu'l-melik Emevi hanedanına tekrar yükselme devrini yaşatmışsa da dönemin sonuna doğru devletin temelleri sarsılmaya başlamıştır. Hilafetinin sonuna doğru Irak'ta Zeyd b. Ali'nin isyanı ve Kuzey Afrika'da Berberi isyanları baş göstermiş olsa da ülkede istikrarı büyük ölçüde korumuştur. Ancak gün geçtikçe güç kazanan ve mevali tarafından desteklenen Abbâsi muhalefetiyle, harici propagandalarına tedbir almadığı için vefatının ardından devlet tam bir kargaşaya düşmüştür.⁶

Yıkılmaya yüz tutmuş devleti bırakıp, eğlence ve zevke dalan Velid b. Yezid ile birlikte Emevi ailesi kendi içerisinde parçalanmıştır. Bu dönemden sonra Emevî ailesi içerisinde halifeliği ele geçirmek amacıyla aynı aileden kişiler isyanlara teşebbüs etmişlerdir.

³ Muhammed Hamidullah, *"İslam'a Giriş"*, Beyan Yay., İstanbul 1999, s. 253; Yiğit, s. 92; Aycan, Sarıçam, ss. 58-64; Cubûrî, *"el-İmam el-Evzâi Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu"*, s. 280-281; Üçok, ss. 53-61.

⁴ Yiğit, s. 92-93; Hamidullah, s. 254; Aycan, Sarıçam, ss. 72-74; Üçok, ss. 61-66.

⁵ Yiğit, s. 93; Aycan, Sarıçam, ss. 76-79; Üçok, s. 66-67.

⁶ Marshall G. S. Hodgson, *"İslam'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih I-III"*, (Çev. Komisyon), İz Yay., İstanbul 1993, I, 192; Yiğit, s. 93-94; Aycan, Sarıçam, ss. 81-87.

Kaos ortamında Şii ve Harici isyanlarıyla birlikte hilafetin Emevîlerden Hz. Ali evladına intikalini temin için kurulmuş olan gizli cemiyet Abbâsi ihtilal hareketi Ebu Müslim el-Horasani önderliğinde H. 129 yılında ortaya çıkmıştır. Muhtelif menfaat gruplarının ittifakına dayanan Abbâsi ihtilal hareketi Kufe'yi ele geçirerek Ebu'l Abbas es-Seffah'ı halife ilan etmişlerdir. H.132 yılıyla birlikte Emevi devleti yıkılmış, tarihe karışmış; hilafet Hz. Ali evladına değil Abbasiler'e geçmiş, yaklaşık 508 yıl sürecek olan Abbâsiler devleti kurulmuştur.⁷

Hilafet Emevîlerden Abbâsilere intikal ettikten sonra gerçekten tarihte benzeri az görülen baskı ve şiddet hareketleri yeni devlet adamları tarafından Emevîler için reva görülmüştür. Bu baskılar neticesinde Emevîlerin sağ kalanları dağılıp gizlenmişler ve içlerinden birisi olan Abdurrahman Endülüs'e geçmeyi başarmış, burada Endülüs Emevî devletini kurmuştur.⁸

Emevîler hilafeti saltanata dönüştürüp, kuvvete dayalı hilafet-saltanat karışımı mutlak teokratik ırsî monarşi ile devleti yönetmişlerdir. Hilafeti saltanata dönüştürmüşler ve veliahtlık sistemini ihdas etmişlerdir. Bu dönemde din ikinci plana itilmiş din ile siyaset arasındaki ilişkiler değişmiştir. Toplum İslamlığından bir şey kaybetmemiş olmasına rağmen devletin dini ve siyasi fonksiyonlarında önemli çapta bir ayrılma olmuştur. Emevî sultanları daha çok siyasi yetkileri kullanan dünyevi iktidarlar haline gelmiş, yönetim dünyevî bir mahiyet kazanmıştır.⁹

Emevîler dönemi siyasi, sosyal ve idari alanda kabileciliğin, siyasi tutuculuğun ve ırkçılığın ön planda olduğu bir devirdir. İktidarları süresince Araplık temayülü ve ırkçılıkta da çok aşırı giderek soy üstünlüğünü ön plana çıkarmışlar, Arap olmayan unsurlara karşı ırkçılık işini taassup derecesine vardırmışlardır. Mevâlîye ikinci sınıf vatandaş edasıyla davranmışlardır. Onların haklarını çiğnemişler ve mevaliye çok zulüm etmişlerdir. Hatta orduyla gazaya gittiklerinde ganimetten hisse almak hakkından onları

⁷ Philip Hitti, "*Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi I-IV*", (Çev. Salih Tuğ), Boğaziçi Yay., İstanbul 1980, II, 438; Talat Koçyiğit, "*Hadis Tarihi*", TDV Yay., Ankara 1997, s. 113-114; Yiğit, s. 94; Cubûrî, "*el-İmam el-Evzâi Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*", s. 279,284-285; Üçok, ss. 72-77.

⁸ Hayrettin Karaman, "*İslam Hukuk Tarihi*", İz Yay., İstanbul 1999, s. 155; Yiğit, s. 94; Üçok, ss. 78-80; Hodgson, I, 237; Hitti, I, 439-440.

⁹ Fazlur-Rahman, "*İslam*", (Trc. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın), Selçuk Yay., Ankara 1996, s. 4.

mahrum bırakmışlardır. Bunun için mevaliler, Emevîlere karşı ayaklananların safında yer almışlardır.¹⁰

Abbasîler, iktidarı ele geçirdiklerinde Arap ırkçılığı üzerine değil de, dine dayalı bir devlet düşüncesiyle karşılandılar. Bu dönemde hilafet merkezi Suriye'den Irak'a taşınmış, siyasi otoritede Arapların ve özellikle de Suriyelilerin hâkimiyet devri sona ermiştir¹¹. Artık siyasi alanda İranlıların ya da mevâlinin etkin olmaya başladığı bir döneme girilmiştir.¹²

Evvâî'nin hayatının son yıllarını yaşadığı, Abbâsi halifesi Ebû Ca'fer el- Mansûr (ö.158/775) döneminde çeşitli sebeplere dayanan isyanlara rastlanılsa da genel olarak iç siyasette istikrar ve sükûnetin hâkim olduğu kabul edilmiştir¹³. Evvâî, Abbasîlerin hilafete geçişinin ilk yıllarında, siyasi iktidar mücadelesinin olumsuz etkilerinden ve halifelerin gözetiminin uzağında bulunmak için olsa gerek murâbıt (sınır bekçisi) olarak Beyrut'a göçmüştür¹⁴. Dolayısıyla Evvâî, her iki iktidar döneminin yoğun siyasi atmosferini ve geçiş sürecini yaşayan bir âlim olarak, devrinin ilmi şahsiyetleri arasında önemli bir yer işgal eder.¹⁵

2. Yaşadığı Dönemin İlmi Durumu

Siyasi, itikadî, fikhî sahalarda yoğun faaliyetlerin yaşandığı H.II asırda ilim ve fikir alanında yoğun bir canlılık yaşanmıştır. Dil ve edebiyatın gelişmesi, hadis ve tefsir gibi dini ilimlerin tasnifi, fikhî ekollerin doğuşu ve gelişmesi, itikadi fırkaların ortaya çıkışı, kelâm ilminin teşekkülü ve tercüme faaliyetleri bu dönemde olmuştur. Gerek beşeri ilimlerde gerekse dini ilimlerde büyük gelişmeler bu devirde yaşanmış, bu

¹⁰ Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, İstanbul 1988, I, 33-34; Muhammed Ebu Zehra, "*Ebu Hanîfe*", (Çev. Osman Keskiöğlu), DİB Yay., Ankara 2002, s. 107; Cubûrî, "*el-İmam el-Evvâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*", 283,296; İrfan Aycan, Mahfuz Söylemez, Ramazan Altınay, Fatih Erkoçoğlu, Nizamettin Parlak, "*Emevîler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı*", Ankara Okulu Yay., Ankara 2011, ss. 24-26.

¹¹ Yıldız, s. 31; Hitti, I, 444.

¹² Şeyh, s. 29.

¹³ Andre Miquel, "*İslâm ve Medeniyeti (Doğuştan Günümüze)*", (Trc. A. Fidan- M. Menteş), Ankara 1991, I, 124; Üçok, ss. 81-84; Hitti, I, 446-447; Hodgson, I, 238.

¹⁴ Cubûrî, "*el-İmam el-Evvâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*", s. 275.

¹⁵ Nevzat Aydın, *İmam-ı Evvâî ve Sünenindeki Metodu*, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2001, s. 13.

ilimlerin literatürleri bu dönemde yaşayan gayretli insanların çabalarıyla ve çeviriler yoluyla ilk defa oluşturulmaya başlanmıştır.¹⁶

Emeviler döneminde ilmi hareketin ağırlık merkezini dini ilimler teşkil etmekle beraber felsefe başta olmak üzere tıp kimya vb. ilimlerde tercüme faaliyeti başlamış ve Emevi halifelerinden bazıları bizzat felsefe, tıp kimya, astronomi, matematik gibi ilimlerle meşgul olmuşlardır.¹⁷

İslam ülkesinin sınırlarının genişlemesi ve buna paralel olarak farklı kültürlerin değişik örf ve adetlerin İslam'a girmesiyle birlikte; Arap olmayan Müslümanların Arapçayı öğrenmekte güçlük çekmeleri, yapılan i'rab hataları ve âlimlerin Kur'an-ı Kerim'i dil hatalarından koruma gayreti dil ve edebiyat alanında önemli gelişmelere neden olmuş, Arap olmayan Müslümanlar yoluyla Arap şiirine önceki kültür ve medeniyetlerden yeni mefhumlar girmiştir.¹⁸

Sıffîn savaşından sonra hakem tayini meselesiyle devam eden siyasî olayların Müslümanlar arasında devlet başkanlığı (hilâfet) konusunun itikadî yönünü gündeme getirmesi vb. tartışmalar kelâmın doğuşuna tesir eden ilk grupların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bir asırlık dönem içinde şahıslar etrafında bazı gruplaşmalar meydana gelmişse de büyük itikadî ekoller henüz teşekkül etmemiştir. Bu nedenle Emeviler dönemi kelam ilmi açısından, kelâm ilminin hazırlayıcı safhası olarak değerlendirilebilir.¹⁹

Ashaptan bazılarının daha Resûlullah'ın sağlığında ondan izin alarak başlattıkları hadis yazma faaliyeti Emevîler zamanında yoğunluk kazanmış, dönemin hadis âlimleri sayfalarında yer alan hadislerle birlikte hocalarından dinledikleri hadisleri kitaplarda toplamışlardır. Hadislerin tedvîninde büyük rolü olan Ömer b. Abdülazîz, hadis âlimlerinin vefatı sebebiyle ilmin uğrayacağı kaybı dikkate atarak valilere ve ülkedeki hadis âlimlerine mektuplar göndermiş ve Rasûlullah'tan nakledilen hadislerin toplanmasını emretmiştir. Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra ortaya çıkan hadis uydurma faaliyeti, bu dönemde Şia ve Havaric tarafından Emevi iktidarını yıkmak için ciddi bir araç olarak kullanılmış, bunun neticesi olarak ta hadiste isnad uygulaması

¹⁶ Aycan, Söylemez, Altınay, Erkoçoğlu, Parlak, 10, 35; Şeyh, s. 36-37.

¹⁷ Aycan, Söylemez, Altınay, Erkoçoğlu, Parlak, s. 68; Hitti, I, 399-400.

¹⁸ Hitti, II, 379; Yiğit, s. 97.

¹⁹ Yiğit, s. 99.

Emeviler devri hadisçileri tarafından başlatılmıştır. Hadis ilmi açısından bu devir hadislerin tedvin asrı ve hadis usulü ilminin doğuşu asrıdır.²⁰

Fıkıh ilmi açısından ise Emeviler devri, fıkıhın ayrı bir ilim dalı halinde kurulmaya başladığı dönemdir. Hz. Peygamber ve dört halife tarafından İslâm'ı tebliğ edip öğretmek, dinî problemleri çözmek, idarî, adlî ve malî teşkilatlanmayı sağlamak gibi görevlerle muhtelif bölgelere gönderilen sahâbîlerle fetihler sonucu çeşitli şehirlere yerleşen fakih sahâbîler Kur'an ve Sünnet'e dayalı dinî bilginin ortaya konmasında, re'y ve ictehad faaliyetlerinin gelişmesinde önemli rol üstlenmişlerdir. Hz. Peygamberin etrafında ilim halkası oluşturan sahâbîlerin etrafında da tabiîn nesli özellikle Küfe, Basra, Medine, Mekke, Dımaşk gibi belli merkezlerde ilim halkası oluşturmuştur. Bu meclislerde ilim öğrenenler kendilerinden sonraki nesillere bu ilmi geliştirerek aktarmışlardır.²¹

Emeviler dönemine gelinceye kadar fıkıh hayatla iç içe ve pratik bir karakter arz ederken Emeviler devriyle birlikte Emevi halifelerinin dini ve fıkhi meselelere ilgisiz tavırları fıkıhın ferdileşerek nazari bir usul kazanmasına neden olmuştur. Bu dönemde fıkıh ferdî gayretlerle ve hoca-talebe ilişkisi içinde ekolleşerek gelişmiştir.

Emevîler döneminde belli başlı şehirlerde faaliyet gösteren sahâbîler tabiîn neslinden çok sayıda müctehid yetiştirdiler. Hocalarının ilmî metot, bilgi ve şahsiyetleri kadar içinde bulundukları çevre ve kültürden de oldukça etkilenen tabiîn fakihleri, her bölgede ayrı bir ilmî gelenek ve muhit kurmuşlardır. Her bölgenin halkı kendi bölgelerinin hukukçuları ile devamlı birlikte oldukları için onlara bağlanmışlar, onların koydukları usullere göre hareket etmişlerdir. Onların fetvalarıyla ilgilenip rivayetlerine sadakat göstermişlerdir. Bunlar arasında, “Hicaz ekolü” ve “İrak ekolü” şeklinde adlandırılan iki grup bu dönemi simgeleyen bir özellik gösterir. Hicâziyyûn ve Irakıyyûn şeklinde de isimlendirilen bu iki grup Emevîler'in sonu ile Abbâsîler devrinin başında ehli hadis ve ehli eser adlarını almıştır. “Hicaz ekolü” ve “İrak ekolü” arasındaki farklılık daha çok üstad, muhit ve malumat farkına dayanırken, ehli hadis ve ehli eser arasındaki farklılık hadis ve re'ye verilecek yer ve değer ile ilgilidir.²²

²⁰ Aycan, Söylemez, Altınay, Erkoçoğlu, Parlak, s. 41-44; Yiğit, s. 98; Şeyh, s. 39.

²¹ Şeyh, s. 40-41.

²² Yiğit, s. 98-99.

Abbâsîler devrinin ilk zamanlarıyla birlikte İslam kültür ve medeniyeti çağa damgasını vurmuş, dini ilimler ve diğer ilimler şekillenmiş, müstakil birer ilim dalı haline gelmiştir. Hadis ilmi alanında tasnif faaliyetleri hız kazanmıştır. İlk iki yüzyıl içerisinde fıkıh tedvin edilmiş, mezhepler teşekkül etmiştir.²³

B. BİYOGRAFİSİ

H.II asrın önde gelen ilmi şahsiyetlerinden biri olan Ebû AmrAbdurrahman b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî'nin doğumu hakkında h.80²⁴, h.88,h.93²⁵ şeklinde farklı tarihler muhtelif kaynaklarda zikredilmektedir. Ancak ekseriyetle kabul gören görüşe göre h.88 yılında Lübnan'ın Ba'lebek şehrinde doğmuştur.²⁶

Çünkü kaynaklarda yer alan ve İmam Evzâî'nin kendisinin söylemiş olduğu ifade edilen “Ben Ömer b. Abdulaziz'in hilafeti döneminde ergenlik çağındaydım.” sözü h.88 yılında doğduğunu doğrular niteliktedir. Ömer b. Abdulaziz h.99-101 yılları arasında hilafeti üstlenmiştir. Ayrıca genel kabule göre ergenlik çağının başlangıcı kızlarda dokuz, erkeklerde on iki olduğunu düşünürsek doğum tarihiyle ilgili rivayetlerden en ma'kul olanının h.88 olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklarda İmam Evzâî'nin babasının adının Amr b. Yuhmid olduğu ve tabiûnun üçüncü neslinden olduğu zikredilmiştir. Dedesinin ismi konusunda ise âlimler

²³ Mellah Hüseyin Muhammed, “*el-İmâmü'l-Evzâî Muhaddisen Hâfizen*”, el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda 1993, 18-21; Yıldız, s. 40.

²⁴ İbni Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, “*Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*”, Ta'lik: Mecdî b. Mansur b. Seyyid eş-Şûrî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, s. 211; Sem'ânî, Ebu Sa'd Abdulkarim b. Muhammed b. Mansur, “*el-Ensâb I-V*”, (Tahkîk: Abdullah Ömer el-Bârûdî), Dâru'l-Cenân, Beyrut 1988, I, 227.

²⁵ Zehebî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, “*Siyeru A'lâmu'n-Nübelâ I-XXV*”, (Tahkîk: Beşşar Avvad Ma'ruf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1996, VII, 109-110; İbni Hallikân, Ebu'l Abbas Ahmed, “*Vefâyâtü'l A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân I-VIII*”, (Tahkîk: İhsan Abbas), Dâr-u Sâdır, Beyrut 1994, III, 127.

²⁶ İbni Asâkîr, Ebu'l Kâsım Ali, “*Târihü Medîneti Dimaşk I-LXXX*”, (Tahkîk: Ömer b. Garâme el-Amrî), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, XXXV, 150-151; Zehebî, “*Siyeru A'lâmu'n-Nübelâ*”, VII, 109-110; İbni Hallikân, III, 127; Zehebî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, “*Tezkiratü'l-Huffâz I-IV*”, (Tahkîk: Zekeriya Umeyrât), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1998, I, 178; Şeâr, s. 16; Evzâî, s. 5; Cubûrî, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, s.15-16; Kal'âcî Muhammed Revvâs, “*Mevsuâtü Fikhi Abdurrahman el-Evzâî*”, Camiâtu'l-Kuveyt Lecnetü't-Te'lif ve'n-Neşr, Kuveyt 2003, s. 14; Şeyh, s. 279-280; Mellah, s. 27-28; Salim Ögüt, “Evzâî”, *DİA*, İstanbul 1995, XI, 546; Aydın, s. 22; Düveyhî, s. 21.

“Yuhmid²⁷” mi yoksa “Muhammed²⁸” mi olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Fakat ekseriyetle kabul gören görüş “Yuhmid” olduğu yönündedir.

İmam Evzâî takriben altı yaşlarında iken babası vefat etmiştir. Küçük yaşta yetim kalmasından dolayı annesinin nezaretinde yetişmiş ve annesiyle birlikte Lübnan’ın çeşitli bölge ve şehirlerini dolaşmıştır. “Babasının vefatından bir süre sonra bir baba dostu onu himayesine almış ve gençliğinde divanda vazife almasını sağlamıştır. Divanda katiplik yapan Evzâî, yaklaşık 20 yaşındayken bir askeri heyetle Necid bölgesinde bulunan Yemâme’ye gönderilmiş, orada tabîîn âlimlerinden Yahya b. Ebî Kesir ile tanışıp resmi görevinden ayrılmıştır.”²⁹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İmam Evzâî’nin asıl adı Ebû Amr Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî’dir. Künyesi Ebu Amr’dır. Arapların âdeti üzere evlenmeden önce kendisine babasının adını künye edinmiştir. Ayrıca kaynaklarda adının Abdulaziz olduğu fakat izzete layık olmadığını bilakis rahmete muhtaç olduğunu ifade etmek için Abdurrahman diye değiştirdiği de nakledilmektedir.”³⁰

“Evza” kelimesinin menşei, manası, bu isme nisbet edilmesinin sebepleri ve aslen Arap olup olmadığı hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Ancak ataları Himyerîlerden Benî Seyban kabilesine mensup olmakla birlikte ailesi Dımaşk (Şam) yakınlarındaki Evzâ’ köyünde ikamet ettiği için bu yere nispetle tanınmış olduğu görüşü âlimler nezdinde ağırlık kazanmıştır.³¹

İmam Evzâî ilk derslerini doğum yeri olan Ba’lebek’teki âlimlerden almıştır. Daha sonra Dımaşk’a giderek Nümejr b. Evs el-Eş’arîden ders okumaya başlamıştır. Ardından Mekhûl b. Ebi Müslim başta olmak üzere Dımaşk’ın önde gelen fakihleriyle görüşmüştür. Evzâî uzun süre Mekhûl’ün derslerine devam ettiği ve ondan rivayette

²⁷ İbni Hibbân, s. 211; İbni Hallikân, III, 127; Zehebî, “*Siyeru A’lâmu’n-Nübelâ*”, VII, 107; İbni Asâkir, XXXV, 153; Cubûrî, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, s. 10; Şeyh, s. 47.

²⁸ Zehebî, “*Tezkiratü’l-Huffâz*”, I, 178; Sem’ânî, I, 227; Cubûrî, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, s. 11.

²⁹ Ertuğrul Boynukalın, “Evzâî ve Fıkhî Mezhebi”, *Sakarya Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi*, XIII (23), 2011, s. 3; Zehebî, “*Siyeru A’lâmu’n-Nübelâ*”, VII, 110; Zehebî, “*Tezkiratü’l-Huffâz*”, I, 178; İbni Asâkir, XXXV, 157-158; Şeâr, s. 16-17; Kal’âcî, s. 14-15; Şeyh, s. 54.

³⁰ İbni Hallikân, III, 127; Zehebî, “*Siyeru A’lâmu’n-Nübelâ*”, VII, 109; Cubûrî, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, s. 10-11; Şeyh, s. 46; Mellah, s. 24.

³¹ İbni Hallikân, III, 128; Zehebî, “*Siyeru A’lâmu’n-Nübelâ*”, VII, 107-109; İbni Asâkir, XXXV, 150-152; Şeâr, 18-19; Evzâî, 5; Cubûrî, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, 11-15; Kal’âcî, 12-13; Şeyh, 47-50; Mellah, ss. 24-26; Ögüt, s. 546; Aydın, s. 23-24.

bulunduğu için Mekhûl daha çok “Evezâî’nin hocası” diye meşhur olmuştur. Bu arada Dahhâk b. Abdurrahman’dan da bazı dersler okumuştur. Görev icabı gittiği Yemâme’de Yahya b. Ebî Kesir ile tanışmış ondan ders okumuştur. Irak, Mekke, Medine ve Beytü’l-makdis’e gitmiş buralarda da Katâde b. Diâme. Atâ b. Ebi Rebâh, Muhammed b. Ali el-Bâkır, Muhammed b. Münkedir ve Abdullah b. Lehîa gibi hocalardan ders okumuştur. Ayrıca Yahya b. Ebi Kesîr’den başka Nâfi’, Zühri, İbn Sîrin, Rebîa b. Ebi Abdurrahman başta olmak üzere birçok kişiden hadis dinlemiştir. Kendisinden de hocaları Zührî, Yahya b. Ebi Kesîr ve Katâde’nin de aralarında bulunduğu Mâlik b. Enes, Şû’be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Mübarek, Yahya b. Saîd el-Kattân, Ebû İshak el-Fezârî gibi tanınmış âlimler rivayette bulunmuşlardır. Hikl b. Ziyad, Dımaşk kadısı Yahya b. Hamza, Endülüs’e Evzâî mezhebini götüren Sa’sa’a b. Selam, Velid b. Müslim, Muhammed b. Şuayb b. Şâbûr, Ömer b. Abdulvâhid, Velid b. Mezyed ve Muhammed b. Yusuf el-Firyâbî gibi pek çok talebe kendisinden hadis ve fikhî görüşlerini rivayet etmiş, ders almıştır.³²

İslami gelenekte kendisinden bilgi alınan ve rivayette bulunulan herkes hoca, rivayet eden de talebe olduğundan İmam Evzâî tabiin neslinin en meşhurları arasında sayılan âlimlerden ders almış, onlardan rivayette bulunmuştur. İlminin olgunluk çağında hocası Mekhûl’un vefatından sonra âlimler arasında saygın bir yere sahip olmuş, Şam (Suriye) bölgesinin fikh otoritesi sayılmış, gerek halk gerekse yöneticiler tarafından büyük saygı görmüştür. Evzâî döneminin ve sonraki nesillerin fikh âlimleri ve imamları tarafından bağımsız fikh ekolü, ictihad usulü, re’y ve fetvaları bulunan bir müctehid ve imam olarak benimsenmiş, görüşleriyle amel edilmiş ve fikh tarihi içinde Süfyân b. Uyeyne, Hasan-ı Basrî, Süfyân es-Sevrî, Leys b. Sa’d, İshak b. Râhûye, İbni Cerîr et-Taberî, Dâvûd ez-Zâhirî ve Ebû Sevr gibi mutlak müctehidler arasında yerini almıştır.³³

Evezâî, Abbasîlerin hilafete geçişinin ilk yıllarında, siyasi iktidar mücadelesinin olumsuz etkilerinden ve halifelerin gözetiminden uzakta bulunmak için olsa gerek murâbit (sınır bekçisi) olarak Beyrut’a göç etmiştir.³⁴ Burada ilim taliplilerine ders

³² Şeâr, s. 79-81; Evzâî, s. 6-7; Cubûrî, “*el-İmam el-Evezâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, s.133-147; Şeyh, ss.177-182,188-193; Ögüt, s.546; Aydın, ss. 41-44; Boynukalın, s. 3-4; Düveyhî, ss.70-74.

³³ Ögüt, s. 546.

³⁴ Cubûrî, “*el-İmam el-Evezâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, s. 275; Şeâr, s. 191.

vermeye devam etmiştir. H.157 yılında takriben yetmiş yaşlarında iken Halife Mansur'un hilafetinin son yıllarında Beyrut'ta vefat etmiştir.³⁵ Vefat tarihiyle ilgili kaynaklarda h.150³⁶, h.151³⁷, h.156³⁸ şeklinde rivayetler bulunsa da ekseriyetle kabul gören görüş h. 157 yılında vefat ettiğidir.³⁹

C- ESERLERİ

H. II. asır dini ilimler açısından tedvîn ve tasnif faaliyetlerinin başladığı bir dönemdir. İslâm âlimlerinden İbni Cüreyc Mekke'de, Mâlik b. Enes Medine'de, İbniUrûbe ve Hammâd Basra'da, Ma'mer Yemen'de, Süfyân es-Sevrî Kûfe'de bu konuda ilk olma özelliğini taşıırken Evzâî de Dımaşk'ta ilk tedvîn ve tasnif faaliyetinde bulunan âlim olarak tanınır. Çok sayıda eser telif ederek rivayetlerini bunlarda toplamıştır. Ancak bu eserler Beyrut'ta otururken vuku bulan bir zelzele sırasında yanmıştır.⁴⁰ Kitâbü Siyeri'l-Evzâî, Müsnedü'l-Evzâî, Kitâbu's-Sünen fi'l-Fıkh, Kitabu'l-Mesâil fi'l Fıkh kaynaklarda yer alan ve kendisine atfedilen eserleridir. Bunlardan sadece Kitâbü Siyeri'l-Evzâî günümüze kadar ulaşan tek eseridir. Şafîî'nin el-Ümm adlı eseri içinde bir bölüm olarak yer almaktadır. Eser savaş hukuku konusunda Ebû Hanîfe'ye muhalefet ettiği otuz beş meseleyi ihtiva eder. Ebû Hanîfe'nin talebesi Ebû Yûsuf da buna reddiye olarak er-Red alâ Siyeri'l-Evzâî adıyla bir eser kaleme almıştır.⁴¹

D- MEZHEBİ

“Hocası Mekhûl'un 112/730 yılında vefat ettikten sonra kaynaklarda ifade edildiğine göre dönemin Şam valisinin de teşvikiyle yirmi beş yaşındayken fetva

³⁵ İbni Asâkir, XXXV, 150; İbni Hibbân, s. 211; Zehebî, “*Siyeru A'lâmu'n-Nübelâ*”, VII, 128; İbni Hallikân, III, 127; Sem'ânî, I, 227; İbni Kesir Ebu'l-Fidâ İmadü'd-Din İsmail b. Ömer, “*el-Bidâye ve'n-Nihâye I-XXI*”, (Tahkik: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî), Dâr'u-Hicr, y.y. 1997, XIII, 456; İbni Asâkir, XXXV, 150; Şeâr, 193; Evzâî, 9; Kal'âcî, s. 16; Şeyh, s. 384-386; Ögüt, s. 546; Aydın, s. 31; Düveyhî, s. 78.

³⁶ İbni Kesir, XIII, 455.

³⁷ Zehebî, “*Siyeru A'lâmu'n-Nübelâ*”, VII, 127.

³⁸ Zehebî, “*Siyeru A'lâmu'n-Nübelâ*”, VII, 127; İbni Kesir, XIII, 455.

³⁹ Cubûrî, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, ss. 63-65; Mellah, s. 62.

⁴⁰ Zehebî, “*Siyeru A'lâmu'n-Nübelâ*”, VII, 111, 115; Cubûrî, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, s. 253; Mellah, s. 253; Ögüt, s. 548.

⁴¹ Şeâr, s. 88; Evzâî, s. 8; Cubûrî, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, s. 254-255; Şeyh, ss. 354-357; Mellah, s. 254; Kal'âcî, ss. 80-83; Ögüt, s. 548; Aydın, ss. 67-69; Düveyhî, ss. 76-78.

vermeye başlayan İmam Evzâî hayatının sonuna kadar bu görevi ifa etmiştir. Evzâî zamanında Şam halkının müftüsü ve tabi oldukları müctehidi olmuştur.⁴² Evzâîyye adıyla tanınmış mezhebi başlıca Suriye, Irak, Hicaz, Mısır, Mağrib ve Endülüs'te yayılmıştır.⁴³ Şam, Mağrib ve Endülüs'te azımsanmayacak bir süre Evzâî mezhebiyle amel edilmiş ve kadılar bu mezhebe göre hüküm vermişlerdir. Suriye bölgesine yayılmasında talebeleri Abdullah b. Semâa, Saîd b. Abdülazîz ve Muhammed b. Şuayb'ın Endülüs'e yayılmasında ise arkadaşı Endülüs müftüsü ve Kurtuba hatibi Sa'saa b. Sellâm el-Endelûsî'nin çabaları etkili olmuştur. Ayrıca bu bölgede yayılmasında mezhebin Şam'da doğmuş olması ve Endülüs Emevîleri'nin buraya olan tarihî bağları da rol oynamıştır.⁴⁴

Şam'da Şafii mezhebi yaygınlaşana dek yaklaşık 340/951 yılına kadar Endülüs'te ise Mâlikî mezhebi yaygınlaşana dek yaklaşık 220/835 yılına kadar Evzâî mezhebine uyulmuştur. Öğrencilerinin ekolün yayılması ve hocalarının görüş ve fetvalarının kitaplaştırılmasında diğer mezhep mensuplarının gösterdikleri çabayı ve itinayı göstermemiş olmaları, siyasi ve yargısal otoriteden yeterince destek görmemesi, mezhebin yayıldığı yerlerin hac yolları üzerinde olmaması, görüşleriyle ilgili yazılan az sayıda eserin kaybolmuş olması vb. nedenlerden dolayı Evzâî mezhebi zamanla yok olmuş gitmiş, müntesibi kalmamıştır.⁴⁵

⁴² İbni Kesir, XIII, 446; Boynukalın, s. 9.

⁴³ Zehebî, "Tezkiratü'l-Huffâz", I, 182; Kal'âcî, ss. 84-86.

⁴⁴ Şeâr, s. 36-37; Şeyh, ss. 257-262; Ögüt, s. 546.

⁴⁵ Şeâr, s. 36; Evzâî, s. 8; Cubûrî, "el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu", ss. 237-241; Şeyh, ss. 266-268; Mellah, ss. 211-213; Ögüt, s. 546; Boynukalın, s. 10-11.

BİRİNCİ BÖLÜM

EVLİLİK ÖNCESİ VE EVLİLİĞE DAİR İCTİHÂDLARI

Nikâh, aile yuvasının kurulmasını sağlayan önemli bir akid, bir kadınla bir erkeği birbirine kenetleyen en samimi bağıdır. Nikâh, daha önce birbirine yabancı olan iki şahsı, yine Kur'an ifadesiyle⁴⁶ elbise ile beden gibi uyumlu kılan ciddi bir akiddir. Nikâh, Allah'ın emri ve Peygamberimizin bize tavsiye ettiği önemli bir sünnetidir. Hz. Adem'den beri meşruiyeti devam edegelen bir kurum, bir yönü ile muamele, bir yönü ile de ibadettir. Nikâh, hem hukuki hem sosyal, hem ahlâkî ve medenî anlamda ağırlığı olan bir sözleşmedir.

Nikâh, evlenme ehliyetine sahip ve aralarında evlenmelerine dini bir engel bulunmayan bir kadınla bir erkeğin şahitler huzurunda evlenme hususundaki karşılıklı rızalarını beyan etmelerinden ibaret bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile taraflar arasında karı-kocalık ilişkileri meşrû hale gelmiş, mehir, nafaka, miras neseb... gibi yükümlülükler ve haklar doğmuş olur.

1.1. NİKÂH AKDİ İLE İLGİLİ BAZI HÜKÜMLER

1.1.1. Erkeğin Kendisiyle Evlenmek İsteddiği Kadına Bakması

İslam Hukukuna göre bir erkeğin, yabancı bir kadının şer'an örtülmesi farz olan avret yerlerine bakması caiz değildir. Ancak âlimler, Nikâh muameleleri, alışveriş, icar, borç alıp verme, şahitlik, eğitim, tababet, boğulanları ve yangında kalanları kurtarma gibi zaruret ve ihtiyaç hallerinde ihtiyaç miktarınca erkeğin mahremi olmayan bir kadına bakalabileceğini söylemiştir.⁴⁷ Fakat âlimler erkeğin, kendisiyle evlenmek istediği kadının vücudunun neresine bakabileceği hususunda ihtilaf etmiştir.

Âlimlerin çoğunluğuna göre evlenmek isteyen kişi evlenmek istediği kadının yüz ve ellerine bakabilir. Ebu Hanifeye göre yüz ve eller dışında ayaklarına da bakabilir. Hanbelîlere göre günlük ev işlerini yaptığı sırada görünen uzuvlarına bakabilir. İmam

⁴⁶ Bakara, 2/187

⁴⁷ Hamdi Döndüren, “*Delilleriyle Aile İlmihali*”, Altınoluk, İstanbul 1995, s. 143; Ahmet, Yaman, “*İslam Aile Hukuku*”, (7. Bsk.), Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul 2009, s. 35; Vehbe Zuhaylî, “*İslam Fıkhi Ansiklopedisi I-X*”, Zaman-Risale, İstanbul 1994, s. 9, 21-22.

Evzâî'ye göre erkek, kendisiyle evlenmek istediği kadının vücudunun gösterişli kısımlarına, bedenın etli kısımlarına dikkatlice bakabilir.⁴⁸

İmam Evzâî bu hususta Cabir b. Abdullah'ın Hz. Peygamber'den rivayet ettiğı “Sizden biriniz bir kadınla evlenmek istediğı zaman, onunla evlenmesini teşvik edecek özelliklerine bakabilirse baksın. Câbir şöyle diyor: Bir cariye ile evlenmek istiyordum. Gizlice onu gözetledim ve evlenmemi teşvik eden bazı özelliklerini gördüm. Sonra da onunla evlendim.”⁴⁹ hadisini delil olarak getirir.⁵⁰

İmam Evzâî Câbir b. Abdullah hadisindeki “onunla evlenmesini teşvik edecek özelliklerine bakabilirse baksın” ifadesinden erkeğın evlenmek istediğı kadının yüzle beraber bedenın diğerkısımlarına da bakılabileceğının cevazını öngörür.

1.1.2. Nikâh Akdinde Koşulan Şartlar

Nikâh akdinde koşulan şartları Fıkıh âlimleri, nikâh akdinin niteliğı ile bağdaşan ve şer'i hükümlerle çelişmeyen şartlar, nikâh akdinin niteliğı ile bağdaşmayan ve şer'i hükümlerle çelişen şartlar olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. Akdin muktezasına uygun düşen ve şer'i esaslara aykırı olmayan şartların sahih, akdin muktezasına aykırı düşen ve şer'i hükümlere aykırı şartların ise bâtıl olduğı hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat taraflardan birine yarar sağlamakla beraber akdin muktezasından olmayan, evliliğın hükümlerine aykırı olmayan şartlar hususunda ise âlimler ihtilaf etmiştir.

⁴⁸ Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer, “*Fethu'l Bârî bi-Şerhi Sahihi'l Buhârî I-XV*”, (Tahkîk, Tashîh:Abdu'l-aziz b. Abdullah b. Bâz), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, X, 228; İbni Kudâme, Abdullah b. Ahmed, “*el-Muğni I-XV*”, (Tahkîk: Abdullah b. Abdülmuhsin Türki, Abdülfettah Muhammed Huluv), Dar-u Alemlî-Kütüb, Riyad 2005, IX, 490; Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr, “*el- Câmiu li-Ahkâmi'l Kur'an I-XX*”, (1. Bsk.), (Çev. M. Beşir Eryarsoy), Buruc Yay., İstanbul 1997, XIV, 156; İbnü'l Münzir,Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim, “*el-İşrâf alâ Mezâhibi'l-Ulemâ I-X*”, (Tahkîk: Ebu Hammad Sagir Ahmed Ensârî), Mektebetu Mekketi's-Sekafiyye, y.y. 2004, V, 8; Mübârekfûrî, Ebu'l Ulâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim, “*Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmîzî I-II*”, (Tahrîc: Râid b. Sabrî b. Ebî Alfe), Beytül-Efkârî'd-Devliyye, Amman t.y., I, 1134; Seyyid Sâbık, “*Fikhu's-Sünne I-III*”, Dâru'l-Feth li'l İ'lami'l-Arabî, Kahire 1999, II, 19; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, “*Neylû'l Evtâr min Esrâr-i Münteka'l-Ahbâr I-XII*”, (Tahkîk, Ta'lik: Ebu Muâz Tarık b. İvâdu'llah b. Muhammed), Dâr'u İbni Affân, Kahire 2005, VII, 542; Aynî, Bedru'd-din Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed, “*Umdetü'l Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî I-XXV*”,Zabt: Abdullah Mahmud Muhammed Ömer, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2001, XX, 168; Azîmabâdî, Şemsü'l- Hak Muhammed b. Emir Ali, “*Avnu'l-Ma'bud alâ Şerhi Süneni Ebû Davud I-II*”, (Tahkîk: Muhammed Nasiru'd-din el-Elbânî), Dâr'u İbni Hazm, Beyrut 2005, I, 979; Nevevî, Muhyi'd-Din Ebu Zekerıyyâ Yahya b. Şeref, “*el-Minhâc fi Şerhi Sahih-i Müslim b. El-Haccâc- Sahih-i Müslim bi Şerhi'n-Nevevî I-XVIII*”, (2. Bsk.), Müessesetü Kurtuba, y.y. 1994, IX, 300; Kal'âcî, s. 338.

⁴⁹ Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, “*Sünen-u Ebi Dâvud I-V*”, İ'dad, Ta'lik: İzzet Abdu'd-de'as, Adil Seyyid, Dar-u İbni Hazm, Beyrut 1997, Kitabu'n-Nikâh, s. 19, 2082.

⁵⁰ Cubûrî, Abdullah Muhammed, “*Fikhu'l İmam el-Evzâîl-II*”, Vizâretü'l-Evkâf, Bağdat 1977, II, 9.

Örneğin kadının kocasına, başka bir kadınla evlenmemesini veya memleketinden, evinden başka bir yere götürmemesini şart koşması gibi.⁵¹

İmam Evzâî bu gibi şartların yerine getirilmesi gerektiğini nikâhta böyle şart koşulmasının sahih olduğunu söyler.⁵² İmam Evzâî bu konudaki fikrine Hz. Peygamber'den rivayet edilen “Şartların en önde yerine getirilmesi gerekeni, kadınları o sebeple kendinize helal kıldıklarınızdır.”⁵³ hadisini delil getirir.⁵⁴

1.1.3. Nikâhta Şahitlik

Nikâh, geleceğe ait hak ve sorumluluklar doğuran bir müessese olduğu ve haramı helalden ayırdığı için yapılan akdin topluma duyurulmasında, şahitlerle belgelenmesinde Fıkıh âlimleri nezdinde lüzum görülmüştür. Bu itibarla şahitlerin yerine ilanı şart koşan İmam Mâlik'in haricinde diğer âlimler nikâh akdi esnasında şahitlerin bulunması gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat şahitlerde bulunması gereken vasıflar ve şahitlerin sayısı hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.⁵⁵

İmam Evzâî, nikâh akdinde şahit bulundurmanın Nikâhın rükünlerinden olduğunu, en az iki şahidin olması gerektiğini ve bu iki şahidin de erkek olması ve adil olması gerektiğini, bir erkek ve iki kadının şahitliğinin caiz olmadığını söyler.⁵⁶

⁵¹ Döndüren, 159; Zuhaylî, IX, 51.

⁵² İbni Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah, “*el-İstizkâr fî Mezâhibi Ulemâi'l-Emsâr I-XXX*”, (Tahkîk, Tahrîc: Abdu'l-Mu'tî Emin Kal'acî), Dâr'ul-Va'y, Kahire 1993, XVI, 146; İbni Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. el-Hafîd, “*Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*”, (Tahkîk, Tahrîc: Abdurrezzak el-Mehdî, Daru'l Kitab'il Arabî), Beyrut 2006, 411; Tahâvî, Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed b. Selame, “*Muhtasarü'l-İhtilâfu'l-Ulemâi-V*”, (Tahkîk: Dr. Abdullah Nezir Ahmed), Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 1995, II, 310-311; İbni Kudâme, IX, 484; Askalânî, X, 274; İbnü'l Münzir, V, 68; Seyyid Sâbık, II, 34, 133; Şevkânî, VII, 618; Aynî, XX, 198; Azîmabâdî, I, 1005; Mübârekfûrî, I, 1162; Sağircî, Esad Muhammed Said, *Delilleriyle Hanefî Fıkhi*, Karınca Polen Yay., İstanbul 2010, s. 625; Kal'acî, s. 461.

⁵³ Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, “*el-Câmiu's-Sahîh el-Müsne'd min Hadisi Rasulillahi ve Sünenihî ve Eyyâmihî I-IV*”, (Tahkîk, Tahrîc: Muhibbî'd-Din el-Hatîb, Muhammed Fuad Abdu'l-Bâkî), el-Mektebetü's-Selefiyye, Kahire 1400, Kitabu'n-Nikâh, 52, 5151; Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâburî, “*Sahih-u Müslim*”, İ'tinâ: Ebu Suheyb Keremî, Beytu'l Efkârî'd-Devliyye, Riyad 1998, Kitabu'n-Nikâh, 8, 63.

⁵⁴ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 10.

⁵⁵ Hayreddin Karaman, “*Mukayeseli İslam Hukuku I-III*”, (5. Bsk.), İz Yay., İstanbul 2009, I, 324-325, Döndüren, s. 161; Yaman, s. 51.

⁵⁶ Cessâs, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, “*Ahkâmu'l-Kur'an I-V*”, (Tahkîk: Muhammed Sadık Gamhâvî), Dar-u İhyai't-Türâsi'l Arabî, Beyrut 1992, II, 232; Ömer Nasûhî Bilmen, “*Hukuk-u İslâmiyye ve Istilahatü Fıkhiyye Kamusu'l-VIII*”, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul t.y., II, 29; Mervezî, Ebu Abdullah Muhammed b. Nasr, “*İhtilâfu'l Ulemâ*” (Tahkik, Ta'lik: Subhi Samarraî), Alemü'l Kütüb, Beyrut 1986, s. 121; İbni Abdilber, XVI, 216; İbni Kudâme, IX, 347,349; İbnü'l Münzir, V, 30,32; Şevkânî, VII, 578; Sağircî, s. 592; Nevevî, IX, 322; Kal'acî, s. 473, 476, 728.

İmam Evzâî bu görüşüne Hz Aîşe'nin Rasûlullah'tan (s.a.v) rivayet ettiği "Veli ve iki adil şahit olmaksızın nikâh olmaz."⁵⁷ hadisini delil getirir.⁵⁸

1.2. VELÂYET İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Sözlükte "idare etmek, düzenlemek, yaklaşmak, işini üzerine almak, yardım etmek, salâhiyet" gibi anlamlara gelen velâyet bir hukuk terimi olarak başkası üzerindeki tasarruf ve söz hakkını ifade etmekte olup, başkaları adına onların rızaları aranmaksızın hukukî işlemde bulunma yetkisi anlamına gelmektedir. Umumî manada olan bu velâyet tanımı ehliyeti kısıtlı şahısların şahsî ve mâlî haklarını kapsamaktadır. Bazı İslam hukukçuları, ehliyeti kısıtlı şahısların şahsi ve mâlî işlerinin gerekli şartlara haiz kimseler tarafından yürütülmesine umumi velâyet (niyâbet-i şeriyeye) demişler, umumi temsili de ihtiyari ve icbârî olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. İhtiyârî temsil vekâlet akdiyle ifade etmişler, icbârî temsili de iki kısma ayırmışlardır. Birinci kısım ehliyeti kısıtlı şahısların terbiyesi, eğitimi ve evlendirilmesi gibi şahsi haklarla ilgili hukukî temsildir ve bu hukukî temsil *velâyet* kavramıyla ifade edilmiştir. İkinci kısım ise ehliyeti kısıtlı şahısların mali işlerindeki hukuki temsildir ve bu hukukî temsil ise *vesâyet* kavramıyla ifade edilmiştir.⁵⁹

Fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre evliliğin geçerli olabilmesi için velâyeti üstlenen bir velinin bulunması şarttır. Velayeti üstlenen kimse, kişinin kendisi olabileceği gibi başkası da olabilir. Nikâh akdinde velinin olmaması halinde cumhura göre bu akid batıl, Hanefîlere göre mevkuf olur.

Ayrıca velâyet başlığı altında değinilmesi gereken konulardan birisi de evlenme ehliyetidir ki bireyin, başkalarının iznini almaksızın bizatihi kendisinin evlenebilmesi ehliyetidir. İslam hukukçuları evlenme ehliyeti açısından bireyleri üç gruba ayırmışlardır. Birinci grupta tam edâ ehliyetine⁶⁰ sahip kimseler yer almaktadır. İkinci grupta eksik ehliyetliler yer almaktadır. Bunlarda mümeyyiz küçükler, ma'tuhlar ve

⁵⁷ Beyhâkî, Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüseyin b. Ali, "Sünenü'l-KübrâI-XI", Tahkik: Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, VII, 202.

⁵⁸ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 18.

⁵⁹ Halil Cin, Ahmet Akgündüz, "Türk Hukuk Tarihi I-II", Timaş, İstanbul 1990, II, 29-30; Mehmet Erdoğan, "Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü", (2. Bsk.), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 602; Döndüren, s. 280.

⁶⁰ Eda ehliyeti: kişinin dinen ve hukuken muteber olacak tarzda davranmaya ve hukukî işlem yapmaya elverişliliği. Tam eda ehliyeti: akıllı ve balığ olan yani temyiz gücüne sahip olarak ergenlik çağına ulaşan kişinin sahip olduğu eda ehliyeti.

kölelerdir. Üçüncü grupta ise eda ehliyeti bulunmayan bireyler yer almaktadır. Bunlarda gayri mümeyyiz küçükler ve akıl hastalarıdır. Zikredilen bu üç grubun evlenme ehliyetine sahip olup olmadıkları, yapacakları evliliğin hükmü ve velinin şart olup olmadığı bu minvâl üzere fıkıh âlimleri arasında tartışılmıştır.

Mümeyyiz küçükler⁶¹, ma'tuhlar⁶² ve kölelerin evlendirilmesinde velinin rızası tartışmasız kabul edilirken Malikiler ve Hanefiler'e göre mümeyyiz küçükler, ma'tuhlar ve kölelerin yapmış oldukları Nikâh akdi mevkuf, gayri mümeyyiz küçükler ve akıl hastalarının yapmış oldukları nikâh akdi ise batıldır. Şafii ve Hanbelîler'e göre ise mümeyyiz küçükler, ma'tuhlar, gayri mümeyyiz küçükler ve akıl hastalarının yapmış oldukları nikâh akdi batıldır.

Tam eda ehliyetine sahip olanlara gelince Hanefiler'e göre tam edâ ehliyetine sahip olan âkil, bâliğ, hür erkek ve kadın kendi tasarrufu ile evlenebilir. Fakat cumhur ulemâya göre ise hür akıllı ve baliğ kadın kendi tasarrufu ile evlenemez, kısaca kendi kendini evlendiremez.

1.2.1. Nikâh Akdinde Veli Şartı

Fıkıh âlimleri velinin nikâh akdinin rükünlerinden olup olmaması ve velisiz akdedilen nikâhın hukuki sonuçları hakkında ihtilaf etmişlerdir. Velinin bulunmasını Nikâh akdinin rükünlerinden saymayan Hanefilere göre akıllı ve ergen erkek ile, hür, akıllı ve ergen kadın nikâh akdinde doğrudan taraf olabilirken, cumhur alimlere göre kadın için nikâh akdinde erkek bir velinin bulunması evliliğin rükünlerinden olduğundan kadın doğrudan Nikâha taraf olamaz ve velisiz olarak akdedilen Nikâh akdi batıl olur.

Bu konuda İmam Evzâî'den 3 ayrı rivayet nakledilmektedir.

a) Nikâh ancak veli ile sahih olur. Kadının kendisini evlendirmesi caiz değildir.⁶³ İmam Evzâî bu hususta Hz. Peygamber'den rivayet edilen "Velisiz nikâh olmaz."⁶⁴

⁶¹ 7-9 yaş arasında olan küçük çocuklar.

⁶² Sözlükte "aklı zayıflamak, eksilmek, bunamak, bir şeye düşkün olmak" anlamlarına gelen ateh, İslâm hukukunda kişinin hukukî tasarruflarına belirli sınırlamalar getiren bir ehliyet arızasıdır. Bu durumda olan akli zayıf, eksik, bunamış kimseye ma'tûh denir.

⁶³ Seyyid Sâbık, II, 84; Şevkânî, VII, 570.

hadisi ile “Bir kadın başka bir kadını evlendiremez. Bir kadın kendisini evlendiremez. Zâniye kadın kendi kendini evlendirendir.”⁶⁵” hadisini delil getirir.⁶⁶

b) Kadının velisinin izni olmadan kendisini evlendirmesi caiz değildir. Şayet velisinin izni olmadan kendisini evlendirirse akid mevkuf olur. Muteber olması velisinin iznine bağlıdır.⁶⁷ İmam Evzâî bu hususta Hz. Peygamber’den rivayet edilen “ Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa nikâhı batıldır, batıldır, batıldır.”⁶⁸” hadisini delil getirir.⁶⁹

c) Velinin izni olmadan da nikâh geçerlidir.⁷⁰ İmam Evzâî bu hususta “ ...eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın.” Ve “...onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz.” ayetlerini ⁷¹ delil getirir.⁷²

1.2.2. Kadının İzni Olmadan Velinin Kadını Evlendirmesi

Fıkıh âlimleri akıllı ve bâliğ olan kadını velisinin evlendirmesi hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefîler, kadın kendisini evlendirebilir derken, cumhur alimler kadını ancak velisi evlendirir demişler. Hanbelîler bakire ya da dul olsun kadının iznini şart koşarken Malikîler ve Şafîîler dul kadında izni şart koşmuşlar, bakire ise küçük olsun büyük olsun izninin gerekmeyeceğini söylemişlerdir.

İmam Evzâî ise bu konuda bâliğa bir kadını izni olmaksızın kimsenin evlendiremeyeceğini, izni olmaksızın evlendirilmesi durumunda nikâh akdinin sahih

⁶⁴ Ebu Davud, Kitabu’n-Nikâh, 20, 2085; Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Sevre, “Sünenü’t-Tirmîzî”, (Ta’lik: Muhammed Nâsıru’d-Din Elbânî), İ’tinâ: Ebu Ubeyde Meşhûr b. Hasan Ali Selman, Mektebetü’l-Meârif, Riyad t.y., Kitabu’n-Nikâh, 14, 1101.

⁶⁵ İbni Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, “Sünen-u İbni Mâce I-VI”, (Tahkîk, Tahrîc, Ta’lik: Beşşar Avvad Ma’ruf), Daru’l Ceyl, Beyrut 1998, Kitabu’n-Nikâh, 15, 1882; Beyhâkî, VII, 178; Dârekutnî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed, “Sünenü’d-Dârekutnî I-VI”, Tahkîk, Ta’lik: Şuayb el-Arnaût, Hasan Abdu’l-Mun’im Şelebi, Abdu’l-Latif Hırzallah, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 2004, Kitabu’n-Nikâh, s. 3535,

⁶⁶ Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 11.

⁶⁷ Askalânî, X, 236; Azîmabâdî, I, 987; Mübârekfûrî, I, 1144; Nevevî, IX, 291; Kal’âcî, s. 727.

⁶⁸ Ebu Davud, Kitabu’n-Nikâh, 20, 2083; Tirmîzî, Kitabu’n-Nikâh, 15, 1102;

⁶⁹ Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 12.

⁷⁰ İbni Hazm, Ali b. Ahmed b. Said, “el-Muhalla I-XII”, Tahkîk: Abdülgaâfar Süleyman Bendarî, Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut 1988, IX, 33; Kurtûbî, III, 221; Cessâs, II, 101; Tahâvî, II, 247; Kal’âcî, 727.

⁷¹ Bakara, 2/230, 232.

⁷² Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 12.

olmayacağını, dulun izninin söz ile bakirenin ise susmakla mümkün olabileceğini söyler.⁷³

İmam Evzâî, Hz. Peygamber'den rivayet edilen “ Dul kadına sorulmadan, bakireden de izni alınmadan nikâhı kıyılmaz. Bakirenin izni susmasıdır.”⁷⁴ hadisini delil getirir. Ayrıca “ Bir adam peygamber (s.a.v) zamanında bekâr kızını istemediği halde evlendirdince, Kız Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelerek durumdan haberdar etti. Hz. Peygamber de onun nikâhını reddetti.”⁷⁵ İmam Evzâî'nin delil olarak getirdiği ikinci hadis mürsel bir hadistir. İmam Evzâî râvilerinin sika olması şartıyla mürsel hadisle amel eder.⁷⁶

1.2.3. Küçüklerin Evlendirilmesi

Fıkıh âlimlerinin ekseriyeti, henüz balığ olmayan fakat iyiyi kötüden, kârı zarardan ayırabilen, mümeyyiz küçük çocukların kanunî temsilcilerinin (velilerin) izni ve aracılığı ile evlenmeleri hâlinde bu şekilde yapılan nikâh akdinin geçerli olacağını; veli veya vekilleri tarafından verimli bir evlilik sürdürecekleri umularak bulûğ öncesi dönemde çocukların evlendirilmesi hâlinde yapılacak nikâhın muteber olacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak şu konuda ihtilaf etmişlerdir: Akıllı ve bâliğ olmayan küçükleri kim evlendirebilir?

Hanefî âlimlerine göre baba, dede ve bunların dışındaki diğer asabeden birisi küçük çocuğu evlendirebilir. Baba veya dede tarafından evlendirilen küçük çocukların bulûğ çağına ulaştıklarında muhayyerlik hakları yoktur. Baba ve dede dışındaki diğer veliler tarafından evlendirilen küçük çocuklar ise balığ olduklarında Ebû Hanife'ye göre muhayyer olup diledikleri gibi hareket edebilirler. İmam Şâfiî'ye göre baba dışında hiç kimse küçük çocuğu evlendiremez. Babanın bulunmadığı durumlarda dede baba yerine geçer. İmam Mâlik'e göre baba veya sağlığında belirlediği vasi ile hâkimin dışında kimse küçükleri evlendiremez. Ahmed b. Hanbel'e göre ise küçük çocuğu babası,

⁷³ İbni Abdilber, XVI, 53; İbni Kudâme, IX, 399,408; Askalânî, X, 243; İbnü'l Münzir, V, 16-17; İbni Rüşd, 374; Tahâvî, II, 255; Azîmabâdî, I, 984; Nevevî, IX, 292; Şeyh, 306; Mellah, s. 418; Kal'âcî, s. 125-126,712.

⁷⁴ İbni Mâce, Kitabu'n-Nikâh, 11, 1871; Tirmîzî, Kitabu'n-Nikah, 18, 1107; Dârekutnî, Kitabu'n-Nikah, 3574.

⁷⁵ Dârekutnî, Kitabu'n-Nikâh, 3560; Beyhâkî, VII, 190.

⁷⁶ Askalânî, X, 246; Cubûrî, “Fıkhu'l İmam el-Evzâî”, II, 13; Düveyhî, 121-122.

babası yoksa vasiyy-i muhtarı⁷⁷ o da yoksa hâkim, ihtiyaca binaen evlendirebilir. Başkaları evlendiremez. İmam Şâfiî ve İmam Malik’e göre baba tarafından evlendirilen küçük çocukların baliğ olduklarında muhayyerlik hakları yoktur.

Bu konuda İmam Evzâî’den 2 rivayet nakledilmiştir.

a-) Baba ve diğer veliler küçükleri evlendirebilir. Küçük çocuk dul ise buluğdan sonra buluğ muhayyerliği vardır. Eğer küçük çocuk baba dışında başka bir veli tarafından evlendirilmişse evliliği kabul eder ya da evliliği fesheder.⁷⁸

İmam Evzâî bu hususta “Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın.⁷⁹” ayetiyle Hz. Aişe’nin (r.a) altı yaşında iken evlendiğini, dokuz yaşında zifafa girdiğini ifade ettiği⁸⁰ hadisi delil getirir.⁸¹

b-)Baba dışında başka bir veli küçükleri evlendiremez.⁸² İmam Evzâî bu hususta Hz. Ebû Bekir’in kızını küçük yaşta evlendirmesini mesnet kabul ederek yukarıda zikredilen Hz. Aişe hadisini delil getirir.

1.2.4. İki Velinin Bir Kadını İki Ayrı Kişiyle Evlendirmesi

İmam Evzâî’ye göre bir kadının iki velisi varsa ve kadında bu iki velisinden her birine belirli veya belirsiz bir kimseyle evlendirme hususunda izin verse ve bu iki veli de ayrı ayrı kişilerle bu kadını evlendirse bu iki kişiden hangisinin önce evlendiği biliniirse nikâh onun lehine gerçekleşir. İkinci kişi kadına duhul etse de etmese de durum böyledir. Ancak hangisinin daha önce evlendiği bilinmez ise o durumda ayrılımları gerekir.⁸³

⁷⁷ Bir kimse tarafından vefatını müteakip terikesinde veya sair işlerinde tasarruf etmek üzere tayin olunan vasiy.

⁷⁸ İbni Abdilber, XVI, 59; İbni Kudâme, IX, 402,415; Askalânî, X, 241; İbnü’l Münzir, V, 19-20; Seyyid Sâbık, II, 86; Aynî, XX, 110; Azîmabâdî, I, 999; Nevevî, IX, 294; Kal’âcî, 712.

⁷⁹ Nisâ 4/3.

⁸⁰ Buhârî, Kitabu’n-Nikâh, s. 39, 40, 60; Müslim, Kitabu’n-Nikâh, 10; İbni Mâce, Kitabu’n-Nikâh, 13, 1877.

⁸¹ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 15.

⁸² Cessâs, II, 342; Tahâvî, II, 258; Kal’âcî, 712.

⁸³ İbni Kudâme, IX, 429; İbnü’l Münzir, V, 25; Tahâvî, II, 253; Kal’âcî, 728.

İmam Evzâî bu konuda Semure b. Cündeb'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği "Herhangi bir kadını iki veli (iki ayrı erkeğe) nikâhlayacak olursa, o kadın (bu) iki erkekten (nikâhı kendisine) ilk kıyılanındır ve kim de bir malı iki adama satarsa bu satış onlardan (akdi) ilk (önce gerçekleştiren)indir.⁸⁴" hadisini delil getirir.⁸⁵

1.3. MUHARREMAT İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Hurmet kökünden türetilmiş olup sözlükte "yasaklananlar" anlamına gelen muharremât fıkıhta biri geniş, diğeri dar olmak üzere iki manada kullanılır. Geniş anlamıyla muharremât dinen haram kılınan, yasaklanan şeyleri ifade ederken; dar anlamıyla evlenilmesi haram olanları ifade eder.⁸⁶

Kur'an-ı Kerim'in hükümleri açıklayışı genelde icmali tarzdadır, tafsili, detaylandırılmış değildir. Fakat aile hukukuna dair hükümler tafsilatı ile ele alınmıştır. Bu bağlamda kendisiyle evlenilmesi haram olanlar çeşitli ayetlerde zikredilmiştir. Bu ayetlere istinaden fıkıh âlimleri muharremâtı, daimi evlenme engeli sebebiyle haram olanlar, geçici evlenme engeli sebebiyle haram olanlar olmak üzere iki kısma ayırmışlar, sürekli ve geçici evlenme engellerini ayetler bağlamında maddeler halinde zikretmişlerdir.⁸⁷

Sürekli evlenme engelleri, kan hısımlığı, sıhrî hısımlık ve süt hısımlığından oluşmaktadır. Geçici evlenme engelleri ise başkasının eşi olma, iki mahrem kadınla birlikte evlenme, üç defa boşama, beşinci kadın, din farkı ve iffet şeklinde sıralanabilir.

1.3.1. Dokunmayla Haramlığın Oluşması ve Üvey Kızın Haramlığı

Fıkıh âlimleri erkeğin zifaf yaptığı kadının başka kocadan olan kızlarının haramlığı hususunda icmâ etmiştir. Aynı şekilde alimler, bir kimse bir kadınla evlenir vezifaftan önce o kadını boşar ya da kadın vefat etse bu durumda o kadının kızıyla evlenilebileceği hususunda da icmâ etmişlerdir. Fakat alimler zifaf dışında kadınla halvet veya kadına şehvetle dokunmanın haramlığı doğurup doğurmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

⁸⁴ Ebu Davud, Kitabu'n-Nikâh, 22, 2088; Tirmîzî, Kitabu'n-Nikâh, 20, 1110.

⁸⁵ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 17.

⁸⁶ Fahrettin Atar, "Muharremât", DİA, İstanbul 2006, XXXI, 6-8.

⁸⁷ Bkz., Nisâ, 4/4-3, 22-24; Bakara 2/221, 230, 235; Mümtebine 60/10; Maide 5/5.

Ebu Hanife ve İmam Malik ile aynı görüşü savunan İmam Evzâî'ye göre anne ile halvette bulunmak veya şehvetle dokunmak üvey kızı haram kılar.⁸⁸ İmam Evzâî bu konuda "...kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur..."⁸⁹ ayetini delil getirir.⁹⁰ İmam Evzâî ve bu görüşü savunan diğer alimler, halvet ve şehvetle dokunmayı cinsel ilişkiye götüren bir sebep olarak telakki etmişler ve bunları cinsel ilişki mesabesinde değerlendirmişlerdir.

1.3.2. Fasid Nikâhla Haramlığın Oluşması

İmam Evzâî'ye göre sahih nikâhla yapılan zifaf'ın haram kıldığı kişileri fâsid nikâhla yapılan zifaf da haram kılar. Her kim bir kadınla fasid nikâh sonrasında zifafa bulunursa o kadının annesi, kızı erkeğe haram olur. Erkeğin oğulları, erkeğin evlatlığı da o kadına haram olur.⁹¹ İmam Evzâî'nin bu husustaki delili ulemanın icmâdır.⁹²

1.3.3. Zinayla Hurmet-i Musaherenin Oluşması

Fıkıh âlimleri zina ile hurmeti musaherenin oluşup oluşmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. Ebu Hanifeye göre sahih evlilik sonrasında zifaf hangi kadınları haram kılıyorsa zina da onları haram kılar, zina eden kişi (zânî), zina ettiği kadının (zâniye) usul ve fûrû ile evlenemez. İmam Şafii'ye göre ise bu yolla evlenme engeli meydana gelmez, zina eden kişi (zânî), zina ettiği kadının (zâniye) usul ve fûrû ile evlenebilir.

Ebu Hanife ile aynı görüşe sahip olan İmam Evzâî'ye göre sahih evlilik sonrasında zifaf hangi kadınları haram kılıyorsa zina da kadınları haram kılar.⁹³

Rivayet edildiğine göre "Utbe b. Ebi Vakkas, kardeşi Sa'd b. Ebi Vakkas'a (r.anh): Zem'a'nın cariyesinin oğlu benden olmadır, dolayısıyla onu sen al diye vasiyet etmişti. Mekke fethedilince Sa'd b. Ebi Vakkas bu çocuğu aldı ve: Çocuk kardeşimin oğludur, kendisi bana çocuğu almamı vasiyet etmişti dedi. Zem'a'nın oğlu Abd hemen

⁸⁸ Kurtûbî, V, 91; İbnü'l Münzir, V, 97-98; İbni Rüşd, 389; Cessâs, III, 61; Tahâvî, II, 309; İbni Abdilber, XVI, 187, 189, 260; Aynî, XX, 146; Kal'âcî, 239, 714.

⁸⁹ Nisâ 4/23.

⁹⁰ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 19.

⁹¹ İbni Kudâme, IX, 528; İbnü'l Münzir, V, 99; Bilmen, II, 95; Kal'âcî, s. 713.

⁹² Düveyhî, 137-138.

⁹³ Askalânî, X, 196; İbni Hazm, IX, 289; İbni Rüşd, 394; Cessâs, III, 52; Tahâvî, II, 309; İbni Abdilber, XVI, 197-198; Aynî, XX, 144; Nevevî, X, 58; Kal'âcî, 428, 714.

karşı çıkıp o benim kardeşimdir, babamın cariyesinin oğlu olup babamın yatağında dünyaya gelmiştir dedi. Sonunda durumu Hz. Peygamber'e götürdüler. Sa'd Ey Allah'ın Rasûlü o benim kardeşimin oğludur. Kendisi çocuk hakkında bana vasiyet etmişti dedi. Abd b. Zem'a da o benim kardeşimdir, babamın cariyesinin oğlu olup babamın yatağında dünyaya gelmiştir dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) Ey Abd b. Zem'a o senindir dedi ve arkasından Hz. Peygamber (s.a.v) çocuk yatağa aittir, zina edene ise taş vardır (çocuktan mahrumiyet vardır) buyurdu. Sonrada hanımı Sevde bint Zem'a'ya (r.a) çocuğun Utbe b. Ebi Vakkas'a benzediğini gördüğünden dolayı onun yanında örtülü ol buyurdu. Bundan böyle ölene kadar Sevde'yi (örtüsüz) görmemiştir.⁹⁴ Yine Hz. Peygamber şöyle rivayet etmiştir: “Bir kimse bir kadının fercine isteyerek şehvetle bakarsa kadının kızı ve annesi o kimseye haram olur.”⁹⁵

Ayrıca İmam Evzâi'ye göre fercin dışından şehvetle vâki olan mübaşeret ve livata ile de haramlık ortaya çıkar.⁹⁶ Bu konuda “Bir kimse bir kadının fercine bakarsa kadının kızı ve annesi o kimseye haram olur.” hadisini delil getirir. İmam Evzai fercin dışındaki mübaşereti bir faydalanma çeşidi olarak kabul etmektedir.⁹⁷

1.3.4. İki Kadını Aynı Nikâh Altında Tutma

Fıkıh âlimleri bir kimsenin, nikâhı altında iki kız kardeşi bulundurmasının haramlığı hususunda icmâ etmişlerdir. Aynı şekilde bir kadınla teyzesini veya halasını aynı nikâh altında bulundurmanın haramlığı hususunda da icmâ etmişlerdir. Bu konudaki genel kural şudur: Bir nikâh altında cem edilecek kadınlardan biri erkek diğeri kadın kabul edildiğinde diğeriyle evlenmesi caiz değilse bunların aynı nikâh altında bulundurulmaları da caiz değildir.⁹⁸

Zira Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre “Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kadını teyzesiyle veya halasıyla aynı nikâh altında cem etmekten nehyetmiştir.”⁹⁹

⁹⁴ Buhârî, Kitâbu'l-Vesâye, 4, 2745; Müslim, Kitâbu'r-Radâ, 10, 36.

⁹⁵ Beyhâkî, VII, 276.

⁹⁶ Kurtûbî, V, 95; Askalânî, X, 195; İbni Hazm, IX, 48; İbni Kudâme, IX, 529; Aynî, XX, 145; Kal'âcî, 672, 714.

⁹⁷ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâi*”, II, 22.

⁹⁸ Kurtûbî, V, 110; Aynî, XX, 152; Kal'âcî, s. 717-718.

⁹⁹ Düveyhî, 102.

1.3.5. İhramlının Nikâhı

Fıkıh âlimleri, eşlerden birinin veya velinin hac veya umre niyeti ile ihram halinde bulunmamasının evliliğin sıhhat şartlarından olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefilere göre eşlerden birinin veya velinin hac veya umre niyeti ile ihram halinde bulunmaması evliliğin sıhhatinin şartı değildir. Cumhur âlimlere göre eşlerden birinin veya velinin hac veya umre niyeti ile ihram halinde bulunmaması evliliğin sıhhat şartlarındandır. Bu nedenle ihramlı olanın evlenmesi veya başkasını evlendirmesi caiz değildir. Cumhur âlimlerle aynı görüşe sahip olan İmam Evzâî'ye göre de ihramlı olduğu halde ihramlı kimsenin evlenmesi veya başkasını evlendirmesi caiz değildir. Şayet evlenirse veya başkasını evlendirirse nikâh batıldır. Aynı şekilde ihramlı olduğu halde ihramlı kadın kendisini evlendirirse nikâh batıldır.¹⁰⁰

Bu konuda İmam Evzâî Hz. Peygamberin “İhramlı kimse nikâh yapamaz, nikâh olunmaz, dünür de gönderilmez.”¹⁰¹” hadisini delil getirir.

1.3.6. İddeti Bitmeyen Kadınla Evlenip Cinsel İlişkiye Giren Kimsenin Durumu

Kadının iddeti -ister aybaşı, ister gebelik, ister aylar iddeti olsun- bitmeden evlenmesinin caiz olmadığına müttetik olan fıkıh âlimleri, iddeti bitmeyen bir kadınla evlenip gerdeğe giren kimsenin şer'i durumu hakkında ise ihtilâf etmişlerdir. İmam Ebû Hanifeye göre, birbirlerinden ayrılırlar. Fakat kadının iddeti bittikten sonra -isterlerse- bir daha birbirleriyle evlenebilirler. İmam Mâlik'e göre ise birbirlerinden ayrılırlar ve yeniden evlilik yapamazlar.

İmam Mâlik ile aynı görüşe sahip olan İmam Evzâî'ye göre de iddet esnasında yapılan nikâh akdi batıl olduğu gibi birbirlerinden ayrılmaları gerekir ve yeniden evlilik yapamazlar.¹⁰²

İmam Evzâî bu konuda Said b. el Müseyyeb'ten rivayet edilen “Esed Kabilesinden Tuleyha, Sakif kabilesinden Rüseyd'in nikâhlı karısı idi, onu boşadı. O da

¹⁰⁰ Leknevî, Ebu'l Hasenât Muhammed Abdulhay, “*et-Ta'liku'l-Mümecced alâ Muvatta-i Muhammed I-III*”, (Tahkik: Takiyüddin en-Nedvî), Daru'l-Kalem, Beyrut 1991., II, 320; İbni Rüşd, 401; Kal'âcî, 114, 711.

¹⁰¹ İbni Mâce, Kitabu'n-Nikâh, 45, 1966; Dârekutnî, Kitabu'n-Nikâh, 3650-3651.

¹⁰² İbni Abdilber, XVI, 219; Kurtûbî, III, 379; Askalânî, X, 225; İbni Hazm, IX, 69; İbni Rüşd, 402; Seyyid Sâbık, II, 18; Cessâs, II, 133; Şevkânî, VII, 538; Aynî, XX, 167; Kal'âcî, s. 715.

iddeti bitmeden (başka biriyle) evlendi. Bunu duyan Hz. Ömer (r.a.) (iddeti bitmeden evlendiği için) Tuleyha'yı ve evlendiği kocasını birbirinden ayırdı. Daha sonra şöyle dedi: Hangi kadın iddeti bitmeden evlenirse evlendiği kocası henüz ona yaklaşmamışsa birbirlerinden ayrılırlar. Sonra ilk kocasından bekleme süresini bitirdikten sonra bekleme süresinde evlenip ayrıldığı adam başkaları gibi kendisine evlenme teklifi yapabilir. Eğer evlendiği adamla münasebette bulunmuşsa nikâh fesh edilip (bozulup) ayrılınca, önce ilk kocasının bekleme süresini bitirir, sonra da diğer kocasından dolayı iddeti bitinceye kadar bekler, bir daha da biraraya gelmezler.” hadisini delil olarak getirir.¹⁰³

1.4. EVLİLİKTE DİN FARKLILIĞINA DAİR HÜKÜMLER

1.4.1. Ehli Kitap Kadınlarla Evlilik

Ehli kitap kavramı kutsal kitabı bulunanlar anlamına gelmekte olup Müslümanlar dışında Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygambere ve indirilmiş bir kitaba inananlar için kullanılan bir terimdir. Kur'an'da genellikle bu terim, Yahudi ve Hristiyanlar için kullanılmış olmasına rağmen, âyetlerde ve hadis müdevvenatında bu kavramın açıklamasının yapılmamış olması sebebiyle, klasik kaynaklarda hangi dinî grubun bu kapsama dâhil olduğu konusu tartışılmış ve bu nedenle İslam hukukçuları arasında iki farklı görüş ileri sürülmüştür:

Hanefiler, sonradan bozulmuş, değiştirilmiş olsa bile; aslı itibariyle vahye dayanan ve bir kitaba inanan kimseleri, ehl-i kitap kapsamında değerlendirmişlerdir. Buna göre Hanefiler, ehl-i kitap tabirini sadece Yahudi ve Hristiyanlara hasretmezler. Hz. Davut'a inen Zebur'a, Hz. İbrahim ve Hz. Şit'e inen sahifelere inananları da aynı kategoride değerlendirmişlerdir. Şafîî ve Hanbelîler ise ehl-i kitap kavramını sadece Yahudi ve Hristiyanlara tahsis etmişler, Kur'an-ı Kerim'deki; “...bizden önce ancak iki topluluğa kitap gönderildi.¹⁰⁴” meâlindeki âyetin, ehl-i kitabın sadece Yahudi ve Hristiyanlardan ibaret olduğuna işaret ettiğini söylemişlerdir.¹⁰⁵

¹⁰³ Mâlik b. Enes, *Muvatta I-II*”, Rivâye: Yahya b. Yahya el-Leysî, Tahkîk, Tahrîc: Beşşar Avvad Ma'ruf, Daru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1997, Nikâh, 27.

¹⁰⁴ En'am 6/156.

¹⁰⁵ Ali Aslan Topçuoğlu, “Nikâh Akdine Ekisi Bakımından Din Farklılığı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2) 2010, ss. 79-120; Halil İbrahim Acar, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, *Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, XVII, 2002, ss. 27-35.

Mâide suresi 5. ayetiyle Müslüman erkeklerin ehl-i kitap kadınların iffetli olanlarıyla evlenebileceği açık bir şekilde ifade edilmiş, fakat ehl-i kitap kapsamına kimlerin gireceği, Yahudi ve Hristiyanların ehl-i kitap olup olmadığı, müşrik kapsamına girip girmeyeceği yukarıda da ifade ettiğimiz gibi mezhepler nezdinde tartışılmıştır.

İmam Evzai'ye göre Müslüman bir erkeğin hür, ehli kitap bir kadınla evlenmesi caizdir.¹⁰⁶

İmam Evzâî bu konuda "... ehl-i kitaptan hür ve iffetli kadınlarda, mehirlerini verip nikâhladığınızda size helaldir."¹⁰⁷ ayetini delil olarak getirir.¹⁰⁸

1.4.2. Mecusi Kadınlarla Evlilik

Kaynaklarda Müslüman bir erkeğin Sabî ve Mecusi kadınlarla evlenip evlenemeyeceği konusunda görüş farklılıkları vardır. Zahirîlerden İbni Hazm Mecusilerin ehl-i kitap olduğu görüşünü savunurken cumhur ulemâ Mecûsîleri ehl-i kitap kabul etmemiştir. Abdurrahman b. Avf'ın, Hacer Mecûsîlerinden cizye alınması hakkında Hz. Peygamber'den rivayet ettiği: " Kadınlarıyla nikâhlanmaksızın ve kestiklerini yemeksizin onlara, ehl-i kitaba davrandığınız gibi davranın."¹⁰⁹ hadisi, onların ehl-i kitap olmadıklarının delili olarak kabul edilir. Ayrıca İslam bilginleri nezdinde ateşe tapan, ışığa, ateşe, suya ve toprağa kutsallık atfeden din mensupları olarak bilindiklerinden bazı fakîhler tarafından müşrik kapsamında değerlendirilmişler, müşrik erkek ve kadınlarla evlenmeyi yasaklayan Bakara suresinin 221. ayetinin şümûlü doğrultusunda Mecûsî kadınlarla evlenmenin caiz olmadığını söylemişlerdir.

İmam Evzâî de delil olarak zikrettiği ayetlere istinaden Mecûsîleri müşrik kapsamında değerlendirmiş, Müslüman bir erkeğin Mecusi (ateşperest) bir kadınla evlenmesinin caiz olmadığını söylemiştir. İmam Evzâî bu hususta "İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin." ayetiyle "Müşrik karılarınızın nikâhlarına tutunmayın." ayetini¹¹⁰ delil olarak getirir.¹¹¹

¹⁰⁶ Kurtûbî, III, 212; Aynî, XX, 384; Kal'âcî, s. 716.

¹⁰⁷ Mâide 5/5.

¹⁰⁸ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 29.

¹⁰⁹ Mâlik b. Enes, Kitabu'z-Zekât, 24, 756.

¹¹⁰ Bakara 2/221; Mümtahine 60/10.

1.4.3. Müslüman Olduğu Zaman Müşrik Erkeğin Nikâhının Durumu

Fıkıh âlimleri, Müslüman olup da nikâhı altında iki kız kardeş bulunan veya nikâhı altında dörtten fazla kadın olduğu halde onunla beraber hanımları Müslüman olan veya ehli kitap olan kimsenin nikâhları hakkında ihtilaf etmiştir. İmam Malik'e göre iki kız kardeşten birini, dörtten fazla olan eşlerden de dördünü seçer. Ebu Hanife'ye göre ise önce hangileriyle evlenmiş ise onların nikâhı devam eder, diğerlerinden ayrılır. Eğer hepsiyle tek bir akide evlenmiş ise hepsinden ayrılır.

İmam Evzai'ye göre ise Müslüman olan kimsenin Müslüman olmadan önceki nikâhlандığı eşlerinden ancak İslam ahkâmına uyanların nikâhları geçerliliğini devam ettirir.¹¹²

Aynı şekilde İmam Evzâî'den, Müslüman olup da nikâhı altında iki kız kardeş bulunan veya nikâhı altında dörtten fazla kadın olup da onunla beraber Müslüman olan veya ehli kitap olan kimsenin nikâhlarının durumu hakkında da iki rivayet vardır.

a) İki kız kardeşten sonraki nikâhladığını bırakması ondan ayrılması gerekir. Şayet ikisiyle tek bir akitle evlenmişse o ikisinin nikâhı da geçersiz olur. Dörtten fazla eşe gelince şayet onlarla farklı akitlerde evlenmişse ilk önce evlendiklerinden dört tanesini yanında tutar, geri kalanları bırakır. Şayet dörtten fazla olan bu eşlerinin hepsiyle tek bir nikâhta evlenmiş ise hepsinin nikâhı geçersiz olur.¹¹³

İmam Evzâî bu görüşünü ortaya koyarken İslam'dan önce yapılan akdi İslam'dan sonra yapılan akde kıyas etmiştir. Nasıl ki Müslüman iken yapılan bu şekilde bir nikâh akdi fasid ise Müslüman olmadan önce de yapılan bu şekilde bir nikâh akdi de fasiddir. Fakat İmam Evzâî kendisine Feyruz hadisi ulaşınca bu kıyasından dönerek, haber-i âhad olan feyruz hadisiyle amel etmiştir. Bu doğrultuda da iki kız kardeşten dilediğini, dörtten fazla olan eşlerinden de dilediğini seçebileceği yönünde görüş beyan etmiştir.¹¹⁴

¹¹¹ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 29.

¹¹² Şevkânî, VIII, 12; Tahâvî, II, 336.

¹¹³ Cessâs, III, 77; Kal'âcî, s. 572.

¹¹⁴ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 28; Düveyhî, s. 112-114.

b) İki kız kardeşten dilediğini seçer. Dörtten fazla olan eşlerden dört tanesini seçer. Farklı farklı akitlerle veya bir akitle evlenmiş olsa da dört tanesi haricindekilerden ayrılır. Önceki nikâhlandıklarını veya sonrakileri seçmesi eşittir.¹¹⁵

Bu konuda İmam Evzâî “ed-Dahhâk b. Feyrûz’un, Hz Peygamberden rivayet ettiği “Ben Rasûl-i Ekreme hitaben: Ey Allahın Rasûlü, ben nikâhımda iki kız kardeş varken Müslüman oldum, dedim de Rasûl-i Ekrem de; Onlardan istediğin birini boşa! buyurdu.¹¹⁶” hadisiyle “İbni Ömer (r.a.)’den rivayet edilen “Cahiliyye döneminde Gaylân b. Seleme es Sekafî’nin on karısı vardı. Kendisiyle beraber hepside Müslüman oldular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), dördünü seçip diğerlerini bırakmasını emretti.¹¹⁷” hadisini delil olarak getirir.¹¹⁸

1.5. CARIYE İLE EVLİLİĞE DAİR HÜKÜMLER

Fıkıh âlimleri, kölenin cariye ile ve hür olan kadının -eğer kendisi ve velileri razı olurlarsa- köle ile evlenebildiklerinde müttetik iseler de, hür olan erkeğin cariye ile evlenebilmesi konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bir grup Fıkıh âlimine göre hür olan erkek cariye ile evlenebilir. Aralarında İmam Mâlik, Ebû Hanife ve İmam Şafii’nin bulunduğu diğer bir grup Fıkıh âlimlerine göre ise eğer hür bir kadınla evlenmeye gücü yetmiyor ve bekâr kaldığı takdirde zina işleyeceğinden korkuyorsa, evlenebilir, aksi takdirde evlenemez.

1.5.1 Ehli Kitap Cariye ile Evlilik

Fıkıh âlimleri ehli kitap cariye ile evlenme hususunda ihtilaf etmiştir. İmam Evzâî’ye göre Müslüman bir kimsenin ehli kitap cariye ile evlenmesi caiz değildir.¹¹⁹ İmam Evzâî bu konuda “Sizden kimin, hür mü’min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mü’min genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın.¹²⁰”

¹¹⁵ İbni Kudâme, X, 14, 21; Tahâvî, II, 335; İbni Abdilber, XVIII, 143; Cessâs, III, 77; İbnü’l Münzir, V, 255; Leknevî, II, 462; Kal’âcî, 153.

¹¹⁶ Ebu Davud, Kitabu’t-Talak, 25, 2243; İbni Mâce, Kitabu’n-Nikâh, 39, 1951; Tirmîzî, Kitabu’n-Nikâh, 34, 1129.

¹¹⁷ Tirmîzî, Kitabu’n-Nikâh, 33, 1128; İbni Mâce, Kitabu’n-Nikâh, 39, 1953.

¹¹⁸ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 27; Düveyhî, 125.

¹¹⁹ İbni Kudâme, IX, 554; Kurtûbî, V, 129; Tahâvî, II, 306; İbnü’l Münzir, V, 131; Kal’âcî, 398.

¹²⁰ Nîsâ 4/25.

ayetini delil getirir. Zikredilen ayette cariye ile evlenmede iman şartı açıkça zikredilmiştir.¹²¹

1.5.2. Müslüman Cariye ile Evlilik

İmam Evzai'ye göre Müslüman hür bir kimsenin Müslüman bir cariye ile evlenebilmesi için şu iki şartın olması gerekir: Hür kadına verecek mehre sahip olmaması ve zinaya düşme korkusunun olması. Bu iki şart bulunan kimse Müslüman cariye ile evlenebilir.¹²² İmam Evzâî bu konuda ehli kitap cariye ile evlilik konusunda getirdiği hadisi delil olarak zikreder.¹²³

1.5.3. Hür Kadınla Evli iken Cariye ile Evlilik

Fıkıh âlimleri hür kadınla evli iken cariye ile evlilik hususunda ihtilaf etmiştir. Fukahadan bir gruba göre bekâr olmadığı ve evli olduğu için zinaya düşme ihtimali de olmadığı için hür kadınla evli iken cariye ile evlilik yapılamaz. Fukahadan diğer bir gruba göre ise zinaya düşme olasılığı her durumda muhtemeldir. Kişi evlide olsa bekârda olsa zinaya düşebilir. Bu nedenle hür kadınla evli iken cariye ile evlilik yapılabilir.

İmam Evzai'ye göre ise, bir kimsenin nikâhı altında hür bir kadın olup ondan faydalanması da mümkün ise hür kadın, cariye ile evlenmesine izin verse de vermese de o kimse cariye ile evlenemez.¹²⁴ İmam Evzâî bu konuda Hz. Aişe'nin Hz peygamber'den (s.a.v) rivayet ettiği “ Kölenin talakı ikidir. Köle, hanımını iki talakla boşadı mı artık kadın, başka bir kocaya varıp ondan boşanmadıkça ona haram olur. Cariyenin kurû'u da- iki hayız müddetidir. Cariye üzerine hür ile evlenilebilir. Hür üzerine cariye ile evlenilemez.¹²⁵” hadisini delil getirir.¹²⁶

¹²¹ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 24.

¹²² İbni Abdilber, XVI, 264; Tahâvî, II, 304-305; Kal'âcî, 397.

¹²³ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 25.

¹²⁴ İbnü Abdi'l-ber, XVI, 229; Tahâvî, II, 305; Cessâs, III, 109; Kal'âcî, 397.

¹²⁵ Dârekutnî, Kitabu't-Talak, 4002.

¹²⁶ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 26.

1.6. YASAKLANAN EVLİLİKLER

1.6.1. Mut'a Nikâhı

Mut'a, istimta', temettu gibi bir tabir ile geçici bir müddet için yapılan nikâha yani erkeğin kadına senden şu kadar müddetle faydalanacağım diyerek yaptıkları nikâha mut'a nikâhı denir.¹²⁷ Mut'a nikâhı cumhura göre icmâ ile batıldır. İmam Evzâî de mut'a nikâhının haram olduğunu söyler.¹²⁸

İmam Evzâî bu konuda Rabî' b. Sebre el Cühenî'nin, babasından naklen rivayet ettiği "Ey insanlar! Kadınlarla mut'a yapmanız konusunda size izin vermiştim. Şüphesiz Allah bunu kıyamete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a nikâhlı kadın varsa ona yol versin. Ona verdiği hiç bir şeyi geri almasın."¹²⁹ hadisiyle, "Rasûlullah(s.a.v) kadınlarla mut'a yapmayı fetih gününde nehyetti."¹³⁰ hadisini delil getirir.¹³¹

Ayrıca fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre bir kimse niyetinde bir zaman sonra veya ikamet ettiği ülkede ihtiyacı bittikten sonra kadını boşamak olduğu halde vakit şart koşmadan bir kadını Nikâhlasa nikâh akdi onun içinden geçirdiğine göre değil, diliyle mutlak anlamdaki sözüne göre sahih olur. İmam Evzâî'ye göre ise bir kimse kısa bir müddet evli kalmak niyetiyle evlense veya nikâh akabinde hemen boşanmak niyetiyle evlense bu nikâh batıldır.¹³² Çünkü İmam Evzâî akid esnasındaki gizli niyeti akid esnasında söylenilmiş bir şart gibi kabul ederek yapılan bu Nikâh akdini mut'a nikâhı kapsamında değerlendirmiş ve bu konuda Cumhur ulemâyâ muhalefet etmiştir.

1.6.2. Şigâr Nikâhı

Bir erkeğin velâyeti altında bulunan kızını ya da kız kardeşini bir başkasına onun da velâyeti altında bulunan kadına karşılık aralarında bir mehir olmaksızın, nikâhlamasıdır. Yani iki kadının mehirsiz olarak biri diğerine karşılık olmak üzere iki erkeğe nikâhlanması trampa edilmesidir.¹³³

¹²⁷ Erdoğan, 456; Zuhaylî, IX, 93.

¹²⁸ İbni Abdilber, XVI, 300-301; İbni Kudâme, X, 46; Leknevî, II, 550.

¹²⁹ İbni Mâce, Kitabu'n-Nikâh, 44, 1962.

¹³⁰ Müslim, Kitabu'n-Nikâh, 2, 24-25.

¹³¹ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 30-31.

¹³² İbni Abdilber, XVI, 300-301; İbni Kudâme, X, 48-49; Tahâvî, II, 307; Askalânî, X, 217; Cessâs, III, 103; Seyyid Sâbık, II, 30; Şevkânî, VII, 600; Azîmabâdî, I, 975; Nevevî, IX, 259; Kal'âcî, 728.

¹³³ Zuhaylî, IX, 92; Erdoğan, 457.

İmam Mâlik bu şekilde yapılan nikâhın sahih olmayacağını, cinsel ilişki olsun veya olmasın akdin feshedilmesi gerektiğini söylerken; Ebu Hanife bu şekilde vâkî olan nikâhın mehri misil vermek suretiyle sahih olacağını söyler.

İmam Evzâî ise şîğar nikâhının caiz olmadığını, iki erkek, nikâhlanan iki kadınla zifaf yapmamışlarsa nikâhın feshedilmesi gerektiğini, şayet zifaf yapmışlarsa kadınlara mehri mislin verilmesi gerekeceğini söyler.¹³⁴

İmam Evzâî bu konuda İbni Ömer'den naklen rivayet edilen şu hadisleri, “Rasûlullah (s.a.v) şîğar nikâhını yasakladı.¹³⁵”; “İslam’da şîğar yoktur.¹³⁶” delil getirir. Bu konuda Kur’ân-ı Kerim’de şer’i bir hüküm bulunmadığından, İmam Evzâî de Kur’ân-ı Kerim’den sonra ikinci kaynak olan Sünnet’i delil olarak getirmiştir.¹³⁷

1.6.3. Hulle Nikâhı

Üç talakla boşadığı karısını kocasına tekrar helal kılmak gayesiyle yapılan nikâha tahlil (hülle) nikâhı denir.¹³⁸ Ulema helal kılma kastıyla kısıyılan nikâh hususunda ihtilaf etmiştir. İmam Evzai’den de bu konuda iki rivayet vardır.

a-) Bir kimse üç talakla boşanmış bir kadınla birinci kocası tekrar evlenebilsin diye evlense yapılan bu akit geçersiz olur ve kadın birinci kocasına helal olmaz. Zifaf olsun veya olmasın akid feshedilir. Şayet ikinci koca kadınla zifafda bulunmuş ise bu durumda kadına mehri misil lazım gelir.¹³⁹

İmam Evzâî bu konuda İbni Mes’ud’un (r.a) Rasûlullah’tan (s.a.v) rivayet ettiği “Rasûlullah hulle yapana da hulle yaptırana da lanet etti.¹⁴⁰” hadisini delil getirir.¹⁴¹

b-)Tahlil nikâhı kerahetle caizdir.¹⁴²İmam Evzâî İbn Mes’ud hadisindeki muhallil (hülle yapan) lafzının Şari’ tarafından bu şekilde isimlendirilmesinin nikâhın sıhhatine delil olduğunu, şayet nikâh fasid olsaydı Şari’ tarafından muhallil (helal kılıcı) diye

¹³⁴ Askalânî, X, 205; İbnü’l Münzir, V, 48; Şevkânî, VII, 613; Aynî, XX, 154; Mübârekfûrî, I, 1160; Kal’âcî, 468,722.

¹³⁵ Buhârî, Kitabu’n-Nikâh, 28, 5112; Müslim, Kitabu’n-Nikâh, 7, 59.

¹³⁶ Müslim, Kitabu’n-Nikâh, 7, 60.

¹³⁷ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 32; Düveyhî, 102.

¹³⁸ Zuhaylî, IX, 93.

¹³⁹ Kurtûbî, III, 320; Aynî, XX, 335; Tahâvî, II, 323; İbni Abdilber, XVI, 156; Kal’âcî, 225.

¹⁴⁰ Tirmîzî, Kitabu’n-Nikâh, 28, 1120.

¹⁴¹ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 33.

¹⁴² Kurtûbî, III, 320; İbni Abdilber, XVI, 159; Kal’âcî, s. 226.

isimlendirilmeyeceğini zikreder. Ayrıca İbn Mes'ud hadisinde zikredilen lanet kelimesini yalnızca günah manasına anlayanlar, nikâhın sahih olduğunu; lanet kelimesinden akdin fâsid olması anlamını çıkaranlar ise nikâhın fâsid olduğunu söylemektedirler.

1.7. MEHİR

Sözlükte “ücret” manasına gelen mehir bir fıkıh terimi olarak erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya malı ifade eder. Mehir manasına gelmek üzere “mehir, sadâk, nihle, ferîda, tavl, hibâ, ecr, ukr” gibi kelimelerde kullanılmıştır.

Şu ayetler mehrin vacip olduğunun delillerindendir: “Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur...” “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır...” “Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.” “Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.” “...iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları hâlinde, sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin.” “...kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir.”¹⁴³

Hiz. Peygamber’in (s.a.v) evlenmek isteyene “demir bir yüzük olsa bile bul ve getir.” buyurması da mehrin gerekli olduğunu ifade etmektedir.

1.7.1. Mehrin Miktarı

Âlimler nikâhta mehrin meşruiyeti üzerinde ve mehrin üst sınırının olmadığı hususunda icma etmiştir. Fakat mehrin en az miktarı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler’e göre mehrin en azı on dirhem, Mâlikîler’e göre çeyrek dinar veya saf üç gümüş dirhemdir. Şafiiler ve Hanbelîler’e göre mehrin en azı için bir sınır yoktur.

¹⁴³ Bakara, 2/236-237; Nîsâ 4/4,24,25; Mâide, 5/5.

İmam Evzâî'ye göre ise mehrin en az sınırı yoktur, Eşlerin anlaştığı, mal olabilen her şey mehir olabilir. Mehrin az veya çok olması, bir dirhem veya fazlası olması caizdir. Belirlenen bu mehri hâkim bozamaz.¹⁴⁴

İmam Evzâî bu konuda şu hadisi delil getirir: “Rasûlullah (s.a.v.)’a bir kadın gelerek; “Ben kendimi sana hibe ettim diyerek uzun süre bekledi.” Bunun üzerine bir adam: “Ey Allah’ın Rasûlü! O kadına ihtiyacın yoksa onu bana nikâhla” dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “O kadına mehir olarak vereceğin bir şeyin var mı? buyurdu. Adam: “Sadece şu elbisem var” dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Elbiseni o kadına verdiğinde sen elbisesiz kalacaksın bir şeyler bulmaya çalış” buyurdu. Adam: “Bulamam” dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Bir demir yüzük bile olsa bulmaya çalış” buyurdu. Sehl b. Sa’d diyor ki: Adam arandı fakat bir şey bulamadı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “Kur’ân’dan ezberinde olan bir şey var mı? dedi. Adam: “Falan falan sûreler ezberimdedir” dedi ve isimlerini saydı, Rasûlullah (s.a.v.): “Kur’ân’dan ezberinde olan sûreleri o kadına öğretme karşılığında o kadını sana nikâhladım buyurdular.¹⁴⁵” Yine şu hadiste delil kabul edilmektedir: Abdullah b. Âmir b. Rabia’nın babasından rivayet ettiğine göre “Fezare oğullarından bir kadın bir çift ayakkabı karşılığında evlendi. Rasûlullah (s.a.v.): “Bunca malın ve kendin için bir çift ayakkabıya razı oldun mu?” buyurdular. Kadın ise “Evet” dedi. Rasûlullah (s.a.v.)’da onun nikâhını caiz saydı.¹⁴⁶”

1.7.2. Mehir Olarak Kadının Hacca Götürülmesi

İmam Evzâî'ye göre bir erkek evleneceği kadına mehir olarak hacca götürmeyi vaat ederse bu tesmiye sahihtir. Zifaktan önce erkek kadını boşarsa erkeğin, nafaka, giyim ve taşıma ücretinin yarısını kadına ödemesi gerekir.¹⁴⁷

İmam Evzâî bu konuda “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır...¹⁴⁸” ayetini delil getirir.¹⁴⁹

¹⁴⁴ İbni Abdilber, XVI, 75; İbni Kudâme, X, 99; Askalânî, X, 263; İbni Hazm, IX, 100; İbnü'l Münzir, V, 35; Şevkânî, VIII, 27; Mübârekfûrî, I, 1152; Nevevî, IX, 304; Kal'âcî, 721.

¹⁴⁵ Müslim, Kitabu'n-Nikâh, 13, 76.

¹⁴⁶ Tirmîzî, Kitabu'n-Nikâh, 22, 1113; İbni Mâce, Kitabu'n-Nikâh, 17, 1888.

¹⁴⁷ İbni Kudâme, X, 102; İbnü'l Münzir, V, 41; Cessâs, III, 89; Tahâvî, II, 270-271; Kal'âcî, 462, 722.

¹⁴⁸ Bakara, 2/237.

¹⁴⁹ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 35.

1.7.3. Azad Etmeyi (Azatlanmayı) Mehir Olarak Kılma

Fukaha azat etmenin cariyenin mehri sayılması hususunda ihtilaf etmiştir. Ebu Dâvûd ile İmam Ahmed'den başka âlimler bunu caiz görmemişlerdir.

İmam Evzâî'ye göre bir kimse evlenmek üzere cariyesini azad eder ve azat etmeyi mehir olarak belirlerse bu şekilde yapılan akid, azad etme ve belirlenen mehir geçerli olur, sahihtir. Cariyenin azad eden kişiyle evlenmesi gerekir.¹⁵⁰ İmam Evzâî bu konuda Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivayet edilen "Rasûlullah (s.a.v.), Safiyye'yi hürriyetine kavuşturdu ve onunla evlenerek hürriyetine kavuşturmayı mehir saydı.¹⁵¹" hadisini delil getirir.¹⁵²

1.7.4. Haram Olan Bir şeyin Mehir Olarak Belirlenmesi

Nikâh akdini satış akdi gibi gören fukaha satış bedeli fasid olduğu zaman nasıl satış akdi fasid ise, mehir fasid olduğunda nikâh da fasid olur demiştir. Nikâh akdini satış akdi gibi görmeyen fukahaya göre akid geçerlidir. Fakat mehr-i misil lâzım gelir. Ebu Hanife haram olan bir şeyin mehir olarak belirlenmesi durumunda akdin sahih olacağını, fakat kadına mehr-i misil lâzım geleceğini söyler. İmam Malik ise haram olan bir şeyin mehir olarak belirlenmesi durumunda akdin fasid olacağını söyler.

İmam Evzâî'ye göre ise nikâhta mehir, domuz, içki gibi haram bir şey belirlenmişse, mehir olarak belirleme (tesmiye) fasid ancak nikâh sahihtir.¹⁵³

1.7.5. Halvet ile Mehrin Vacib Olması ve İddetin Gerekliliği

Sahih olan akit sonrasında zifaf sebebiyle kadının mehrin tamamını almaya hak kazandığı, mehrin vücubunun kesinleştiği hususunda fukaha ittifak etmişlerdir. Fakat sahih halvet hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Sahih halvet, eşlerin sahih nikâh akdinden sonra kapısı kapalı ev veya oda gibi başkalarının kendilerini göremeyeceklerinden emin olabilecekleri, tam yararlanmaya imkân bulabilecekleri bir yerde beraber olmaları, baş başa kalmalarıdır. Öyle ki

¹⁵⁰ İbni Kudâme, IX, 453, 455; Tahâvî, II, 272; Şevkânî, VII, 645; Aynî, XX, 114; Mübârekfûrî, I, 1154; Nevevî, IX, 315; Şeyh, 306; İbnü'l Münzir, V, 136; Kal'âcî, ss. 721-722.

¹⁵¹ Buhârî, Kitâbu'n-Nikâh, 13, 5086; Tirmîzî, Kitabu'n-Nikah, 24, 1115; Beyhâkî, VII, 93.

¹⁵² Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 36; Nevevî, IX, 315.

¹⁵³ İbni Kudâme, X, 116; Kal'âcî, 722.

yanlarına birinin girmemesinden emin olmaları ve hiç birinde birbirlerinden yararlanmalarına engel olacak tabii, hissi ve şer'i engelin bulunmaması gerekir. Hanefilere göre tanımda ifade edildiği şekilde vaki olacak sahih halvet ile mehrin tamamı zevce için kesinleşir. Malikiler'e göre cinsel ilişki olmadan yalnız halvet ile mehrin vücubu kesinleşmez.

İmam Evzâî'ye göre ise sahih akidden sonra erkek kadınla halvette bulunsa kadının mehri erkeğe lazım gelir. Erkek kadınla cinsel ilişkiye girmese de kadının iddet beklemesi gerekir.¹⁵⁴ İmam Evzâî bu konuda Hz. Ömer ve Hz. Ali'den rivayet edilen "Nikâhda perdeler indirildi mi mehir vacib olur."¹⁵⁵ hadisini delil olarak getirir. Hz. Ömer ve Hz. Ali'den rivayet edilen hadis üzerinde sahabe icma'ı vardır. Sahabe her kim perdeleri indirir ve kapıları kapatırsa dokunma olsun veya olmasın o kimseye mehrin vacip olduğu ve kadına da iddetin gerekeceği yönünde icma etmişlerdir. Bu nedenle İmam Evzâî sahabe icmasını delil olarak zikretmiştir.¹⁵⁶

1.7.6. Mehir Belirlenmeden ve Zifaf Öncesinde Kocanın Ölmesi

Sahih olan nikâh sonrası cinsel ilişki akabinde eşlerden birisi ölür ve mehir de belirlenmişse bu durumda kadının mehrin tamamını hak edeceği hususunda fukaha ittifak etmiştir. Fakat sahih olan nikâh sonrası cinsel ilişkiden önce eşlerden biri ölür ve mehir de belirlenmemiş ise bu durumda fukaha ihtilaf etmiştir. Hanefilere göre kadına mehri misil lazım gelir. Malikilere göre bu durumda kadın için bir şey lazım gelmez, kendisine mehir gerekmez.

İmam Evzâî'ye göre ise mehir belirlemeden ve zifaf öncesinde kocası ölen kadın için mut'a ile kocasından miras vardır ve iddet beklemesi gerekir. Bu durumdaki kadına mehir gerekmez.¹⁵⁷

¹⁵⁴ İbni Abdilber, XVI, 132; İbni Kudâme, X, 153,197; Tahâvî,II, 348; İbnü'l Münzir, V, 56; Cessâs,II, 148; Aynî, XXI, 14; Şeyh, 307; Kal'âcî, 345,725.

¹⁵⁵ Beyhâkî, VII, 416-417.

¹⁵⁶ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 9; Düveyhî, 119-120,137.

¹⁵⁷ İbni Abdilber, XVI, 108; İbni Kudâme, X, 149; Kurtûbî, III, 386; İbnü'l Münzir, V, 53; İbni Rüşd, 389; Tahâvî, II, 260; Leknevî, II, 483; Şevkânî, VIII, 39; Azîmabâdî, I, 996; Mübârekfûrî, I, 1172; Kal'âcî, 127,726.

1.7.7. Nikâh Bağını Elinde Bulunduran Kimse

“Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikâh bağı elinde bulunanın vazgeçmesi başka. Bununla birlikte (ey erkekler), sizin vazgeçmeniz takvaya (Allah’a karşı gelmekten sakınmaya) daha yakındır. Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.”¹⁵⁸

Ulemâ ayette varid olan *بيده عقدة النكاح* ifadesinden neyin murad olduğu konusunda ihtilaf etmiştir. Nikâh akdini gerçekleştirme yetkisi kocanın mıdır yoksa velinin midir?

İmam Evzâî’ye göre nikâh akdini gerçekleştirme yetkisini elinde bulunduran kimse kocadır. Koca akdi gerçekleştirmeye ve akdi sonlandırmaya yetkilidir. Kocanın affı ise zifaktan önce boşanan kadına mehrin geri kalan kısmını da hibe etmesidir ki böylece kadın için mehir tam olur.¹⁵⁹ İmam Evzâî bu konuda Amr b. Şuayb’dan rivayet edilen “Nikâh bağını üstlenen kocadır.”¹⁶⁰ hadisini delil getirir.¹⁶¹

1.7.8. Mut’a

Sözlükte “menfaat, faydalanma” anlamındaki mut’a fıkıhta talak, Nikâh ve hac kelimelerine izafe edilerek değişik manalarda kullanılır. Burada bahis konusu olan mut’a, boşanmış kadınlara ve özellikle mehir belirlenmeden yapılan bir Nikâhı takiben temas olmadan boşanan kadına verilecek maddi desteği ifade etmektedir.

1.7.8.1. Hür Kadının Mut’ası

İmam Evzâî’ye göre mut’a, zifaf ve mehir belirlenmeden önce boşanan kadına vaciptir, bunun dışındakilere verilmesi ise müstehaptır.¹⁶² Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.

İmam Evzâî bu konuda “Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara mut’a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre,

¹⁵⁸ Bakara, 2/237.

¹⁵⁹ İbni Abdilber, XVI, 118; Cessâs, II, 151; İbni Hazm, IX, 116; Tahâvî, II, 263.

¹⁶⁰ Dârekutnî, Kitâbu’n-Nikâh, s. 3717.

¹⁶¹ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 42.

¹⁶² Cessâs, II, 137; İbni Abdilber, XVII, 285; Tahâvî, II, 265-266; Kal’âcî, ss. 571,676.

fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir mut'a vermek iyiler için bir borçtur.” ayetiyle “Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur.” ve “Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım.” ayetlerini¹⁶³ delil getirir.¹⁶⁴

1.7.8.2. Mut'anın Miktarı

Mut'a olarak verilecek şeylerin türü ve miktarı hususunda nass yer almamasından ve yukarıda zikrettiğimiz ayette de zengin olanın durumuna göre, fakirin de durumuna göre vermesi gerektiği ifade edildiğinden hareketle fukaha mut'anın türü ve miktarı hususunda farklı ictehadlarda bulunmuştur. Malikiler'e göre koca kendi durumunu değerlendirerek verir. Hanefiler'e göre mut'a, kadının gömlek üzerine giydiği elbise, başörtüsü ve kadını başından ayaklarına kadar örten çarşaftan ibarettir.

Bu konuda İmam Evzâî'den 2 rivayet nakledilmektedir.

a-) Mut'anın alt sınırı ve üst sınırı belirlenmemiştir.¹⁶⁵ Zira Kur'an'da “...Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir...”¹⁶⁶ buyrulmaktadır.¹⁶⁷

b-) Mut'a bir gömlek, bir başörtüsü ve bir çarşaftan ibarettir.¹⁶⁸ İbn Abbas ve Hz. Aişe'den rivayet edilen bir hadise göre “Mut'a bir gömlek, bir başörtüsü ve bir çarşaftan oluşan üç parça elbiseden ibarettir.”¹⁶⁹

1.7.9. Mehri Kabzetme Hususunda İhtilaf

Mehri kabzetme hususunda ihtilaf eden eşlerden hangisinin sözüne itibar edileceği hususunda fukaha ihtilaf etmiştir. İmam Mâlik'e göre şayet eşler mehri kabzetme hususunda ihtilaf eder erkek “mehri aldı” kadın da “almadım” derse zifaktan önce kadının sözüne, zifaktan sonra kocanın sözüne itibar edilir. Zifaktan öncesi ve sonrası

¹⁶³ Bakara 2/236, 241; Ahzab, 33/28.

¹⁶⁴ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 43-44.

¹⁶⁵ İbnü'l Münzir, V, 376; Kal'âcî, ss. 571, 676.

¹⁶⁶ Bakara, 2/236.

¹⁶⁷ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 44.

¹⁶⁸ İbnü Kudâme, X, 144; Leknevî, II, 555; Kal'âcî, ss. 571, 676.

¹⁶⁹ Zeylaî, Abdullah b. Yûsuf, “*Nasbu'r-Râye fî Ehâdisi'l-Hidâye I-V*”, Tashîh: Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Reyyân, Cidde 1997, III, 201.

arasında bir ayrım yapmayan Hanefi, Şafii ve Hanbeliler'e göre ise her iki durumda da kadının sözüne itibar edilir.

İmam Evzâî'ye göre ise karı koca mehri kabz konusunda ihtilaf ederler de koca mehri teslim ettiğini iddia eder kadın da bunu inkâr ederse ve karı kocadan her birinin iddia ettiği şey hususunda beyyineleri yok ise ve bu durum zifaktan önce ise yeminiyle beraber kadının sözüne itibar edilir. Eğer zifaktan sonra ise yeminiyle beraber erkeğin sözüne itibar edilir.¹⁷⁰

1.8. GECELERİN EŞLER ARASINDA PAYLAŞIMI (KASM)

Lügatte nasip manasına gelen kasm, ıstılahi olarak birden fazla hanımı olan kişinin hanımlarına eşit davranması ve onların yanında eşit gecelemevidir. Kur'an-ı Kerimdeki "Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocası hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın."¹⁷¹ ayetiyle erkeğin eşleri arasında adaleti sağlamasının güçlüğüne değinilmiş, maddi yönden olduğu kadar manevi, sevgi yönünden de kişinin eşleri arasında adaletli davranması gerektiği zımnen tavsiye edilmiştir. Cumhur ulemâ kocanın kasma riayet etmesinin vacip olduğunu söylerken, Şafiiler erkeğin kasma riayet etmesinin vacip olmadığını, erkek isterse kasmı terk edebileceğini söyler.¹⁷²

1.8.1. Müslüman Kadınla Ehli Kitap Kadın Arasında Kasm

Bir erkeğin nikâhı altında Müslüman ile ehli kitap kadın var ise geceleme hususunda eşit davranması gerekir. Çünkü kasm kadının haklarındandır. Nafaka sükna gibi kasm hususunda da ehli kitap ile Müslüman eşittir. Âlimler arasında bu hususta icmâ vardır. İmam Evzâî de icmâ ile amel etmiştir.¹⁷³

¹⁷⁰ Tahâvî, II, 286; Kal'âcî, s. 724.

¹⁷¹ Nîsâ, 4/129.

¹⁷² Döndüren, s. 260-261; Zuhaylî, IX, 264-265.

¹⁷³ İbnü'l Münzir, V, 150; Düveyhî, 138; Kal'âcî, 430,730.

1.8.2. Cariye ile Hür Arasında Kasm

İmam Evzâî'ye göre bir kimsenin hür ve cariye iki karısı olsa bu ikisi arasında kasma riayet etmesi gerekir. Erkek, cariyenin iki katını hür olan karısı için tayin eder. İmam Malik, Ebu Hanife ve İmam Şafîî'nin görüşü bu yöndedir.¹⁷⁴

İmam Evzâî bu konuda sahabe kavlini delil getirir. Hz. Ali'den (r.a) rivayet edilen "Bir cariyenin üstüne hür bir kadınla evlenecek olursan onun için iki gece, cariye içinde bir gece taksim et."¹⁷⁵ sözüyle amel etmiştir. Sahabe'den de Hz. Ali'nin bu görüşüne muhalif bir görüş nakledilmemiştir.¹⁷⁶

1.8.3. Yeni Eşe Geceler Tahsis Etme (Kasm Hususunda Öncelik Tanıma)

Âlimler, yeni evlenen kimsenin evlendiği kadının yanında, kız ise kaç gece, dul ise kaç gece kalmasının gerektiği ve eğer bu adamın bir başka karısı varsa, yeni karısı yanında kaldığı gecelerin sıradan sayılıp sayılmayacağı ve bu gecelemenin vacip olup olmadığı hususlarında ihtilâf etmiştir. İmam Mâlik ile İmam Şâfiî, Kızın yanında yedi gece, dulun yanında üç gece kalır ve eğer başka karısı varsa bu geceler sıradan sayılmaz demişlerdir. İmam Ebû Hanife Kız ile dul arasında fark yoktur ve geceler sıradan sayılır demiştir.

İmam Evzai'ye göre ise bir kimsenin bir eşi olduğu halde yeniden evlenirse yeni evlendiği kadın bekâr ise erkek ona üç gün dul ise iki gün tayin eder. Sonra da kasma riayet eder.¹⁷⁷

¹⁷⁴ İbni Kudâme, X, 246; İbnü'l Münzir, V, 150; Kal'âcî, ss. 398,730.

¹⁷⁵ Beyhâkî, VII, 489.

¹⁷⁶ Düveyhî, s. 150.

¹⁷⁷ İbni Abdilber, XVI, 138; İbni Kudâme, X, 256; Askalânî, X, 395; İbni Hazm, IX, 213; Tahâvî, II, 296; İbnü'l Münzir, V, 149; Şevkânî, VIII, 140; Azîmabâdî, I, 1000; Kal'âcî, 430,730.

İKİNCİ BÖLÜM

EVİLİLİĞİN SONA ERMESİ VE SONUÇLARINA DAİR İCTİHÂDLARI

İslâm aile yapısında ideal olan, evliliğin bir ömür boyu sürmesi, hayatın her türlü mücadelelerinde, sevinç ve üzüntülerinde devam etmesi ve neslin muhafazasıdır. Nitekim insanoğluna lütfedilen nimetlerden birisi olan evliliği, zaruret bulunmadıkça keyfi uygulamalarla sona erdirecek davranışlarda bulunmak, Allah ve Resulu tarafından tasvip edilmemiştir.

Evlilik, eşlerden birisinin ölümü ile sona erebileceği gibi, boşama, irtidad, bir bedel üzerinde anlaşma (muhâlea) Kocanın zina isnadı üzerine kadınla yeminleşmesi (mülâane), İlâ (dört aydan fazla süre ile eşinden ayrı kalmaya yemin etmesi) gibi sebeplerle de sona erebilir. Diğer yandan bazı durumlarda hakimin evliliğe son vermesi de mümkündür. Boşanma konusunda kadının da kocası ile bu konuda eşit haklara sahip olması “Tefviz-i talak (kadına boşama yetkisi verme)” da mümkündür. Yine eşlerin karşılıklı rıza ile evliliği sona erdirmeleri ya da bazı boşanma sebepleri bulununca hakime başvurarak evliliği sona erdirebilmeleri, İslâm'ın bu konuda alternatifli bir düzenleme yaptığını gösterir.

2.1. TALAK

Sözlükte serbest kalmak, serbest bırakmak, bağını çözmek anlamına gelen talak, şer'i ıstılahta nikâh bağının çözülmesi veya “talak” v.b lafızlarla nikâh akdinin bozulması, derhal veya ilerde olmak üzere kendine mahsus lafızlarla nikâh bağının kaldırılması anlamına gelir. İslam dini neslin devamı için evliliği teşvik etmiş, eşlerin evlilik birliğini karşılıklı olarak korumalarını istemiş, talakı da ancak evliliğin sürmesine imkân kalmadığında başvurulabilecek bir çözüm şekli olarak meşru saymıştır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır.” “Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve

iddeti sayın.” ayetleri¹⁷⁸ ile Hz. Peygamberin “Helal şeyler içerisinde Allah’a en sevimsiz geleni boşamadır.¹⁷⁹” hadisiyle talakın meşruiyeti açıkça ifade edilmiştir.¹⁸⁰

2.1.1. Sünni Talak

İslam hukukunda Sünnet’e uygun olup olmaması açısından talak sünnî ve bid’i olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sünnî talak, erkeğin karısını, hayız halinin ve zevci ilişkisinin olmadığı temizlik döneminde bir talâkla boşaması ve iddet sona erene kadar onu beklemesi şeklinde olur. Bid’î talak ise kocanın, karısını hayızlı ve nifaslı iken veya temizlik döneminde zevci ilişkisinin akabinde ya da temizlik süresi içinde birden fazla boşaması şeklinde olur. Bid’î talak, sünnete aykırı bir boşama tarzı olmakla beraber fukahanın çoğunluğuna göre hukuki sonuçlar doğurur.¹⁸¹

İmam Evzai’ye göre ise Sünni talak, içerisinde cinsi birleşmenin olmadığı temizlik müddeti içerisinde erkeğin karısını bir talakla boşamasıdır. Aynı şekilde İmam Evzâî’ye göre erkeğin karısını üç temizlik müddeti içerisinde 3 defa boşaması da mümkün olmakla beraber kerih görülmüştür. Fakat erkek karısına dönmeyi istemezse birinci boşamadan sonraki iddeti bitinceye kadarki zaman içerisinde karısını terk eder. Aynı şekilde İmam Malik de bu görüştedir.¹⁸² İmam Evzâî bu konuda “Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın...”¹⁸³ ayetini delil getirir.¹⁸⁴

2.1.2. Bid’i Talak

Bid’î talak, kocanın, karısını hayızlı ve nifaslı ikenveya temizlik döneminde zevci ilişkisinin akabinde ya da temizlik süresi içinde birden fazla boşamasıdır. Fıkıh âlimleri bid’î talakla karısını boşayan kimsenin talakının geçerli olup olmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. Âlimlerin çoğunluğuna göre bu şekilde yapılan boşamalar, sünnete aykırı olmakla birlikte hukuki sonuçlar doğurur.

¹⁷⁸ Bakara 2/229; Talak 65/1.

¹⁷⁹ Ebu Davud, Kitabu’t-Talak, 3, 2178; İbni Mâce, Kitabu’t-Talak, 1, 2018.

¹⁸⁰ Halil İbrahim Acar, “Talak”, DİA, İstanbul 2010, XXXVIII, 496-500; Zuhaylî, IX, 282-283.

¹⁸¹ Halil İbrahim Acar, *İslam Hukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Ekev, Erzurum 2000, ss. 72-76.

¹⁸² İbni Kudâme, X, 326; İbni Abdilber, XVIII, 44; Tahâvî, II, 375; Cessâs, II, 75; İbni Hazm, IX, 402; Aynî, XX, 321; Mübârekfûrî, I, 1192; Kal’âcî, s. 568.

¹⁸³ Talak 65/1.

¹⁸⁴ Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 51.

İmam Evzâî'ye göre bu şekilde karısını boşayan kimsenin talakı geçerlidir.¹⁸⁵ İmam Evzâî bu konuda İbn Ömer'den rivayet edilen "İbnu Ömer hanımını hayızlı iken boşamış, babası Hz. Ömer (r.a), durumu Rasulullah'a (s.a.v) sormuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da: Ona emret, hanımına dönsün. Kadın temizleninceye kadar yanında tutsun. Sonra tekrar hayz olup temizleninceye kadar beklesin. Kadın temizlenince boşamak dilerse, temastan önce boşasın. İşte bu, azîz ve celîl olan Allah'ın (boşama hususunda) emir buyurduğu iddetir.¹⁸⁶" hadisini delil getirir.¹⁸⁷

Ayrıca zikredilen hadiste, hayız halinde iken karısını boşayan kimseye karısına dönmesi emredilmektedir. Ancak âlimler erkeğin karısına dönmesinin vacip mi yoksa mendup mu olduğu hususunda ihtilaf etmiştir. Malikilere göre erkeğin karısına dönmesi vaciptir. Ebu Hanife ve İmam Şafî ile aynı görüşte olan İmam Evzâî'ye göre karısına dönmesi ise müstehabtır.¹⁸⁸

2.1.3. Bir Lafızla Verilen Üç Talak Ve Bununla Alakalı Bazı Hükümler

2.1.3.1. Bir Lafızla Verilen Üç Talakın Hükümü

Âlimler bir lafızla verilen üç talâkın hükmü hususunda ihtilaf etmiştir. Dört mezhep imamının aralarında bulunduğu fukahadan bir gruba göre bir lafızla verilen üç talâkla, üç talak; Ata, Tavus, Nehâî, İbn teymiyye gibi alimlerin yer aldığı başka bir gruba göre bir bâin talak gerçekleşir. Said b. El-Müseyyeb, İbn hazm gibi âlimlerin yer aldığı diğer başka bir gruba göre ise bir lafızla verilen üç talâkla kadını boşamak bid'at ve haram olduğundan talak gerçekleşmez. İmam Evzâî'ye göre bir lafızla verilen üç talak günah olmakla beraber 3 talak vaki olur. Bir kimse duhul ettiği karısına sen üç talakla boşsun derse 3 talak gerçekleşir. Ve kadın başka biriyle evleninceye kadar erkeğe haram olur. Dört mezhep imamı da bu görüştedir.¹⁸⁹

¹⁸⁵ İbni Kudâme, X, 328; Aynî, XX, 322; Nevevî, X, 89; İbnü'l Münzir, V, 187; Kal'âcî, 568; Acar, "İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi", 82.

¹⁸⁶ Buhârî, Kitabu't-Talak, 1, 5251.; Müslim, Kitabu't-Talak, 1, 1; Ebu Davud, Kitabu't-Talak, 4, 2179.

¹⁸⁷ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 52.

¹⁸⁸ İbni Kudâme, X, 328; Aynî, XX, 322; Nevevî, X, 89; İbnü'l Münzir, V, 187; Kal'âcî, 568; Acar, "İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi", s. 82.

¹⁸⁹ İbni Abdilber, XVII, 19; Aynî, XX, 331; Tahâvî, II, 462; Sağircî, 641; Kal'âcî, 576; Acar, "İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi", s. 93.

İmam Evzâî bu konuda Sehl b. Sa'd es Saîdî'nin rivayet ettiği şu hadise dayanmaktadır: “Sehl b. Sa'd es Saîdî (r.a)'nin haber verdiği göre Uveymir el Aclanî Asım b. Adiy'e gelerek: “Ey Asım ne dersin? Bir adam karısını başka bir adamla zina yaparken yakalasa ve o adamı öldürürse Müslümanlar da onu kısas olarak öldürürler mi? Yoksa o adam ne yapmalı” diye sordu ve Ey Asım ne olur bu soruyu Rasûlullah (s.a.v)'e bir soruver dedi. Bunun üzerine Asım bu meseleyi Rasûlullah (s.a.v)'e sordu. Rasûlullah (s.a.v) bu tür sorulardan hoşlanmaz ve ayıp sayardı. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v)'den işittikleri Asım'a çok ağır geldi. Asım evine dönünce Uveymir gelerek: “Ey Asım bu konuda Rasûlullah (s.a.v) ne buyurdu” dedi. Asım, Uveymir'e bana hayırlı bir iş yaptırmadın, senin sorduğun o sorudan Rasûlullah (s.a.v) pek hoşlanmadı dedi. Bunun üzerine Uveymir dedi ki: Vallahi Rasûlullah (s.a.v)'e bizzat kendim gidip sormadıkça bu işin peşini bırakmam dedi. Ve sonunda Uveymir Rasûlullah (s.a.v)'e gitti Rasûlullah (s.a.v) insanların arasında oturuyordu ve: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bir kimse karısını başka biriyle zina ederken yakalasa o adamı öldürür mü? Siz de kısas olmak üzere onu öldürür müsünüz? Yoksa o adam ne yapmalı?” diye sordu. Rasûlullah (s.a.v)'de: “Seninle karın hakkında ayet nazil olmuştur, git karını getir” buyurdu. Sehl diyor ki: “Ben insanlarla birlikte Rasûlullah (s.a.v)'in yanında iken bu karı koca bir birleriyle mülaane yaptılar. Mülaaneyi bitirdikleri zaman Uveymir dedi ki: “Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer ben bu kadını nikâhımda tutarsam ona karşı yalan söylemiş iftira etmiş olurum” dedi ve Rasûlullah (s.a.v) kendisine emretmeden o anda bir defa da karısını üç talakla boşadı.¹⁹⁰”

2.1.3.2. Erkeğin Zifafa Bulunmadığı Karısını Üç Talakla Boşaması

İmam Evzâî'ye göre bir kimse zifafa bulunmadığı karısına seni 3 talakla boşadım der veya sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun derse üç talak vaki olur. Kadın başka biriyle evlenmedikçe onunla evlenemez. Şayet birinci boşamadan sonra susarsa bir bain talak olur. Diğer ikisinde bir şey yoktur. İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.¹⁹¹

¹⁹⁰ Müslim, Kitabü'l-Liân, 19, 1.

¹⁹¹ Tahâvî, II, 411; İbnü'l Münzir, V, 188; Leknevî, II, 543; İbni Kudâme, X, 490-491,495; Bilmen, II, 205; İbni Hazm, IX, 408; Kal'âcî, s. 570.

2.1.3.3 Elbettete, Beri ve Bâin Boşaması

el-Bettete, kesinlikle demektir. “Sen kesinlikle boşsun” şeklinde yapılan boşamayı ifade eder. İçerisinde rakam olmadığından, onun yerine kesinlikle ma'nâsına gelen el-Bettete tabiri olduğu için bu tabirle bâin mi yoksa ric'î talak mı meydana geleceği hususunda fukaha ihtilaf etmiştir.

İmam Evzâî'ye göre bir kimse karısına sen kesin olarak benden boşsun veya sen benden uzaksın veya sen benden bainsindese o kimse için 3 talak vaki olur. Kadın başka biriyle evlenmedikçe o kimseye helal olmaz.¹⁹²

İmam Evzâî bu konuda Ali b. Ebi Tâlib'in rivayet ettiği “Sen serbestsin”, “sen benden kurtuldun”, “sen bana haram oldun”, “sen bana bainsin”, “sen benden uzaklaştın” şeklinde boşamalar üç talak sayılır. Kadın başka bir kişiyle evlenmedikçe o kimseye helal olmaz.¹⁹³” hadisiyle Abdullah b. Ömer'in rivayet ettiği “Bir kimsenin karısını boşama niyetiyle, Sen serbestsin veya ben senden kurtuldun demesi üç talak sayılır.¹⁹⁴” hadisini delil getirir.¹⁹⁵

2.1.4. Sen Bana Haramsın Şeklinde Meydana Gelen Boşama

Fukaha, karısına “sen bana haramsın” diyen kimsenin durumu hakkında ihtilaf etmiştir. İmam Evzâî'den bu konuda 3 rivayet vardır.

a) Bu lafız yemin lafzıdır. Bunu söyleyen kimseye yemin kefareti gerekir.¹⁹⁶ İmam Evzâî bu konuda “Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefareti ödemeyi) size meşru kılmıştır.¹⁹⁷” ayeti ile Saîd b. Cübeyr'in İbni Abbâs'tan rivayet ettiği, “Bir adam karısını kendine haram ederse bu bir yemindir; keffâretini verir. (bunun üzerine) İbni Abbâs:

¹⁹² Askalânî, X, 465; İbnü'l Münzir, V, 194; İbni Abdilber, XVII, 23,49; Aynî, XX, 332; Mübârekfûrî, I, 1193; İbni Hazm, IX, 444; Tahâvî, II, 416,422; Kal'âcî, 578; Acar, “İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi”, s. 108.

¹⁹³ Dârekutnî, Kitâbu't-Talak, 3976.

¹⁹⁴ Mâlik b. Enes, Kitâbu't-Talak, 2, 1587.

¹⁹⁵ Cübûrî, “Fıkhu'l İmam el-Evzâî”, II, 57.

¹⁹⁶ İbni Kudâme, X, 398; Askalânî, X, 467; Kurtûbî, XVII, 462; İbni Hazm, IX, 304; İbnü'l Münzir, V, 200; Şevkânî, VIII, 260; Aynî, XX, 340-341; Şeyh, s. 307; Kal'âcî, s. 578.

¹⁹⁷ Tahrim 66/1-2.

Şüphesiz ki sizin için Rasulullah'ta güzel bir nümune-i imtisal vardır, âyetini de okumuştur.¹⁹⁸” hadisini delil getirir.¹⁹⁹

b) Bu lafızlarla kişinin niyet ettiği şey vaki olur. Bu lafızlarla her kim bir talak veya iki talak veya üç talaka niyet ederse niyet ettiği şey kendisi için vaki olur. Hiçbir şeye niyet etmezse yemin olur. Bu durumda yemin kefareti gerekir.²⁰⁰

c) O kimseye bir şey lazım gelmez. Bu kişinin suyu kendisine haram kılması gibi bir şeydir.²⁰¹ İmam Evzâî bu konuda “Ey iman edenler! Allah’ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah’ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez.”²⁰²” ayetini delil getirir.²⁰³

Ayrıca karısına “sen bana haramsın” diyen kimse hususunda farklı sahabe kavilleri de mevcuttur. Hz. Ebubekir, Hz. Aişe bunun yemin olduğunu ve kefareti gerekeceğini söylerken; Hz. Ömer ric'i talak olduğunu söylemiştir. Hz. Ali ve Ebu Hureyre ise bununla üç talakın gerçekleşeceğini söylemişler. İmam Evzâî Hz. Ebubekir, Hz. Aişe'nin kavillerini sünnete daha yakın olması sebebiyle tercih etmiştir. Zira Şari' tahrim suresinin 1-2. ayetinde haram kılmayı yemin olarak isimlendirmiş ve keffareti gerekli kılmıştır.²⁰⁴

2.1.5. Tefviz-i Talak (Tahyîr Ve Temlik Boşamaları)

Tevfiz-i talak, nikâh akdi esnasında veya sonrasında boşama yetkisinin kendisine de verilmesini şart koşan kadının, tek taraflı irade beyanıyla erkeğin rızasına veya mahkemeye başvurmaksızın bu yetkiyi kullanma hak ve yetkisine sahip olmasıdır.²⁰⁵

2.1.5.1. Tahyîr Boşamaları

Tahyir, bir kimsenin boşama niyetiyle karısına “sen muhayyersin” “kendini ihtiyar et” “kendini tercih et” gibi lafızlarla boşama hakkını kadına vermesidir. Bu şekildeki

¹⁹⁸ Müslim, Kitâbu't-Talak, 3, 18.

¹⁹⁹ Askalânî, X, 467; Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 58.

²⁰⁰ İbni Abdilber, XVII, 40 Kurtûbî, XVII, 463; İbni Rüşd, s. 424; Cessâs, V, 363; Tahâvî, II, 413; Şevkânî, VIII, 258; Nevevî, X, 107; Şeyh, s. 307-308; Kal'âcî, s. 578-579.

²⁰¹ Şeyh, s. 308; Kal'âcî, s. 578.

²⁰² Mâide, 5/87.

²⁰³ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 59.

²⁰⁴ Düveyhî, s.154-155.

²⁰⁵ Bilmen, II, 177; Acar, “*İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*”, s. 213.

talak tefviz-i talakın bir çeşididir. Kadın bulunduğu mecliste kendini boşarsa ayrılık meydana gelir. Fakat bulunduğu meclisi terk eder gereğini yapmaz ise bu durumda kendini boşama hakkının devam edip etmeyeceği hususunda fukaha ihtilaf etmiştir. İmam Malik’e göre kadın yetkiyi kullanmadan meclisi terk etmesi halinde bu hakkı kullanamaz, erkek tahyîr suretiyle vermiş olduğu bu hakkı geri alamaz.

İmam Evzâî’ye göre ise bir kimse karısını kendisini veya onu seçme arasında muhayyer bırakırsa, mecliste olduğu müddetçe kadın için muhayyerlik vardır. Eğer kadın kocasını seçerse o zaman kadın üzerine bir şey gerekmez. Eğer kadın kendisini seçerse o zaman kadın için bir ric’i talak vaki olur. Bu durumda kocanın karısına dönme hakkı vardır.²⁰⁶

İmam Evzâî bu konuda Hz. Âişe’den rivayet edilen “Rasûlullah (s.a.v) bizi muhayyer bıraktı. Biz de onu ihtiyar ettik; ama bunu talâk saymadı.”²⁰⁷ hadisiyle sahabe kavlini delil getirir. Hz. Ömer ve Osman (r.anh) eşini muhayyer bırakan bir adam hakkında ayrılmadıkları müddetçe kadın için muhayyerlik vardır diye hükmetmişlerdir. Sahabe’den de Hz. Ömer ve Osman’ın görüşüne muhalif bir görüş nakledilmemiştir. İmam Evzâî de bu görüşle amel etmiştir. İmam Evzâî sahabenin kavline islama girenlerin ilk onlar olması, Hz. Peygamberle birlikte yaşamaları, teşri’sürecine tanıklık etmeleri, İslam şeriatının maksatlarını en iyi bilen kimseler olmaları sebebiyle ayrı bir önem vermektedir. Bu itibarla kendisine muhalefet olmadığı müddetçe sahabe kavlini delil olarak kullanır.²⁰⁸

2.1.5.2. Temlik Boşamaları

Temlik, bir kimsenin boşama niyetiyle karısına “işin senin elindedir.” “kendini boş” gibi lafızlarla boşama hakkını kadına vermesidir.

İmam Evzâî’ye göre bir kimse karısını kendi kendini boşaması hususunda yetkili kılırsa temliki (yetkili kılması) sahih olur. Kadın kendi kendini boşayabilir. Erkek eşine verdiği haktan dönebileceği ve temliki geçersiz sayabileceği gibi kadın da bu hakkı

²⁰⁶ İbni Kudâme, X, 381,387; İbni Abdilber, XVII, 74,168; Askalânî, X, 463; Kurtûbî, XIV, 89; Tahâvî, II, 417, 419, 453; İbnü’l Münzir, V, 208; Şevkânî, VIII, 203; Cessâs, V, 227; İbni Rüşd, 421; Kal’âcî, 354,574-575; Acar, “İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi”, s. 218.

²⁰⁷ Buhârî, Kitabu’t-Talak, 5, 5262.; Müslim, Kitabu’t-Talak, 4, 27; Ebu Dâvud, Kitabu’t-Talak, 12, 2203.

²⁰⁸ Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 59-60; Düveyhî, 149.

kocasına geri verebilir. Kadının bu hakkı kocasına geri vermesi durumunda kadın için bir şey gerekmez. Şayet kadın kendisini üç talakla boşar ve koca da eşime iki talak verdim bir talak bende kaldı derse bir ric'i boşama vaki olur.²⁰⁹

Hz. Ali “Karısına işin senin elindedir diyen kimse hakkında vazgeçmedikçe kadının işi kendi elinde olur.” diye hükmetmiştir. Sahabe’den de Hz. Ali’nin görüşüne muhalif bir görüş nakledilmemiştir. İmam Evzâî de bu görüşle amel etmiş ve bu konuda sahabe kavlini delil olarak kabul etmiştir.²¹⁰

2.1.6. Talak’ın Nikâha Bağımlı Kılınması

Bir kimse herhangi bir kadınla evlenirsem sen boşsun veya belirli bir kadını kast ederek şununla evlenirsem sen boşsun dese ve talakın gerçekleşmesi için evlenmesini şart koşarsa bu durumda talakın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda âlimler ihtilaf etmiştir.

Ebu Hanife’ye göre nikâhın ardından talak gerçekleşir, umumi lafızla herhangi bir kadına izafe durumunda ise talak gerçekleşmez. İmam Malik’e göre umumi söylerse talak gerçekleşmez, muayyen biri için söylerse talak gerçekleşir.

İmam Evzâî’ye göre herhangi bir kadınla evlenirsem sen boşsun derse erkeğe bir şey gerekmez. Talak vaki olmaz. Eğer belirli bir kadını nikâhlarsam sen boşsun diye tahsis ederse yani belirli kıalarsa talak sahih olur ve gerçekleşir.²¹¹

Misver bin Mahrame’nin rivayetine göre Hz. Peygamber “Nikâh kıyılmadan önce boşamak yoktur ve (köleye-cariyeye) mâlik olmadan önce (onları) azad etmek yoktur.”²¹² demiştir.

2.1.7. Mükrehin Talakı

İkrah bir kimseyi tehdit etmek suretiyle hukuken yapmakla mükellef olmadığı bir işi yapmaya zorlamak demektir. Fukaha mülci ve gayri mülci olmak üzere ikrahı ikiye ayırmışlardır. İkrâh-ı mülci, öldürme ya da organ kesme tehdidi altında yapılan ikrahtır.

²⁰⁹ İbni Kudâme, X, 384-385; Tahâvî, II, 423; İbnü’l Münzir, V, 212,214; Kal’âcî, 574; Acar, “İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi”, s. 225.

²¹⁰ Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 61.

²¹¹ Askalânî, X, 485; İbni Abdilber, XVIII, 120-121; Şevkânî, VIII, 199; Aynî, XX, 350; Azîmabâdî, I, 1026; Mübârekfûrî, I, 1198; İbnü’l Münzir, V, 218; Kal’âcî, 269-270.

²¹² İbni Mâce, Kitabu’t-Talak, 17, 2048.

İkrâh-ı gayri mülci ise öldürme ya da organ kesme tehdidi olmaksızın elem verecek derecede dövme, hapsetme gibi şeyler ile yapılan ikrahtır. Fukaha mükrehin talakının geçerli olup olmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. Cumhura göre talak kastı olmadığından mükrehin talakı geçerli değildir. Ebu Hanife'ye göre mükrehin talakı geçerlidir.

İmam Evzâî'ye göre ise ikrah, ister mülci olsun veya gayri mülci olsun mükrehin talakı geçerli değildir. İmam Malik de bu görüştedir.²¹³ İmam Evzâî bu konuda Abdullah bin Abbas'ın (r.a) Hz. Peygamberden rivayet ettiği “Ümmetimin yanılmasını, unutulmasını ve zorlandığı şeyin (günahını) Allah Teâlâ affeylemiştir.”²¹⁴ hadisiyle Hz. Aişe'nin (r.a) Hz. Peygamberden rivayet ettiği “Zorlama altında ne boşama olabilir, ne de (köle ve cariye) âzad etmek.”²¹⁵ hadisini delil getirmektedir.²¹⁶

2.1.8. Sarhoşun Boşaması

Fukaha sarhoşluğa sebep olan durumu zaruret hali ve kişinin kendi isteği ile sarhoş olması şeklinde iki durumda değerlendirmiştir. Zaruret icabı haram olmayan bir yolla sarhoş olan kimsenin talakı mezheplerin ittifakıyla gerçekleşmez. Haram olan şeylerle ve kişi kendisi isteyerek sarhoş olmuş ise dört mezhep imamlarının tercih edilen görüşlerine göre sarhoş olan kimsenin talakı bir ceza olması bakımından geçerli sayılmıştır.

İmam Evzâî' de bu görüşü benimseyerek sarhoşun boşamasının geçerli olduğunu savunur.²¹⁷ İmam Evzâî'nin bu konudaki hareket noktası şudur: “Sarhoş olan kimse içmekle Allah'a âsi olmuştur, isyanı sebebiyle günden kurtulamaz. Namaz ve sair vâciblerin ifası, sarhoşluğa düşmeden önce emredilmektedir. Sarhoş olmak haram olduğu için mazeret olarak kabul edilemez.”²¹⁸

²¹³ İbni Kudâme, X, 350; Tahâvî, II, 429; Şevkânî, VIII, 188; Aynî, XX, 355-356; Sağircî, s. 646; Şeyh, s. 308; Mellah, s. 428; İbni Hazm, IX, 463; Kal'âcî, s. 573; Acar, “İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi”, s.273.

²¹⁴ İbni Mâce, Kitabu't-Talak, 16, 2045.

²¹⁵ Ebu Dâvud, Kitabu't-Talak, 8, 2193; İbni Mâce, Kitabu't-Talak, 16, 2046.

²¹⁶ Cubûrî, “Fıkhu'l İmam el-Evzâî”, II, 65; Sağircî, 646.

²¹⁷ İbni Kudâme, X, 346; İbni Abdilber, XVIII, 161; Askalânî, X, 491; Kurtûbî, V, 218; İbnü'l Münzir, V, 226; Aynî, XX, 356; Sağircî, s. 646; Mübârekfûrî, I, 1204; Şeyh, s. 308; Kal'âcî, s. 573; Acar, “İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi”, s. 280.

²¹⁸ Cubûrî, “Fıkhu'l İmam el-Evzâî”, II, 66.

2.1.9. Yazıyla Boşama

Cumhur fukahaya göre niyet bulunduğu takdirde yazı ile talak gerçekleşir. İmam Evzai'ye göre, kitabetle (yazıyla) talak vaki olur. Her kim karısına kendisini boşadığını yazıyla bildirirse talak meydana gelir ve kadın boşanmış olur. Yazıyı göndermediği müddetçe kocanın rücu' hakkı vardır. Koca yazıyı karısına gönderdiği vakit talak gerçekleşir Ancak “yazı eline ulaşınca boşsun” demişse o zaman yazı eline geçince talak vaki olur. İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.²¹⁹

2.1.10. Gâib Bir Kimsenin Boşaması ve Ric'atı

İmam Evzâi'ye göre bir kimse gâib olduğu halde karısını bir ric'i talakla boşar sonra da karısına ric'at ederse fakat talak kadına ulaştığı halde ric'at kadına ulaşmazsa ve sonra da kadın iddetinin bitiminden sonra başka biriyle evlenirse zıfâf olmamış olsa bile kadın yeni evlendiği kişinin karısı olur. İmam Malik de bu görüştedir.²²⁰

İmam Evzâi bu konuda Said b. el-Müseyyeb'ten rivayet edilen “Karısını boşadıktan sonra onu tekrar nikâhı altına döndüren ve fakat bunu kadının iddet süresi bitip başkasıyla evleninceye kadar gizli tutan kimse hakkında sünnet şudur ki; bu adam bu kadın üzerinde bir hak iddia edemez. Kadın yeni evlendiği kimsenin karısıdır.”²²¹ hadisini delil getirir.²²²

2.2. RİC'AT

Bir fıkıh terimi olarak ric'at, ric'i talakla eşini boşayan kocanın iddet süresi içerisinde yeni bir nikâha ve mehre gerek olmaksızın ona dönmesi, henüz sona ermemiş olan nikâhı söz ya da fiil ile devam ettirmesi anlamına gelmektedir. “...Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler...” “...İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır...” ayetleri²²³ fukaha tarafından ric'at'ın meşruluğu hususunda delil olarak zikredilmiştir. Ayrıca hanımını bir veya iki

²¹⁹ İbni Hazm, IX, 454; Tahâvî, II, 443; İbnü'l Münzir, V, 203; Şeyh, s. 309; Kal'âcî, s. 575.

²²⁰ İbni Rüşd, s. 430.

²²¹ Bu hadis sadece İbni Şihab'tan rivayet olunmuştur. Kaynaklarda bu hadise yer verilmemiştir. İbni Rüşd, s. 430-431.

²²² Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâi*”, II, 69.

²²³ Bakara 2/228; Nisâ 4/35.

talakla boşayan kimsenin iddet içerisinde ric'at hakkı olduğu hususunda İslam âlimleri icma etmişlerdir.²²⁴

2.2.1. Cinsel İlişki ile Ric'atin Gerçekleşip Gerçekleşmemesi

Fukaha cinsel ilişki ile ric'atin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hususunda ihtilaf etmiştir. Cumhur'a göre ric'at söz veya fiille olur. Şafiiler'e göre ise sadece sözle olur, fiille ric'at gerçekleşmez. İmam Evzâi'ye göre ise cinsel ilişki ile ric'at gerçekleşir. Bir kimse, ric'i talakla boşadığı ve bu boşama sebebiyle iddet bekleyen karısıyla iddetesnasında cinsel ilişkiye girerse, ric'ate niyet etsin veya etmesin cinsel ilişkiye girmekle ric'at etmiş olur.²²⁵ İmam Evzâi bu konuda şu delilleri getirir²²⁶.

a-) "...Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler..."²²⁷

b-) "İbn Ömer hanımını hayızlı iken boşamış, babası Hz. Ömer (r.a), durumu Rasulullah'a (s.a.v) sormuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da: Ona emret, hanımına dönsün. Kadın temizleninceye kadar yanında tutsun. Sonra tekrar hayz olup temizleninceye kadar beklesin. Kadın temizlenince boşamak dilerse, temastan önce boşasın. İşte bu, azîz ve celîl olan Allah'ın (boşama hususunda) emir buyurduğu iddetir."²²⁸

İmam Evzâi'nin delil olarak kabul ettiği ayet ve hadis'te ric'atin ne ile olacağı hususunda bir tahsis durumu söz konusu değildir. Bu nedenle ric'at söz ile olabileceği gibi fiil ile de olabilir. İddet kişinin eşine dönüp dönmeme hususunda muhayyer olduğu bir dönemdir. Şayet kişi bu süre zarfında eşiyile cinsi münasebette bulunursa karısını nikâhı altında tutmaya karar vermiş demektir. Böylece eşine dönmüş olur.

²²⁴ Erdoğan, s. 481; Döndüren, s. 410; Zuhaylî, IX, 361-362.

²²⁵ İbni Kudâme, X, 559; Askalânî, X, 606; Kurtûbî, III, 283; İbni Rüşd, 431; İbnü'l Münzir, V, 379; Şevkânî, VIII, 227; Aynî, XX, 446; İbni Hazm, X, 18; Şeyh, 309.

²²⁶ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâi", II, 70.

²²⁷ Bakara 2/228.

²²⁸ Buhârî, Kitabu't-Talak, 1, 5251; Müslim, Kitabu't-Talak, 1, 1; Ebu Davud, Kitabu't-Talak, 4, 2179.

2.2.2. Üç Talakla Boşanan Kadına Dönme

Fukaha, başka bir kimseyle evlenmedikçe üç talakla boşanan kadına rücuun(dönmenin) helal olmayacağına ittifak etmişlerdir. Fakat fukaha zifaf şartında ve fasid nikâh sonrası cinsel ilişki hakkında ihtilaf etmişlerdir.

2.2.2.1. Cinsel İlişki Şartı

İmam Evzai'ye göre üç talakla boşanan kadın birinci kocasına, ikinci kocasıyla cinsel ilişkide bulunmadıkça helal olmaz.²²⁹ Cumhur fukaha ve dört mezhep imamı da bu görüştedir.

İmam Evzâi bu konuda Hz. Âişe'den rivayet edilen “ Rifâa el-Kurazi karısını boşadı ve boşamayı da kat'i kıldı. Kadın ondan sonra Abdurrahman ibni Zübeyr ile evlendi. Müteâkiben kadın peygamber'e gelip:Ya rasûlullah bu kadın Rifâa'nın nikâhı altında bulundu. Derken Rifâa onu üç boşamanın sonuncusu ile (yani kat'i surette) boşadı. Bende onun boşamasından sonra Abdurrahman ibni Zübeyr ile evlendim. Fakat vallahi şu muhakkak ki Abdurrahman da bulunan erkeklik aleti ancak elbisenin saçağı gibi gevşek bir şeyden ibarettir dedi. Kadın bunu söylerken dış elbisesinden bir saçak alıp gösterdi. Bunun üzerine Rasûlullah tebessüm ederek güldü ve:Sanırım ki sen tekrar eski kocan Rifâa'ya varmak istiyorsun. Fakat ikinci kocan Abdurrahman senin balcağızından, sen de onun balcağızından tatmadıkça bu olamaz(ona varamazsın) buyurdu.²³⁰” hadisini delil olarak getirir.²³¹

2.2.2.2. Fasid Nikâh Sonrasında Cinsel İlişki

Bu konuda İmam Evzai'den iki rivayet vardır.

a-) Üç talakla boşanan kadın birinci kocasına fasid nikâh sonrasında cinsel ilişki ile helal olmaz, bu ilişki kadını birinci kocasına helal kılmaz. İmam Malik de bu görüştedir.²³²

²²⁹ İbni Abdilber, XVI, 155-156; İbni Kudâme, X, 549; Kal'âcî, 378.

²³⁰ Müslim, Kitabu't-Talak, 17, 112.

²³¹ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâi*”,II, 71.

²³² Kurtûbî, III, 323; İbni Kudâme, X, 549; İbnü'l Münzir, V, 241.

b-) Cinsel ilişkinin ramazan ayı gibi mübâh olmayan bir vakitte olması veya fasid bir akit sonrası olmuş olması durumunda üç talakla boşanan kadın birinci kocasına helal olur.²³³

2.2.3. Üç Talakla Boşanan Kadının İkinci Evlilik Akabinde İddet Bitiminden Sonra Kocasına Dönmek İstemesi

Kesin bir boşama ile boşanan kadın birinci kocasına gelse ve başka biriyle evlendiğini ve onunla cinsel ilişkiye girdiğini, sonra da ikinci kocasının kendisini boşadığını veya ikinci kocasının öldüğünü ve ondan da iddetini bitirdiğini söylese; şayet ikinci kocanın kadını boşamasından sonra vaty ile nikâh arasındaki iki iddetin bitmesi mümkün olan bir zaman geçmiş ise kadının zannı galip üzere doğru söylediğine hükmolunur. Kocanın bunu bilmesi ise ya kadına güvenmesiyle ya da kadının dışında başka bir kimsenin kadının durumunu bildirmesiyle mümkün olur. Bu durumda birinci koca kadınla evlenebilir.²³⁴

2.3. MUHÂLEA

Sözlükte elbiseyi çıkarmak, gidermek, soyunmak, ayırmak gibi manalara gelen Hul' ıstılahta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik birliğine son verilmesidir. Karşılıklı anlaşmayla yapılan bir işlem olması sebebiyle buna muhâlea adı verilmiştir.²³⁵

Kur'an ve sünnet, eşlerin karşılıklı anlayışla evliliklerini sürdürmelerini, birbirlerine güzel davranmalarını, birbirlerinin haklarına saygılı olmalarını, evlilik hayatının çekilmez bir hal alması ve beklenen gayelerin gerçekleşmemesi durumlarında ise eşlerin en son çare olarak boşanma yoluna başvurabileceklerine hükmetmektedir. Boşama yetkisine sahip olan koca ile kendisine talak yetkisi verilen kadın evlilik ilişkisini boşama lafızları ile sonlandırabilirken, kendisine talak yetkisi verilmeyen kadının boşanması muhalea ile mümkün olabilmektedir.

²³³ İbni Abdilber, XVI, 155-156; Kurtûbî, III, 321; İbni Rüşd, 431.

²³⁴ İbni Kudâme, X, 576; V, 241.

²³⁵ Fahrettin Atar, "Muhalea", DİA, İstanbul 2005, XXX, 399-402; Acar, "İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi", 126; Zuhaylî, IX, 379-380.

“...Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur...” “...Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiysin.” “...sulh ile aralarını düzeltmelerinde kendilerine bir günâh yoktur...” ayetleri²³⁶ muhâleanın meşruluğuna delalet etmektedir. İbni Abbas’ın rivayet ettiği Sabit b. Kays hadisi de İslam’da ilk vaki olan muhalea olarak kaynaklarda yerini almaktadır.

2.3.1. Muhâleanın Hükümü

Fukaha eğer bir kadın, kocasının ahlakından, yaratılışından, dindarlığından veya buna benzer durumlardan dolayı kocasından hoşlanmaz ise ve ona itaat hususunda Allahın hakkını yerine getirememekten korkarsa bu durumda bir bedel karşılığında muhâlea yapabileceğinde icmâ etmişlerdir. Hiçbir neden bulunmadan kadının muhâlea talebinde bulunup bulunamayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Fakihlerin büyük çoğunluğu bu durumda yapılan muhâleanın geçerli olacağı görüşündedirler, ancak bir hak amacı dışında kullanılacağından ve sürekliliği arzu edilen evlilik de sebepsiz sona erdirileceğinden tasvip etmemişlerdir. İmam Evzâî’ye göre bu durumda yapılan muhâlea hukuken geçerlidir. Fakat dinen mekruh görülmüştür.²³⁷

2.3.2. Zarar Verme Kastıyla Erkeğin Karısını Muhâleaya Zorlaması

Fıkıh âlimleri geçimsizliğin kaynağı koca ise karısını muhâleaya mecbur bırakıp karısından bedel almasının haram olacağı hususunda görüş birliği içindedirler. İmam Evzâî’ye göre karısına zarar verme kastında olan kocanın zorlamasıyla meydana gelen muhâlea caiz değildir, şayet koca karısını muhalea yapmaya zorlar ve de bir bedel (verdiği mehirden bir şey) alır ise aldığı şeyi karısına iade etmesi gerekir. Bu durumda muhâlea geçerli olmaz, sadece ric’i talak gerçekleşir. İmam Mâlik de kocanın karısını muhâleaya mecbur bırakıp karısından bedel almasının haram olacağı, bedeli aldığı takdirde iade etmesi gerektiği görüşündedir.

İmam Evzâî bu konuda “...Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel

²³⁶ Bakara 2/229; Nisa 4/4, 128.

²³⁷ İbni Kudâme, X, 271; Kal’âci, 342.

vermesinde ikisine de günah yoktur...²³⁸” ayeti ile “Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Açık bir hayâsızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”²³⁹ ayetini delil getirir.²⁴⁰

2.3.3. Muhalea Bedeli

Fıkıh âlimleri muhâlea bedelinin mehir miktarından fazla olup olamayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürmüşler. Hanefiler muhâlea bedelinin mehir miktarından fazla olamayacağını, mehir miktarından fazla bir bedel alınmış ise bunun kazaen caiz olmakla beraber diyaneten mekruh olduğunu söylerler. Malikilere göre kocanın eşine verdiği mehirden fazla bir bedel alması caizdir.

İmam Evzâî’ye göre ise erkeğin karısına mehir olarak verdiği şeyden fazlasını muhâlea bedeli olarak alması caiz değildir.²⁴¹ İmam Evzâî bu konuda Abdullah ibn Abbas’tan rivayet edilen şu hadisi delil kabul etmektedir: “Sabit bin Kays’ın karısı Hz. Peygambere gelerek Ya Rasulullah, Sabit’i ne din ne de ahlakı açısından kınıyorum, ancak İslam’da nimete nankörlük etmekten korkuyorum. (Bu cihetle ondan ayrılmak istiyorum) dedi. Rasulullah (evlenirken sana mehir olarak verdiği) “Bahçesini geri verirmisin deyince kadın “evet” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v), Sabit bin Kays’a, “bahçeyi kabul et ve onu bir talakla boşa” dedi.”²⁴²

2.3.4. Muhâleanın Neticesi

Fukaha muhâleanın talak mı yoksa fesih mi olduğu hususunda ihtilaf etmiştir. Hanefî, Mâlikî ve Şafilere göre muhâlea talaktır, neticesinde bir bâin talak meydana gelir. Ahmed b. Hanbel’den gelen meşhur rivayete göre ise fesihtir, fesih hükümleri uygulanır.

²³⁸ Bakara 2/229.

²³⁹ Nisa 4/19.

²⁴⁰ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 75-76.

²⁴¹ Kurtûbî, III, 309; İbni Abdilber, XVII, 178,180; Şeyh, s. 310; Kal’âcî, s. 343.

²⁴² İbni Mâce, Kitabu’t-Talak, 22, 2056; Buhârî, Talak, 12;

İmam Evzâî'ye göre muhâleanın neticesi talaktır.²⁴³ Kocanın muhâleadan dönme hakkı yoktur. İmam Evzâî bu konuda İbni Abbas'tan rivayet edilen "Peygamber (s.a.v) hul'u bir bâin talak kabul etti." hadisini delil getirir.²⁴⁴

2.3.5. Muhâleadan Kaçınma veya Kocanın Kötü Muamelede Bulunması

Muhâlea eşler arasında karşılıklı anlaşmanın meydana gelmesi halinde söz konusu olmaktadır. Şayet kadın bedel mukabilinde boşanmak istemesine rağmen erkek bundan kaçınır ve boşamamakta ısrar ederse veya erkek karısına kötü muamelede bulunur da onu tahkir eder, şiddet uygular ve kadın da kocasının bu davranışları sebebiyle zarar görürse bu durumda kadın mahkemeye müracaat ederek boşanma talebinde bulunur. Hâkim Nisa suresinin 35. ayetinde zikredilen "Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin..." hükmü gereğince eşlerden her birinin ailesinden birer hakemi eşlerin aralarını ıslah etmek için tayin eder.

Hanefî ve Şâfiîlere göre hâkim tarafından görevlendirilen bu hakemlerin görevi eşler arasını ıslah etmek olup, eşler arasını ayırmaya yetkili değildir. Mâlikîlere göre ise hâkim tarafından görevlendirilen bu hakemler eşler arasını ıslah etmekle görevli oldukları gibi eşler arasını da ayırmaya yetkilidir. Hakemler eşlerin birbirlerinden ayrılmaları gerektiği kanaatine varırlar ise kararlarını uygulamaya koymak için vekâlet ya da izne ihtiyaç duymazlar.²⁴⁵

İmam Mâlik ile aynı görüşe sahip olan İmam Evzâî'ye göre de hakemler karı kocanın ayrılmaları gerektiği kanaatine varırsa vekâlet ve karı kocanın izni olmaksızın aralarını ayırırlar.²⁴⁶

²⁴³ İbni Kudâme, X, 274; İbnü Abdi'l-ber, XVII, 186-187; Kurtûbî, III, 312; İbnü'l Münzir, V, 263; Leknevî, II, 517; Aynî, XX, 371; Azîmabâdî, I, 1042; Kal'âcî, 343; Acar, "İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi", 138.

²⁴⁴ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 78.

²⁴⁵ Acar, "İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi", 140-141.

²⁴⁶ İbni Kudâme, X, 264; Kurtûbî, V, 181-182; Tahâvî, II, 428; Askalânî, X, 506-507; İbni Hazm, IX, 247; Aynî, XX, 377; Seyyid Sâbık, II, 199; Bilmen, II, 363; Kal'âcî, 224; Acar, "İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi", 37.

2.3.6. Muhalea Yapan Kadının İddeti

İmam Evzâî'ye göre muhâlea yapan kadının iddeti, boşanan kadının iddeti gibidir. Hayız gören kadın ise üç kuru' bekler.²⁴⁷ İmam Evzâî bu konuda “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli beklerler...”²⁴⁸ ayetini delil getirir.²⁴⁹

2.3.7. Muhalea Neticesinde İddet Bekleyen Kadının Boşanması

Fukaha muhâlea yapan kadının iddet içerisinde kocası tarafından boşanması konusunda ihtilaf etmiştir. Cumhur âlimlerine göre talak kadın hakkında geçerli olmaz. İmam Ebu Hanife'ye göre ise muhâleanın peşinden olsun veya kadının iddet süresi içinde olsun muhâlea yapılan kadına talak verilebilir ve bu talak kadın üzerinde geçerli olur. İmam Evzâî'ye göre ise her kim karısıyla muhalea yapar, sonra da karısını iddeti esnasında boşarsa talak gerçekleşir. Kadın üzerine talak vaki olur.²⁵⁰

2.4. İLÂ

Lügatte “yemin etmek” manasına gelen îlâ, ıstılahta “Kocanın dört ay veya daha fazla karısına yaklaşmayacağına dair yemin etmesi veya bu içerikte bir nezirde bulunması” anlamına gelir. İslam öncesi dönemde Araplar bir sene veya daha fazla bir süre hanımıyla zevci ilişkide bulunmamaya yemin edip müddetin bitiminden sonra yeminini yenileyerek onları boşamadıkları gibi ailevî ilişkide de bulunmayarak kadınlara eziyet ederlerdi.²⁵¹

Cahiliye devrinde kötüye kullanılan ve kadınları evli dullar haline getirerek onların askıda kalmalarına sebep olan bu âdeti Kur'an-ı Kerim “Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir,

²⁴⁷ İbni Abdilber, XVII, 194; İbnü'l Münzir, V, 360; Kal'âcî, 344.

²⁴⁸ Bakara 2/228.

²⁴⁹ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 78.

²⁵⁰ Tahâvî, II, 467; Kal'âcî, 344,596.

²⁵¹ Karaman, “*Mukayeseli İslam Hukuku*”, I, 376; Acar, “*İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*”, s. 182; Zuhaylî, IX, 417.

hakkıyla bilendir.” ayetleriyle²⁵² kayıt ve şartlara bağlamış, eşiyle bu anlamda ilişki kesmeyi dört ay süreyle sınırlandırmıştır.

İmam Evzâî’ye göre îlâ, cinsel ilişkiye güç yetirebilen hür, âkil ve bâliğ kocanın karısına zarar vermek kastıyla dört aydan daha fazla zevci münasebette bulunmamaya yemin etmesidir. Koca dört aydan daha az bir süre karıma yaklaşmayacağım diye yemin eder ve karısıyla cinsel ilişkiye girmeden onu dört ay süreyle terk ederse îlâ’da bulunmuş olmaz. Dört aydan daha fazla olması ve zarar verme kasdı olması hususunda da İmam Malik aynı fikirdedir.²⁵³

İmam Evzâî bu konuda “Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”²⁵⁴ ayetini delil getirir.²⁵⁵

Ayrıca İmam Evzâî’ye göre karısıyla şu belde veya şu evde gündüzveya gece cinsel ilişkiye girmeyeceğim diye yemin ederse îlâda bulunmuş olmaz. Çünkü kocanın kayıtlamış olduğu mekân haricinde başka bir yerde cinsel ilişkiye girmesi mümkündür. Ve bu durum kadına zarar verme kastını içermemektedir.²⁵⁶ İmam Evzâî bu konuda Ebu Hanife ile aynı görüşte olup Ebu Hanife’nin îlânın şartı olarak öne sürdüğü îlânın belli bir mekân ile kayıtlanmaması şartına paralel görüş beyan etmiştir.

İmam Evzâî’ye göre kendisiyle zifafa girilmiş ile girilmemiş kadın hakkında îlânın bağlayıcılığı hususunda bir fark yoktur. İster zifafa girilmiş olsun isterse girilmemiş olsun bu kadınlara yapılan îlâ geçerli olur. Ayeti kerimede geçen “eşlerine” lafzının umum ifade etmesinden dolayı Müslüman, zımmî, hür, köle, cinsel ilişkiye girilmiş, girilmemiş her hanım için kocasının îlâ’da bulunması caizdir.²⁵⁷

2.4.1. Müddetin Bitiminden Sonra Îlâ’nın Hükümü

Fukaha dört ay bitmeden önce îlâ’dan dönen kimsenin ılasının düştüğünde ve talakın gerçekleşmeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Fakat yeminin üzerinden dört ay geçtiği

²⁵² Bakara 2/226-227.

²⁵³ İbni Kudâme, XI, 8; İbni Abdilber, XVII, 104; Cessâs, II, 46; İbnü’l Münzir, V, 275; Kal’âcî, ss. 182-184.

²⁵⁴ Bakara 2/226.

²⁵⁵ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 81.

²⁵⁶ İbni Kudâme, XI, 13; Kurtûbî, III, 264; İbnü’l Münzir, V, 283; Kal’âcî, s. 183.

²⁵⁷ İbni Kudâme, XI, 24; Kurtûbî, III, 265; İbnü’l Münzir, V, 281; Kal’âcî, s. 183.

halde erkek hala eşine dönmemişse bu durum hususunda ise ihtilaf etmiştir. Cumhur âlimlere göre dört ay geçtikten sonra erkeğe ilâ'dan dönmesi ya da karısını boşaması teklif edilir. Yemininden dönmez, karısını da boşamaz ise kadın boşanma talebiyle mahkemeye müracaat eder ve hâkim karı ile kocanın arasını tefrik eder.

İmam Evzâî'ye göre müddetin sona ermesiyle talak vaki olur.²⁵⁸ İmam Evzâî bu hususta “Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”²⁵⁹ ayetini delil getirir. Ayrıca İbni Abbas, tefsirinde (الفیء) Fey’ lafzını kocanın karısıyla dört ay içerisinde cinsel ilişkiye girmesi, Boşamaya karar vermek (عزموا الطلاق) ifadesini ise dört ayın bitmesi olarak açıklar.²⁶⁰

Ayrıca müddetin sona ermesi halinde vaki olacak talakın çeşidi hususunda da fukaha ihtilaf etmiştir. Vaki olan boşamanın kesin bir boşama olduğunu gösteren bir delil olmadıkça ric’i talaka hamledilmesi gerektiğini söyleyen cumhur âlimlere göre meydana gelen boşama ric’î boşamadır. Buna karşın kadının içinde bulunduğu mağduriyeti gidermeyi esas alan Ebu Hanife ise meydana gelen boşamanın bâin olduğunu söyler. İmam Evzâî'dende bu hususta bir görüşe göre bir bâin talak,²⁶¹ diğer bir görüşe göre bir ric’i talak²⁶² meydana geleceği yönünde iki rivayet nakledilir.

2.4.2. İlâ'dan Dönüşün Mahiyeti

İmam Evzâî'ye göre ilâda bulunan şayet cinsi münasebete güç yetiriyor ise cinsel ilişki haricinde başka bir şeyle ilâ'dan dönemez. Cinsi münasebete güç yetiremiyor ise o zaman “sana döndüm” şeklinde söyleyerek ilâsından dönebilir. Bu durumda yemin keffareti ödemesi gerekir. Ebu Hanife de bu görüştedir.²⁶³

²⁵⁸ İbni Hazm, IX, 184.

²⁵⁹ Bakara 2/226-227.

²⁶⁰ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 83.

²⁶¹ İbni Kudâme, XI, 30-31; İbnü'l Münzir, V, 280; Kal'âcî, s. 186.

²⁶² Cessâs, II, 50; Tahâvî, II, 473; İbni Abdilber, XVII, 89; Leknevî, II, 538; Şevkânî, VIII, 241; Kal'âcî, s. 186; Askalânî, X, 532.

²⁶³ İbni Kudâme, XI, 38, 42; İbni Abdilber, XVII, 100; Kurtûbî, III, 267; Cessâs, II, 48; İbnü'l Münzir, V, 278-279; Kal'âcî, s.184-185.

2.5. ZIHAR

Zihâr “sırt” anlamına gelen “zahr” kökünden bir mastar olup, ıstılahta erkeğin hanımının bir uzvunu aralarında ebedî evlenme engeli bulunan bir kadının mahrem bir uzvuna benzeterek hanımını kendisine haram kılmasıdır.

Zihar, İslam öncesi dönem Hicaz-Arap toplumuna kadar uzanan bir gelenektir. Cahiliye döneminde bir erkeğin karısına “Artık sen bana anamın sırtı gibisin” demesiyle onu kendisine haram kıldığına inanılır ve bu bir nevi boşanma sayılırdı. Cahiliye döneminde boşamanın en ağır şekli olan ve ebedi haram olan annesine benzeterek eşini ebedi haram kılmasını ifade eden bu geleneği İslam kaldırmış, “İçinizden kadınlarına zihar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihar yapırlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar, Allah’a ve Rasûlüne hakkıyla iman edesiniz, diyedir. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kâfirler için elem dolu bir azap vardır.” ayetlerinin²⁶⁴ muktezasınca kefarete verinceye kadar geçici bir haramlık kabul etmiştir.²⁶⁵

2.5.1. Annenin Dışında Başka Bir Mahremin Sırtına Benzetmenin Hükümü

Fukaha, karısına sen bana annemin sırtı gibisin diyen kimsenin zihârda bulunmuş olacağı ve zihâr hükümlerinin gerçekleşeceğinde ittifak etmişlerdir. Fakat anne dışındaki başka bir mahremin sırtına benzetme hususunda ise ihtilaf etmişlerdir.

İmam Evzâî’ye göre annenin dışında başka bir mahremin sırtına benzetme sonucunda da zihâr gerçekleşir. Bir kimse karısına sen bana kız kardeşimin veya halamın sırtı gibi veya bunların dışındaki mahremleri kastederek falancanın sırtı gibisin

²⁶⁴ Mücadele 58/2-4.

²⁶⁵ Döndüren, s. 442, Acar, “İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi”, s. 188, Zuhaylî, IX, 456, Erdoğan, s. 620.

gibi sözler söylese bu kimse zihârda bulunmuş olur. Ve o kimse üzerine zihâr hükümleri cereyan eder.²⁶⁶

İmam Evzâî bu hususta kıyası delil olarak kabul etmiş ve anneye kıyasla diğer mahremlerin sırtına benzetme ile de zıharın gerçekleşeceğine hükmetmiştir. Zira İmam Evzâî Kur'an'da, sünnette ve sahabe kavlinde konuyla ilgili bir hüküm bulamadığı zaman zaruret halinde kıyasa müracaat eder. Bu konuda da kıyası delil olarak kullanmıştır.²⁶⁷

Ayrıca İmam Evzâî'ye göre bir kimse karısını sen bana falancanın sırtı gibisin gibi sözlerle herhangi bir kimsenin sırtına benzetirse zihârda bulunmuş olmaz, bu bir yemin olur. Ve o kimsenin üzerine yemin keffareti gerekir.²⁶⁸

2.5.2. Kadının Zihârda Bulunması

“Kadınlarına zihar yapanlar...” ayetinde zıharın kocaya nispet edilmesinden dolayı müzahir'de aranan şartlar arasında erkek olmak şartı kabul edilmiştir. Ayrıca zıharı talaka kıyas ederek kadının kocasına zıhar yapmasına âlimlerin ekseriyeti cevaz vermemişlerdir. Fakat bir kadın kocasına karşı sen bana babamın sırtı gibisin dese âlimlerin ekseriyetine göre kefareti gerekmeyen boş bir söz olur. Hanefilerden Ebu Yusuf'a ve Hanbelîlere göre ise zıhar vâkî olur ve kadına zıhar kefareti lazım gelir. İmam Evzâî'ye göre kadın evlilikten öncede sonrada zihârda bulunabilir. Şayet bir kadın kocasına sen bana babamın sırtı gibisin derse bu zihâr olur. Ve kadın üzerine zihâr hükümleri cereyan eder.²⁶⁹ Bir kadın evlenmeden önce şayet falancayla evlenirsem o bana babamın sırtı gibidir derse zihârda bulunmuş olur. Şayet kadın kocasının nikâhı altında iken böyle söylerse o zaman kadına yemin keffareti gerekir.²⁷⁰

2.5.3. Cariye ve Ümmü Veled'in Zıharı

“Kadınlarına zihar yapanlar...” ayeti kerimesindeki “kadınlarına” lafzının manasını umumi manada anlayan âlimler ile kadınlardan muradın nikâhlı kadınlar

²⁶⁶ İbni Abdilber, XVII, 125; İbni Kudâme, XI, 58; Kurtûbî, XVII, 128; Cessâs, V, 308; Seyyid Sâbık, II, 201; İbnü'l Münzir, V, 289; Tahâvî, II, 484; Şevkânî, VIII, 245; Kal'âcî, s. 583-584.

²⁶⁷ Düveyhî, s. 141.

²⁶⁸ Kurtûbî, XVII, 131; Tahâvî, II, 484.

²⁶⁹ İbni Kudâme, XI, 112; İbni Hazm, IX, 196; Kal'âcî, s. 584.

²⁷⁰ Kurtûbî, XVII, 133; İbni Abdilber, XVII, 127,139; Tahâvî,II, 492; Cessâs,V, 310; Kal'âcî, s. 584.

olduğunu ileri süren âlimler, cariye ile ümmü veledin zıharı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

“Kadınlarına” lafzının umumi manada olduğunu söyleyen İmam Mâlik cariye ve Ümmü veledi bu lafzın kapsamına dâhil ederek, cariye ve Ümmü veled’in zıharının sahih olduğunu söylemiştir. Kadınlardan muradın nikâhlı kadınlar olduğunu ileri süren Ebu Hanife ise cariye ve Ümmü veled’in zıharının sahih olmadığını söylemiştir. Cariye ve Ümmü veled’in zıharı konusunda kaynaklarda İmam Evzâî’ye nispet edilen şu görüşler yer almaktadır: Cariye’nin ve Ümmü Veled’in zihârı geçerli değildir.²⁷¹ Efendi cariyesiyle cinsel ilişkiye girerse cariyenin zihârı geçerli olur ve zihâr keffareti gerekir. Şayet efendi cariyesiyle cinsel ilişkiye girmemişse cariye de zihârda bulunmuş ise o zaman cariye yemin keffareti gerekir.²⁷²

2.5.4. Yabancı Bir Kadına Zihârda Bulunmak

Zıhar yapılan kadının zıhar edenin nikâhı altında olup olmamasının şart olup olmadığı hususunda âlimler ihtilaf etmiştir.

İmam Evzâî’ye göre kadının zıhar yapanın nikâhı altında olup olmaması şart değildir. Yabancı kadına zıhar yapılabilir. Bir kimse belirli veya belli olmayan bir kadın ile evlenmeyi zıhar ile ilişkilendirirse zıhar sahih olur. Örneğin falanca kadınla evlenirsem benim için annemin sırtı gibi olsun veya hangi kadınla evlenirsem benim için annemin sırtı gibi olsun demesi gibi. Bu kimse herhangi bir kadınla veya zikrettiği kadınla evlendiği zaman keffaretini verinceye kadar onunla cinsel ilişkiye giremez. O kimsenin zıharı geçerli olur. İmam Ebu Hanife ve İmam Malik de bu görüştedir.²⁷³ Çünkü Hz. Ömer “falanca kadınla evlenirsem benim için annemin sırtı gibi olsun diyen bir kimse hakkında üzerine zıhar kefareti gerekir diye hükmetmiştir.”²⁷⁴

²⁷¹ İbni Kudâme, XI, 67; Aynî, XX, 401; Kal’âcî, s. 585.

²⁷² Askalânî, X, 544; İbni Rüşd, 445; Cessâs, V, 307; İbnü’l Münzir, V, 292; Kal’âcî, s. 585.

²⁷³ İbni Abdilber, XVII, 114; İbni Rüşd, 445; İbnü’l Münzir, V, 292.

²⁷⁴ Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 93.

2.5.5. Birden Fazla Eşe Aynı Anda veya Bir Eşe Farklı Zamanlarda Zihar Yapmak

Âlimler birden fazla hanımına hitaben bir lafızla ziharda bulunan kimsenin ziharının gerçekleşeceği hususunda fikir birliği etmişlerdir. Fakat bu kimsenin üzerine tek bir keffaret mi yoksa hanımlarının her biri için ayrı ayrı mı keffaret gerekecek bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler bu konuda muzâhirin sanki her biri için ayrı ayrı ziharda bulunmuş gibi ayrı ayrı keffaret vermesi gerektiğini savunurken, Malikîler muzâhire tek bir keffaretin lazım geleceğini kabul eder.

İmam Evzâî'ye göre bir kimse birden fazla hanımına onlara hitaben “Siz bana annemin sırtı gibisiniz.” derse hepsi için zihar vaki olur ve ziharda bulunan kimse için bir keffaret gerekir. Hanımına önceki ziharın keffaretini vermeden yeniden zihar yapsa aynı şekilde o kimseye bir keffaret gerekir. İmam Evzâî bu konuda İmam Malik ile aynı görüştedir.²⁷⁵ Nitekim Hz. Ömer ve Ali (r.anh) birden fazla hanımına hitaben yapılan ziharla tek bir keffaretin gerekeceğine hükmetmişlerdir. Sahabe'den de Hz. Ömer ve Ali'nin görüşüne muhalif bir görüş nakledilmemiştir.²⁷⁶

2.5.6. Zihar Yapılan Kadınla Keffaret Ödenmeden Cinsel İlişkiye Girmek ve Mübaşeret

2.5.6.1. Keffaret Ödenmeden Önce Zihar Yapılan Kadınla Cinsel İlişkiye Girmek

Âlimler keffaret ödenmeden zihar yapılan kadınla cinsel ilişkiye giren kimseye ne gerekeceği hususunda ihtilaf etmiştir. İmam Evzâî'ye göre zihar yapan erkek keffareti yerine getirmeden önce zihar yapılan kadınla cinsel ilişkiye girerse günahkâr olur ve keffareti yerine getirmedikçe ikinci kez cinsel ilişkiye girmesi o kişiye caiz değildir. O kişiye bir keffaret dışında bir şey gerekmez. Keffaret zimmetinde kalıcıdır. Ölümle veya boşamayla veya başka bir şeyle keffaret kişinin üzerinden düşmez. Dört mezhep imamı da bu görüştedir.²⁷⁷

²⁷⁵ İbni Kudâme, XI, 78; İbnü Abdi'l-ber, XVII, 118-120; Tahâvî, II, 489; İbni Rüşd, 449; İbni Hazm, IX, 200; İbnü'l Münzir, V, 287-288; Tahâvî, II, 489; Şeyh, 310-311; Kal'âcî, 585, 587.

²⁷⁶ Düveyhî, 149-150; Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 94.

²⁷⁷ İbni Kudâme, XI, 111; İbni Abdilber, XVII, 121; İbni Rüşd, 449; İbnü'l Münzir, V, 295.

İmam Evzâî bu konuda Hz. Peygamberden rivayet edilen şu hadisleri delil kabul etmektedir: “Kefaret ödemedi önce karısı ile cinsel ilişkide bulunan ziharcı (zihâra yemin eden) adam hakkında Peygamber (s.a.v):Bir kefarete yeterdir buyurmuştur.²⁷⁸” “Bir adam -Seleme bin Sahr- karısı hakkında zihâr yemininde bulunmuş ve kefarete ödemedi önce onunla cinsel temas etmiştir. Daha sonra Peygamber’e (s.a.v) gelerek bu durumu O’na anlatmıştır. Rasûl-ü Ekrem (s.a.v) (adama):Ne sebeple öyle ettin? Yani zihâr kefareti ödemedi karına yaklaştın? buyurmuş. Adam:Ya Rasûlallah! Ay ışığında karımın ayak bileziklerinin beyazlığını gördüm, bunun etkisi ile nefsim hâkim olamayıp onunla cinsel temasta bulundum, demiş. Rasûlullah (s.a.v) gülümsemiş ve kefarete ödeyinceye kadar kadına yaklaşmamasını ona emretmiştir.²⁷⁹”

2.5.6.2. Zihar Yapılan Kadınla Ferci Dışında Mübaşeret

Âlimler zihar yapan kimsenin kefarete vermeden karısıyla cinsel ilişkide bulunmasının haramlığı hususunda ittifak etmiş iseler de cinsel ilişkinin hazırlık safhasını oluşturan diğer eylemlerin haram olup olmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Ebu Hanife ile İmam Mâlik bu gibi eylemlerin ayette zikredilen “birbirlerine dokunmadan (temas etmeden) önce...” (مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا) ifadesi kapsamına girdiğini, bu ifadenin hem cinsel ilişkiye hem de diğer eylemlere şâmil olduğunu söylemişlerdir.

Cinsel ilişkinin hazırlık safhasını oluşturan diğer eylemlerin haram olup olmayacağı konusunda kaynaklarda İmam Evzâî’ye nispet edilen üç rivayet yer almaktadır: a) Cinsel ilişkinin hazırlık safhası olan öpme, dokunma cinsel organın dışında başka şekilde mübaşeret ve bunun gibi cinsel ilişkinin dışındaki telezzüz (haz almalar) caiz değildir.²⁸⁰ b) Cinsel organın dışındaki diğer yerlerden faydalanmak caizdir.²⁸¹ c) Hayızlı kadından faydalanma gibi sadece îzârın(bel ile diz kapağı arasını örten peştamal) üstündeki yerlerden faydalanmak caizdir.²⁸²

²⁷⁸ Tirmîzî, Kitabu’t-Talak, 19, 1198; İbni Mâce, Kitabu’t-Talak, 26, 2064.

²⁷⁹ Ebu Dâvud, Kitabu’t-Talak, 17, 2221-2223; Tirmîzî, Kitabu’t-Talak, 19, 1199.

²⁸⁰ İbni Kudâme, XI, 67; İbnü’l Münzir, V, 296; Kal’âcî, 144, 240, 586.

²⁸¹ Kal’âcî, s. 144, 240, 586.

²⁸² Cessâs, V, 310; İbni Abdilber, XVII, 124; Tahâvî, II, 490; Aynî, XX, 402; Kal’âcî, s. 586.

2.5.7. Zihar Keffareti ve Onunla İlgili Hükümler

2.5.7.1. Köle Azadında İman Şartı

Zihar kefareti sebebiyle azad edilmesi gereken kölenin Müslüman olup olmaması hususunda âlimler ihtilaf etmiştir. “...eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler.”²⁸³ ayetindeki mutlak ifadeyi “Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü’min köleyi azad etmesi...”²⁸⁴ ayetindeki mukayyed ifadeye hamleden İmam Mâlik azad edilecek kölenin Müslüman olmasını şart koşmuştur. Buna karşın mutlakı mukayyede hamletmeyi caiz görmeyen, lafzın zahirine itibar eden Ebu Hanife ise azad edilecek kölenin Müslüman olmasını şart koşmamıştır. İmam Evzâî ise zihar keffaretinde ve diğer kefaretlerde mü’min olmayan bir köleyi azad etmenin yeterli olmayacağını kabul etmektedir.²⁸⁵

2.5.7.2. İhtiyaç Fazlası Kölenin Bulunmaması

İmam Evzâî’ye göre zihar yapan kimsenin bir kölesi var ise (ihtiyaç duyduğu) köleyi azad etmeyi bırakıp da oruç tutması caiz değildir. O kimse ihtiyaç olsa da olmasa da kölesini azad etmelidir. İmam Ebu Hanife ve İmam Malik de bu görüştedir.²⁸⁶

2.5.7.3. Oruca Başladıktan Sonra Köle Azadına Güç Yetirmek

İmam Evzâî’ye göre ziharda bulunan kimse köle azadından aciz kalırsa sonra da oruca başlarsa, bilahare orucu bitirmeden köle azad edebilecek güce ulaşırsa orucuna devam eder. Köle azad etmesi gerekmez. İmam Malik de bu görüştedir.²⁸⁷

2.5.7.4. Zihar Keffaretinde Yedirmede Vacib Olan Miktar

Âlimler zihar keffaretinde fakiri doyurmada vacib olan miktar ve çeşidi hususunda ihtilaf etmiştir. İmam Evzâî’ye göre fakiri doyurmada vacib olan miktar

²⁸³ Mücâdele, 58/3.

²⁸⁴ Nisa, 4/92.

²⁸⁵ İbnü’l Münzir, V, 300.

²⁸⁶ İbni Kudâme, XI, 86; Cessâs, V, 312; Kal’âcî, 588.

²⁸⁷ İbnü’l Münzir, V, 307; Kal’âcî, 587-588.

dilediği yiyecek çeşidinden her bir fakir için bir müd'dür.²⁸⁸ Farklı bir rivayete göre buğdaydan bir müdd, arpa veya hurmadan yarım sa'dır.²⁸⁹

Çünkü “Hz Peygamber (s.a.v) karısına zıhar yapan Evs b. Samit’e altmış fakire yedirmek üzere on beş sa’ arpa vermiştir.”²⁹⁰

2.5.7.5. Zıharın Tekrarıyla Keffaretin Tekrarı

Âlimler zıharın tekrarıyla kişiye tek bir kefareti mi gerekecek yoksa yinelemiş olduğu her bir zıhar için ayrı ayrı kefareti mi gerekecek diye ihtilaf etmiştir. İmam Mâlik önceki zıharın kefareti vermeden önce yinelemiş olduğu her bir zıhar için kişiye tek bir kefaretin gerekeceğini söylerken buna karşın Ebu Hanife yinelemiş olduğu her bir zıhar için ayrı ayrı kefareti gerektiğini söylemiştir.

İmam Evzâî’ye göre ise bir kimse önceki zıharın kefareti vermeden önce karısına tekrar tekrar birkaç kere zıharda bulursa ve bu zıharda bulunmalar bir mecliste veya farklı meclislerde de olsa ona bir keffaret gerekir. Ancak bir defa zıharda bulunup onun keffaretini yerine getirir de sonra ikinci kez zıharda bulunursa o kocaya ikinci kez kefareti gerekir. İmam Malik de bu görüştedir.²⁹¹

2.5.7.6. Kölenin Zıharda Bulunması ve Keffareti

İmam Evzâî’ye göre kölenin zıharı geçerlidir. Kefaretini de oruç tutarak öder. Kölenin, efendisi izin verdiği takdirde mal veya köle azadıyla keffaretini ödemesi de mümkündür. Aynı şekilde kölenin ailesini doyurması da yeterli olur. Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.²⁹²

²⁸⁸ İbni Kudâme, XI, 94; İbnü'l Münzir, V, 310; Azîmabâdî, I,1040; Bilmen, II, 320; Mellah, 426; Kal'âcî, 588.

²⁸⁹ Müdd, 260 dirhemlik bir ölçek; Sa', 1040 dirhemlik bir ölçektir. Bir müdd, bir sa'ın dörtte birine eşittir.

²⁹⁰ Ebu Dâvud, Kitabu't-Talak, 17, 2218.

²⁹¹ Cessâs, V, 311; Aynî, XX, 402; Tahâvî, II, 489.

²⁹² İbni Kudâme, XI, 106; İbni Abdilber, XVII, 146-147; Tahâvî,II, 491,497; Bilmen, II, 321; Kal'âcî, 584,588.

2.5.8. Kocanın Karısını Boşaması veya Karı-Kocadan Birinin Ölmesi Halinde Zihar

İmam Evzâî'ye göre mücerred zihar ile kefarete gerekmez. Zihardan dönmeden önce karı-kocadan biri ölürse koca üzerine kefarete gerekmez. Birbirlerine mirasçı olurlar. Ebu Hanife ve İmam Malik'in görüşü budur.²⁹³

2.6. LİÂN

Bir fıkıh terimi olarak liân, Kocanın karısına zina isnadında bulunması, doğan / doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu veya çocuğun kendisine ait olmadığını iddia etmesi ve bu iddiasına dört şahit getirememesi sonucunda karı ile kocanın, hâkim huzurunda şerî usulüne uygun olarak dörder defa şehadette bulunduktan sonra kendilerine lanet ve gazab okumaları, özel bir şekilde karşılıklı olarak yemin etmeleridir. Tarifte de ifade edildiği gibi karı kocanın liân da bulunabilmesi için kocanın yabancı bir kadına söylediği zaman kazf haddine maruz kalacağı bir şeyi karısına nispet etmesi veya doğacak / doğmuş olan çocuğu reddetmesi gerekir ki bu iki durum liân'ın sebepleridir.²⁹⁴

Sahabeden Uveymir el-Aclânî'nin zina isnadında bulunması ve Hz. Peygamber'in, "Dört şahit getir, yoksa seni zina iftirasından cezalandırırım"²⁹⁵ demesi üzerine liân ayetleri nazil olmuştur.

2.6.1. Lian Davasında Tarafların Nitelikleri

Liân işleminin şahitlik mi yoksa yemin mi olduğu, kazf fiiline bağlı bir işlem mi yoksa kazf fiilinden bağımsız bir işlem mi olduğu hususunda ihtilaf eden âlimler bu ihtilafa bağlı olarak taraflarda aranacak nitelikler konusunda da ihtilaf etmiştir. Liân işlemini kazf fiilinin yerine ikame edilebilen bir işlem ve bir tür şahitlik olarak gören Hanefiler; hangi kimselere karşı kazf suçu işlenebiliyorsa ancak o kimselere karşı liân söz konusu olabilir demiştir. Buna karşın liânı kazften bağımsız bir işlem ve bir yemin

²⁹³ İbnü'l Münzir, V, 297; Kal'âcî, s. 128,584-585.

²⁹⁴ M.Akif Aydın, "Liân", DİA, İstanbul 2003, XXVII, 172-173; Erdoğan, 327; Acar, "İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi", s.184;

²⁹⁵ Nur, 24/6-9.

olarak gören cumhur âlimlerliân konusunda kazf suçunun oluşması için gerekli olan şartlar aranmaz demiştir.²⁹⁶

İmam Evzâî bu konuda İmam Ebu Hanife ile aynı görüşü savunarak liân işlemini kazf fiilinin yerine ikame edilebilen bir işlem ve bir tür şahitlik olarak kabul etmiş, karı kocanın karşılıklı liân yapabilmeleri için Müslüman, adil, hür ve ceza giymemiş olmaları gerektiğini Ehli kitap ile ceza giymiş karı koca arasında liân'ın yapılamayacağını söylemiştir.²⁹⁷

2.6.2. Liân'ın Hukukî Sonucu

Mahkeme nezdinde gerçekleşen liân neticesinde mücerred liân ile ayrılığın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ve neticesinin fesih mi yoksa talak mı olduğu hususunda âlimler arasında ihtilaf söz konusudur.

Mücerred liân ile ayrılığın gerçekleşmeyeceğini, mûlaane tamamladıktan sonra kocanın karısını boşaması gerektiğini, kocanın bundan kaçınması halinde hâkimin boşaması gerektiğini söyleyen Ebu Hanife'ye göre liân'ın neticesinde oluşan ayrılık bâin talaktır. Ebu Yusuf, İmam Züfer ve Hasan b. Ziyad'a göre fesihdir, ebedi ayrılığı gerektirir. Mücerred liân ile ayrılığın gerçekleşeceğini söyleyen cumhur ulemâya göre ise liân ayrılığı bir fesihtir ve ebediyen haram olmalarını icab ettirir.

İmam Evzâî'ye göre ise eşler arasında liân tamamlanınca aralarında ebedi ayrılık gerçekleşir. Erkek yalan söylemiş olsa da veya kadın başka biriyle evlenip (boşanmış veya kocası ölmüş) olsa da erkek karısına ebediyen dönemez. Ayrılık mücerred liân ile vaki olur. Hâkimin hükmüne veya hâkimin boşamasına ihtiyaç yoktur.²⁹⁸ İmam Malik'in görüşü de budur. Çünkü Abdullah b. Ömer'in rivayetine göre Hz. Peygamber "Lanetleşen karı koca ayrılınca artık bir araya gelemezler."²⁹⁹ buyurmuştur. Ayrıca Hz. Ali'nin Hz. Peygamberden rivayet ettiği "Lanetleşen karı koca hakkındaki sünnet asla

²⁹⁶ Aydın, 172-173; Zuhaylî, IX, 451-452.

²⁹⁷ İbni Kudâme, XI, 123; İbni Abdilber, XVII, 243; Cessâs, V, 134; Tahâvî, II, 500; Mellah, 423; Kal'âcî, 666.

²⁹⁸ İbni Kudâme, XI, 149; İbni Abdilber, XVII, 222, 233; Kurtûbî, XII, 305; Cessâs, V, 150; İbni Hazm, IX, 336; İbnü'l Münzir, V, 334; Tahâvî, II, 505, 506; Azîmabâdî, I, 1050; Mellah, 423; Kal'âcî, s. 667.

²⁹⁹ Dârekutnî, Kitabu'n-Nikâh, s. 3706.

bir araya gelmemeleri yönündedir.”³⁰⁰ şeklindeki hadiste bu konuda delil olarak kabul edilmektedir.

2.6.3. Zina İsnadı Sonrasında Kadının Üç Talakla Boşanması

İmam Evzâî’ye göre bir kimse karısına zina isnadında bulunur ve akabinde onu üç talakla boşarsa aralarında liânlaşma yapılır ve hükmü ona göre verilir. İmam Malik de bu görüştedir.³⁰¹

2.7. TEFRİK

İslam hukuku kadına, kocasının arzu edilmeyen davranışlarda bulunması, nafaka temin etmemesi veya nafaka vermekten kaçınması, gaib veya mefkud olması, cinsel ilişkiye engel birtakım fizyolojik kusurlara sahip olması v.b sebeplerden dolayı evliliğin sona erdirilmesi için mahkemeye başvurup kocasından ayrılabilme hakkı tanımıştır. Hanefî mezhebine göre erkek, talak yetkisine sahip olması ve maruz kaldığı zararlardan karısını boşamak suretiyle kurtulabilmesi sebebiyle tefrik talebiyle hâkime müracaat edemez. Diğer mezheplerde ise bu hak hem erkeğe hem de kadına tanınmıştır.³⁰²

2.7.1. İktidarsızlık Sebebiyle Ayrılma Müddeti

Erkeklerde bulunan uzvî özürlerden birisi olan ve zevci ilişkiye mani olabilecek hastalıklardan sayılan Unne, cinsel iktidarsızlık, erkeğin cinsel organı mevcut olduğu halde cinsel ilişkiye muktedir olamaması demektir. Innî’nin de unne özürlüne sahip kimseye denir. Fukaha unne kusurundan dolayı mahkemenin eşleri ayırabileceği üzerinde ittifak etmişlerdir.

İmam Evzâî’ye göre şayet erkek iktidarsız ise bu onun için bir ayıptır. Bu ayıp sebebiyle kadın tefrik talebinde bulunabilir. İktidarsız olan erkeğe fırsat verebilme adına bir yıl mühlet verilir. Müddet bittiğinde iktidarsızlık hali devam ediyorsa kadın tefrik talebinde bulunur ve hâkim karı kocanın arasını ayırır. Dört mezhep imamı da bu görüştedir.³⁰³

³⁰⁰ Dârekutnî, Kitabu’n-Nikâh, s. 3707.

³⁰¹ İbni Rüşd, s. 451; Cessâs, V, 144; Tahâvî, II, 514; Kal’âcî, s. 665.

³⁰² Acar, “İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi”, 148-151; Zuhaylî, IX, 408; Döndüren, 424-425.

³⁰³ İbni Kudâme, X, 82; İbni Hazm, IX, 204; Tahâvî, II, 304; İbnü’l Münzir, V, 80; Kal’âcî, 603.

İmam Evzâî'ye göre cüb³⁰⁴ ve unne kusurlarından başka kusurlar ister nikâhtan evvel mevcut olsun isterse nikâhtan sonra ortaya çıksın kadının tefrik talebinde bulunma hakkı yoktur.³⁰⁵

2.7.2. Cinsel İlişkiden Sonra İktidarsızlık İddiası

İmam Evzâî'ye göre şayet erkek karısıyla bir defa cinsel ilişkiye girer sonra da kadın kocasının iktidarsız olduğunu iddia ederse kadının iddiası (davası) dinlenmez ve kadın için müddet de tayin edilmez. Bu sebeplede kadın tefrik talebinde bulunamaz.³⁰⁶

2.7.3. Mefkûd

İslam Hukukuna göre, kaybolan ve yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kimseye “mefkûd” denir. Böyle birisinin hanımının durumu ve kadının tefrik talebiyle mahkemeye müracaat edip edemeyeceği hakkında âlimler ihtilaf etmiştir. Emsalleri vefat etmedikçe, akranlarının hayatta kalabildikleri a'zami süre geçmedikçemefkûd'un hayatta olduğuna hükmeden Hanefî ve Şafiiler'e göre kadın iddet beklemes. Maliki ve Hanbeliler'e göre ise kaybolan kişinin hayatından haber alınmasından ümit kesildiği tarihten itibaren kadın dört yıl bekler. Dört yıl sonra kadın mahkemeye müracaat ederek ayrılık kararı verilmesini ister. Hâkimin ayrılık kararından sonrada kadın dört ay on gün vefat iddeti bekler.

İmam Evzâî de İmam Mâlik ile aynı görüşte olup, Mefkûd'ün karısıdört yıl bekler, dört yılın bitiminden sonra kadının talebiyle hâkim aralarını ayırır ve kadın vefat iddeti bekler. Vefat iddetinin bitmesi halinde kadın başka biriyle evlenebilir.³⁰⁷

İmam Evzâî'ye göre mefkûd olan kişi köle ise bunun hanımı hür bir kadının beklemesi gereken müddetin yarısı kadar bekler. Bu süre iki senedir. Sonra vefat iddeti bekler, bilahare arzu ettiği takdirde başka biriyle evlenebilir.³⁰⁸

³⁰⁴ Erkeklik organının kesilmiş olması.

³⁰⁵ İbni Abdilber, XVI, 97-98; Bilmen, II, 355.

³⁰⁶ İbni Kudâme, X, 88; İbni Abdilber, XVIII, 138; Askalânî, X, 587; Kal'âcî, 604.

³⁰⁷ İbni Hazm, IX, 323-324; Kal'âcî, 685.

³⁰⁸ İbni Kudâme, XI, 259; Kal'âcî, s. 685.

2.8. İDDET

Sözlükte “saymak, miktar, adet anlamlarına gelen iddet, bir fıkıh terimi olarak herhangi bir sebeple evliliğin sona ermesi halinde, kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder.

İddet, evliliğin sona ermesinin belli başlı sonuçları arasında yer alır. Dînî olduğu kadar fitrî ve insânî bir davranış olarak da algılanan bu bekleme süresi, Kur’ân³⁰⁹ ve Sünnet’te aile hukûkunun diğer konularına nispetle daha ayrıntılı biçimde ele alınmış, evliliğin sona eriş tarzına veya kadının durumuna göre farklı süre belirlemelerine gidilmiştir. Bu süre, evlenme yasağının yanı sıra mesken, nafaka, nesep, mirasçılık gibi birçok hak ve yükümlülük için de ölçü kabul edildiğinden bu hususta zengin bir hukuk doktrini oluşmuştur. Ayrıca evliliğin sona ermesinin neticelerinden biri olarak klasik fıkıh kaynaklarında da “iddet” başlığı altında teferruatlı bir şekilde konu ele alınmıştır.³¹⁰

2.8.1. İddetin Sona Erme Vakti

“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine 3 kuru’ beklerler.”³¹¹ ayetinde zikredilen (فُرُوء) kurû’ lafzı “Kar” lafzının çoğuludur. “Kar” ise hem temizlik hem de ay hali için müşterek olarak kullanılan bir lafızdır. Bu nedenle fukaha kurû’dan kastedilen mana temizlik mi yoksa ay halimi diye ihtilaf etmiştir. Hanefiler ve Hanbeliler’e göre kar’ ay halidir. Malikiler ve Şafiiler’e göre ise kar’ temizliktir. İmam Evzâî’ye göre ayetteki kuru’ lafzından murad hayızdır, ay halidir.³¹² İmam Evzâî bu konuda şu delilleri öne sürer.³¹³

a-) “Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.”³¹⁴

³⁰⁹ Bkz., Bakara, 2/204, 228, 234; Talak 65/4; Ahzâb, 33/49.

³¹⁰ Döndüren, 457, Karaman, “*Mukayeseli İslam Hukuku*”, I, 382, Zuhaylî, IX, 488-489, Halil İbrahim Acar, “*İddet*”, DİA, İstanbul 2000, XXI, 466-471.

³¹¹ Bakara 2/228.

³¹² İbni Kudâme, XI, 200; İbni Abdilber, XVIII, 34-35; Kurtûbî, III, 278; İbni Rüşd, 432; Tahâvî, II, 385; Cessâs, II, 55; Şevkânî, VIII, 316; Aynî, XX, 436; Sağircî, 688; Nevevî, X, 92.

³¹³ Cubûrî, A.g.e., c.II, s. 114.

³¹⁴ Tahrim, 65/4.

b-) Hz. Âişe'nin (r.a.) Hz. Peygamberden rivayet ettiği “Cariyenin talakı ikidir iddet bekleme süresi de iki hayız süresi kadardır.”³¹⁵

c-) Urve b. Zübeyr'in rivayet ettiği “Fatıma b. Hubeyş Rasûlullah'a gelerek hayız günleri dışında gelen kandan şikâyetinde bulundu. Rasûlullah bu damardan gelen bir kandır. Dikkat et hayız olduğunda namaz kılma. Hayız kanı kesildiğinde temizlen ve diğer hayız zamanına kadar namazını kıl buyurdu.”³¹⁶

Ayrıca kurû'un anlamı hususunda farklı sahabe kavilleri de mevcuttur. İbni Ömer, Zeyd b. Sabit, Hz. Aişe gibi sahabe Kurû'dan kastın temizlik olduğunu söylerken; Hz. Ömer, Hz. Ali, İbni Mesud gibi sahabe bundan kastın hayız olduğunu söylemişlerdir. İmam Evzâî bu sahabe kavillerinden kurû'dan kasıt hayızdır diyenlerin görüşünü sünnete daha yakın olması sebebiyle tercih etmiştir. Hz. Peygamber Fatıma b. Hubeyş'e “Hayız olduğunda namaz kılma.” buyurmuştur. Şayet kurû'dan maksat temizlik olsaydı Hz. Peygamber namazı terk etmesini emretmezdi.³¹⁷

Kar' (kurû') lafzındaki müşterek mana sebebiyle iddet üç temizliktir diyenlere göre iddet üçüncü hayza girmekle biter. Fakat iddet üç hayız (ay hali) diyenler ise iddetin bitiş vakti hususunda ihtilaf etmiştir. İmam Evzâî'ye göre üçüncü hayız kanının kesilmesiyle (üçüncü hayzı bitip temizlenince) iddet biter ve ayrılık meydana gelir.³¹⁸

2.8.2. Hayız Görmeye Başlayıp da Daha Sonra Hayzı Kesilen Kadının İddeti

Bir kimse hayız olan karısını boşar ve kadın iddet beklemeye başlarsa sonrada kadın adet vaktinde hayız görmez ve kesilme sebebini de bilmezse işte bu durumda İmam Evzâî'den iki rivayet vardır. Birinci görüşe göre kadın dokuz ay bekler. Daha sonra kadın hayız görürse durumu hayız sahibi kadının durumu gibi olur. Eğer hayız görmezse o zaman üç ay iddet bekler. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.³¹⁹ Bir diğer görüşe göre kadın eğer genç ise bir yıl bekler.³²⁰

³¹⁵ Tirmizî, *A.g.e.*, Kitabu't-Talak, 7, 1182, s.281; Ebu Dâvud, *A.g.e.*, Kitabu't-Talak, 6, 2189, c.II, s.443.

³¹⁶ Nesâî, *A.g.e.*, Kitabu't-Talak, 74, 5716, c.V, s.318; Ebu Dâvud, *A.g.e.*, Kitabu't-Tahâre, 108, 280, c.I, s.139.

³¹⁷ Düveyhî, *A.g.e.*, s.153-154.

³¹⁸ İbni Kudâme, XI, 205; İbni Abdilber, XVIII, 36; İbni Rüsd, 433; Nevevî, X, 93; Leknevî, II, 577; Kal'âcî, 594.

³¹⁹ Askalânî, X, 589; İbni Abdilber, XVIII, 96; İbni Hazm, X, 55; Kal'âcî, 595.

³²⁰ Askalânî, X, 589; Tahâvî, II, 382; Cessâs, V, 353; Kal'âcî, 595.

2.8.3. Vefat İddeti

2.8.3.1. Kocası Ölen Hamile Kadının İddeti

İmam Evzâî'ye göre hamile kadının iddeti çocuğunu doğurunca sona erer. Kocasının vefatından bir gün, bir saat gibi kısa bir süre sonra kadın çocuğunu doğursa başka erkeklere helal olur, başka kişilerle hemen evlenebilir. Dört mezhep imamı da bu görüştedir.³²¹

İmam Evzâî bu konuda "...Hamile olanların bekleme süresi doğum yapımlarıyla sona erer..."³²² ayetiyle Ömer b. Abdullah el-Erkam'ın Hz. Peygamberden rivayet ettiği "Sübey'atü'l-Eslime, Amr b. Lüey oğulları kabilesinden Sa'd b. Havle ile evliymiş. Bedir gazasına iştirak edenlerden biri olan bu zât veda haccında vefat etmiş. Onun vefatından sonra çok geçmeden Sübey'a doğurmuş. Nifâsından temizlendiği vakit kendisini isteyecekler için süslenmiş. Bu sırada yanına Abdüddâr oğulları kabilesinden Ebu's-Senâbil b. Ba'kek isminde bir adam girerek; "Hayret doğrusu! Seni neden giyinmiş kuşanmış görüyorum? Galiba evlenmek istiyorsun. Allah'a yemin olsun ki senin üzerinden dört ay on gün geçmedikçe sen evlenemezsin" demiş. Sübey'a diyor ki: "O kimse bana bunları söyleyince, geceleyin elbiselerimi giyerek Rasûlullah'a (s.a.v.) varıp bu meseleyi kendisine sordum. Bana doğurduğum andan itibaren evlenmemin helâl olduğunu söyledi ve bana evlenme imkânı çıktığı zaman evlenmemi tavsiye etti."³²³ hadisini delil getirir.³²⁴

2.8.3.2. Kocası Ölen Hamile Olmayan Kadının İddeti

Sahih nikâh sonrası kocası ölen kadın eğer hamile değilse, "Ölenlerinizin geride bıraktığı hanımlar, dört ay on gün iddet beklerler..."³²⁵ ayeti gereğince dört ay on gün boyunca iddet bekler. Kocasının onunla gerdeğe girip girmemesi, kadının bulûğa ermiş olup olmaması arasında bir fark yoktur. İslâm hukukçuları, bu hüküm üzerinde ittifak etmişlerdir.

³²¹ İbnü'l Münzir, V, 351; Azîmabâdî, I, 1077; Kal'âcî, 591.

³²² Tahrîm, 65/4.

³²³ Ebu Dâvud, Kitabu't-Talak, 47, 2306.

³²⁴ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 118.

³²⁵ Bakara 2/234.

Fakat fıkıh âlimleri “...dört ay on gün iddet beklerler.” ayetindeki عشر(10) kelimesi hususunda ihtilaf etmiştir. عشر(10) kelimesinden kasıt geceli gündüzlü on gün mü yoksa başka bir şey midir?

İmam Evzâî’ye göre bundan kasıt on gecedir ki onuncu gün kadın helal olur. Yani kocası ölen kadın eğer hamile değilse veya evlendikten sonra zifaf olmadan kocası vefat etmiş ise bu şekildeki kadın dört ay on gece iddet beklemesi gerekir. Onuncu günde başka birisiyle evlenebilir.³²⁶

2.8.4. Kocası Vefat Eden Kadının İddetBekleme Yeri

İmam Evzâî’ye göre Kocası vefat eden kadın kocasının vefatı esnasında nerede oturuyor ise veya kocasının ölüm haberi kendisine nerede ulaşmış ise orada iddet bekler. Bu evden başka bir eve geçmesi, taşınması orada iddet beklemesi caiz değildir. Ebu Hanife ve İmam Malik de bu görüştedir.³²⁷

İmam Evzâî bu konuda Ka’b b. Ucre’nin (r.a.) Hz. Peygamberden rivayet ettiği, “Ebû Saîd el Hudrî’nin kız kardeşi Füreya binti Mâlik b. Sinan, Rasûlullah’a (s.a.v.) gelerek Hudre oğulları kabilesinde bulunan ailesine dönmek için izin istediğini kocasının firar eden kölelerin peşinden çıkıp gittiğini ve onlara ulaştığında kendisini öldürdüklerini anlattı ve dedi ki: Rasûlullah’danailemin yanına dönmeyi istedim çünkü kocam bana ne bir oturacak yer, nede yiyecek içecek bırakmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), evet gidebilirsin buyurdu. Ben de kalktım evime veya mescide kadar varmışım ki Rasûlullah (s.a.v.) benim çağrılmamı emretti ve şöyle dedi: “Nasıl demiştin?” Ben de kocam hakkındaki anlattığımı tekrarladım O’da iddet süresi bitinceye kadar evinde kal buyurdu. Ben de dört ay on gün orada iddetimi bekledim. Osman (r.a.) halife olduğunda bana bir adam göndererek bunun hükmünü sordu bende haber verdim. O da bu hükme uyarak hüküm verdi.³²⁸” hadisi delil getirir.³²⁹

³²⁶ İbni Kudâme, XI, 224; Kurtûbî, III, 368; İbnü’l Münzir, V, 360; Şevkânî, VIII, 320; Aynî, XXI, 6; Nevevî, X, 158; Kal’âcî, 592.

³²⁷ İbni Kudâme, XI, 290; İbni Abdilber, XVIII, 181; Leknevî, II, 512; Şevkânî, VIII, 334; Azîmabâdî, I, 1073; Mübârekfûrî, I, 1213; Kal’âcî, s. 592.

³²⁸ Ebu Dâvud, Kitabu’t-Talak, 44, 2300; Tirmîzî, Kitabu’t-Talak, 23, 1204; İbni Mâce, Kitabu’t-Talak, 8, 2031.

³²⁹ Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 122.

2.8.5. Müslüman Olan Müşrik Kadının Nikâh ve İddeti

İmam Evzâî'ye göre müşrik bir kadın Müslüman olur da Müslümanların yanına hicret ederse Müslüman olması hasebiyle kâfir olan eşiyle kendisi arasında ayrılık vaki olur. Şayet kadının kocası kadının iddeti bitmeden Müslüman olursa kadın o kimsenin karısıdır. Şayet iddeti biter de Müslüman olmaz ise o zaman ayrılık vaki olur. Bu şekildeki ayrılık bir bâin talaktır. Bu kadın üç hayız dönemi iddet bekler.³³⁰

2.8.6. Ümmü Velede'in İddeti

İmam Evzâî'ye göre ümmü veledin efendisi vefat edince, ümmü veled kocası vefat etmiş hür kadının iddeti gibi iddet bekler. Yani dört ay on gece iddet bekler.³³¹ İmam Evzâî bu konuda onun iddeti bir kere adet görmesidir diyen İmam Mâlik ile iddeti boşanan kadınların iddeti gibidir diyen Ebu Hanife'den farklı bir görüş beyan etmiştir.

Ayrıca İmam Evzâî'ye göre efendisi vefat etmiş olan ümmü veled dört ay on gece geçmeden evlenirse araları hemen ayrılır, bu durumda ümmü veled ve evlendiği kişiye ta'zir cezası uygulanır.³³² İmam Evzâî bu konuda Amr b. el-As'ın (r.a.) Hz. Peygamberden rivayet ettiği “Peygamber (s.a.)'in sünnetinde bize karışıklık çıkarmayınız. Efendisi ölen Ümmü veled'in iddeti dört ay on gündür.”³³³ hadisini delil getirir.³³⁴

2.9. NAFKA

Nafaka sözlükte “infak edilen şey, harç, yaşamak için gerekli azık, mal, aile reisinin ev halkı için bulundurması gereken yiyecek, giyecek v.b şeyleri ifade eder. İstılâhî olarak ise kişinin bakmakla yükümlü olduğu şahısların, sosyal seviyesine göre normal bir hayat sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyduğu ve mükellefinde temin ile yükümlü olduğu şeylerin tümüne denir. Yani nafaka bir kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimsenin yaşamasını temin için yüklendiği masrafları ifade eder. İslam Hukukuna göre nafakanın sebepleri zevciyyet, akrabalık ve mülkiyettir. Âlimler bu

³³⁰ İbni Kudâme, X, 8,13; Aynî, XX, 385,387; Tahâvî, II, 334; İbni Abdilber, XVI, 332; İbnü'l Münzir, V, 250; Kal'âcî, 153,579.

³³¹ İbni Kudâme, XI, 262; İbni Abdilber, XVIII, 91,190; Kurtûbî, III, 365; Tahâvî, II, 388, 406; İbnü'l Münzir, V, 361-362,400-401; Azîmabâdî, I, 1078; Kal'âcî, 592.

³³² İbni Hazm, X, 113; Kal'âcî, 593.

³³³ Ebu Dâvud, Kitabu't-Talak, 47, 2308; İbni Mâce, Kitabu't-Talak, 33, 2083.

³³⁴ Cubûrî, “Fıkhu'l İmam el-Evzâî”, II, 121; Azîmabâdî, I, 1078.

sebepler çerçevesinde ve nafaka ile ilgili nasslar³³⁵ ve davâbıttan mülhem *إن من حُبس على نفسه* sebepleri çerçevesinde ve nafaka ile ilgili nasslar³³⁵ ve davâbıttan mülhem *إن من حُبس على نفسه* kaidesi gereğince kocanın karısına nafakasını, kişinin usul ve furu'una nafakasını, yine kişinin eli altında bulunan köle, cariye ve diğer hayvanatın nafakasını uzun uzadıya ele almışlar ve fıkıh kitaplarında da bu konuya detaylıca yer vermişlerdir.

2.9.1. Nâşiz Olan Kadının Nafakası

İslam hukukuna göre zevcenin nafakası nikâh akdi ile kocasına vacip olan asli haklardandır. Fıkıh âlimleri sahih bir nikâhla evlenilen kadın, kendisini kocasına hizmetiçin adadığından kadına nafaka vermenin vacip olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Fakat âlimler nâşize kadının nafakası hususunda ihtilaf etmişlerdir. Geniş bir anlam yelpazesine sahip olan nüşûz, umûmî manada kadının itaatten çıkması, kocaya isyan etmesi şeklinde tarif edilmiştir. Ayrıca nüşûz içerisine hangi eylemlerin girip girmeyeceği mezhep imamlarınca da tartışılmıştır.³³⁶ İmam Evzâî'ye göre kocasıyla yatmaktan kaçınması, kocasının izni olmadan evinden çıkması, başka bir eve veya meskene onunla taşınmaktan kaçınması veya kocasıyla birlikte sefere çıkmaktan kaçınması nüşûz sayılır. Bu sebeple kadın için koca üzerine nafaka ve süknâ gerekmez.³³⁷

2.9.2. Bain Talakla Boşanan Kadının Nafakası

Âlimler ric'î talaktan dolayı iddet bekleyen kadın için nafaka ve süknânın vücubiyeti üzerinde ittifak etmiştir. Çünkü zevce ile zevce arasındaki nikâh bağı devam etmekte olup hali hazırda kadın erkeğin eşi hükmündedir. Aynı şekilde bâin talakla boşanmış olduğu halde hamile olan kadın için de nassın muktezasınca durum böyledir. Fakat hamile olmayıp bâin talakla boşanan kadın hususunda ise âlimler ihtilaf etmiştir. Bu konuda İmam Evzâî'den 2 görüş nakledilir.

a-) Hamile olmayan bâin talakla boşanmış kadın için sadece süknâ vardır. Nafaka yoktur. İmam Mâlik'te bu görüştedir.³³⁸ İmam Evzâî bu konuda “Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları

³³⁵ Bkz., Bakara 2/228, 233, Talak 65/6-7.

³³⁶ Acar, “İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi”, 30.

³³⁷ İbni Kudâme, XI, 409-410; İbnü'l Münzir, V, 159; Kal'âcî, 704, 706.

³³⁸ Cessâs, V, 356; İbni Abdilber, XVIII, 70; Tahâvî, II, 399; İbnü'l Münzir, V, 345; Mellah, 425; Kal'âcî, 595.

sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin.³³⁹” ayetini delil getirir.³⁴⁰

Fâtıma b. Kays kıssası hakkında Hz peygamberden rivayet edilen “Ebû Amr b. Hafs b. Muğîre, Ali b. Ebî Tâlib ile birlikte Yemen’e gitmiş, de karısı Fâtıma binti Kays’a talâkı cinsinden kalan bir talâkla boşadığı haberini göndermiş. Haris b. Hişâm ile Ayyaş b. Rabîa’ya da Fâtıma’ya nafaka vermelerini emretmiş. Bunlar Fâtıma’ya: Vallahi senin için nafaka yoktur; meğerki hâmile olasın! demişler. Bunun üzerine Fâtıma Peygamber’e (s.a.v.) gelerek bunların söylediklerini Hz Peygamber’e anmış da: Hz Peygamber de “Sana nafaka yoktur.” buyurmuşlardır. Fâtıma kendisi evden taşınmak için izin istemiş. Hz Peygamber de izin vermiştir.³⁴¹” hadisini ise kendisinden daha kuvvetli olan nassa (Talak-6) muarız olmasından dolayı delil olarak almamıştır. Fatıma b. Kays hadisi âhad bir hadistir. İmam Evzâî âhad hadislerle ravilerinin sika olması ve kendisinden daha kuvvetli bir nassa muhalif olmaması şartıyla amel eder. Fakat burada âhad hadislerle ameli, nassa muhalefeti sebebiyle bırakmıştır. Ayetin muktezasınca da hamile olsun veya olmasın boşanan kadına süknânın vacip olduğunu, ayetin devamında ise Allah’ın (c.c) nafakayı hamile olana tahsis ettiğini zikreder.³⁴²

b-) Hamile olmayan bâin talakla boşanmış kadın için süknâ ve nafaka yoktur. Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.³⁴³

İmam Evzâî bu konuda Fatım b. Kays’ın rivayet ettiği “Kocam beni üç defa boşadı ama Rasûlullah (s.a.v) bana mesken ve nafaka vermedi.³⁴⁴” hadisi ile yine Fatıma b. Kays’ın rivayet ettiği “Kocam benî üç defa boşadı. Bunun üzerine ben (evinden) taşınmak isteyerek Hz.Peygamber’e (s.a.v.) geldim. Hz. Amcan oğlu Amr b. Umme Mektûm’un evine git de onun yanında iddet bekle buyurdular.³⁴⁵” hadisini delil getirir.³⁴⁶

³³⁹ 65. Talak: 6.

³⁴⁰ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 124.

³⁴¹ Müslim, Kitabu’t-Talak, 6, 41.

³⁴² Düveyhî, s. 115-116.

³⁴³ Seyyid Sâbık, II, 119; Şevkânî, VIII, 341; Kal’âcî, 707.

³⁴⁴ Müslim, Kitabu’t-Talak, 6, 51.

³⁴⁵ Müslim, Kitabu’t-Talak, 6, 45.

³⁴⁶ Cubûrî, “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî*”, II, 125.

2.9.3. Kocası Vefat Eden Hamile Kadının Nafakası

Âlimler kocası vefat edip hamile olmayan kadına nafaka gerekmeyeceği hususunda icma etmişlerdir. Çünkü nafaka, kocanın malında vaciptir. Artık ölen kişinin mülkünden söz etmek mümkün değildir. Ölümü ile birlikte onun bütün mal varlığı varislerine intikal etmiştir. Varisleri arasında karısı da olduğuna göre kendi payına düşen kısmından zaruri ihtiyaçlarını karşılamak mecburiyetindedir.

Kocası vefat edip hamile olan kadın hususunda ise âlimler ihtilaf etmiştir. İmam Evzâî'ye göre hamile de olsa kocası vefat eden kadına nafaka gerekmez. Ebu Hanife ve İmam Malik de bu görüştedir. Ayrıca İmam Evzâî'ye göre kocası ölen kadın ümmü veled ise ve efendisinden de hamile ise kadın için efendisinin malının hepsinden doğum yapıncaya kadar nafaka vardır.³⁴⁷

2.9.4. Usul Ve Furû' Dışında Olanların Nafakası

Âlimler malı ve kazancı olmayan fakir anne babaya evladın malından nafaka vermesinin gerekliliği hususunda icmâ etmişler, “Rabbin, ancak ona ibadet etmenizi ve ebeveyne ihsanda bulunmanızı emretti.”³⁴⁸ ayetinin muktezasınca ebeveynin nafakasının vücûbiyyeti üzerinde birleşmişler. Âlimler usul ve furu'un dışındakilerin nafakası hususunda ise ihtilaf etmişlerdir. İmam Evzâî'ye göre nafaka erkek asabelere aittir. Babası ve dedesi olmayan küçük çocuğun nafakası ve sütanne ücreti asabesine aittir. Şayet asabesi yoksa nafakası beytü'l male aittir. Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.³⁴⁹

2.10. RADÂ'

Radâ' sözcüğü Arapça “radaa” kökünden mastar olup lügatte süt emmek, meme emmek manalarına gelir ki şer'i ıstılahta en az dokuz yaşında olan bir kadının sütünün vakti mahsusunda bir çocuğun midesine girmesidir. Fukahâ radâ'ı, tarafların birbirleriyle evlenmesinin ebedi olarak yasak olduğu sürekli evlenme engelleri içerisinde zikretmişler, “...sütanalarınız ve sütkardeşleriniz... size haram kılındı.”³⁵⁰

³⁴⁷ Cessâs, II, 127,359; Tahâvî, II, 401; İbni Hazm, X, 88; Kal'âcî, 707.

³⁴⁸ İsra 17/23.

³⁴⁹ İbni Kudâme, XI, 381; İbnü'l Münzir, V, 169; Kal'âcî, 707;

³⁵⁰ Nîsâ 4/23.

ayetiyle “Nesep sebebiyle haram olan radâ’ yoluyla da haram olur.”³⁵¹ hadisinin muktezasınca soy yakınlığı sebebiyle kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınların süt sebebiyle de haram olacağını söylemişlerdir.³⁵²

2.10.1. Haramlığı Doğuran Süt Emmenin Miktarı

Haramlığı doğuran sütün miktarı hususunda fıkıh âlimleri ihtilaf etmiştir. Nisa suresinin 23. ayetinin zahirini tercih edenler haramlığı doğuracak süt miktarı hususunda bir sınır belirlemezken, ayetin umumunu tahdid ve tefsir eden hadislerle ayeti tefsir edenler ise bir sınır belirlemişlerdir.

İmam Evzâî de bu konuda sınır belirlemeyenler grubunda yer almakla beraber, ağza ulaşan süt ne kadar olursa olsun bir damla kadar az dahi olsa, çocuk bir defa da emse haramlığın oluşacağını söylemektedir. İmam Mâlik ve Ebû Hanife de bu görüştedir.³⁵³

İmam Evzâî bu konuda “...sütanelarınız ve sütkardeşleriniz... size haram kılındı.”³⁵⁴ ayetiyle “Nesep sebebiyle haram olan radâ’ yoluyla da haram olur.”³⁵⁵ hadisiyle Ukbe b. Haris’ten rivayet edilen “Bir kadını kendime nikâhlamıştım derken siyah bir kadın geldi ve ikinizi de emzirmiştim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.)’e geldim ve dedim ki: Filanın kızını kendime nikâhladım derken siyah bir kadın gelerek ikinizi de emzirdim dedi. O kadın yalancıdır dedim. Peygamber (s.a.v.) benden yüz çevirdi. Bu sefer yüzünü çevirdiği taraftan gelerek o kadın yalancıdır dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdular: İkinizi de emzirdiğini iddia ettiği halde sen hala o kadınla nasıl karı koca olarak yaşarsın? Bırak onu.”³⁵⁶ hadisini delil getirir.³⁵⁷

“...sütanelarınız ve sütkardeşleriniz... size haram kılındı.” ayetinde yer alan sütanelarınız, sizi emziren anneleriniz ifadesi mutlak bir ifadedir. Ayrıca haramlığı doğuran süt emmenin miktarı hususunda, kaç defa emme ile haramlığın oluşacağı

³⁵¹ Buhârî, Kitabu’n-Nikah, 20, 5099; Müslim, Kitabu’r-Radâ, 2, 9.

³⁵² Erdoğan, 473; Bilmen, II, 78; Döndüren, 310; Zuhaylî, IX, 110.

³⁵³ İbni Kudâme, XI, 310; İbni Abdilber, XVIII, 259; Askalânî, X, 183; Tahâvî, II, 314-315; İbnü’l Münzir, V, 117; İbni Rüşd, 394; Cessâs, III, 66; Seyyid Sâbık, II, 50; Leknevî, II, 590; Şevkânî, VIII, 360; Aynî, XX, 136; Azîmabâdî, I, 969; Sağircî, 604; Mübârekfûrî, I, 1177; Nevevî, X, 44; İbni Hazm, X, 192; Şeyh, 311; Kal’âcî, 386.

³⁵⁴ Nîsâ, 4/23.

³⁵⁵ Buhârî, Kitabu’n-Nikah, 20, 5099; Müslim, Kitabu’r-Radâ, 2, 9.

³⁵⁶ Tirmîzî, Kitabu’r-Radâ, 4, 1151.

³⁵⁷ Cubûrî, “Fıkhu’l İmam el-Evzâî”, II, 129-130.

hususundaki rivayetler farklı farklı olunca süt emzirme denebilecek şeyin en azını esas almak zorunlu olmaktadır. Ayeti kerimedeki ifade de mutlak bir ifade olmakla beraber herhangi bir sayı ile de kayıtlanmamıştır.

2.10.2. Haramlığı Doğuran Süt Emme Yaşı

Süt emmenin etki ettiği yaş hususunda İmam Evzâî'den rivayet edilen iki farklı görüş kaynaklarda yer almaktadır.

Birinci görüşe göre haramlığı doğuran süt emme, çocuğun sütten kesilmemesi şartıyla iki yaşına kadardır. İki yaşından sonra ve iki yıldan önce de olsa çocuğun sütten kesilmesinden sonra emmenin etkisi ve tesiri yoktur.³⁵⁸

İkinci görüşe göre ise haramlığı doğuran süt emme şayet emen çocuk süt ile yetiniyorsa ve sütten de kesilmemiş ise üç yaşına kadardır.³⁵⁹ İmam Evzâî'nin haramlığı doğuran emmenin çocuğun sütten kesilmemesi şartıyla iki yaşına kadar olduğu görüşünde sütten kesilmemesi şartını İmam Mâlik'te zikreder. Fakat İmam Malik bu iki yıllık süreye iki aylık süre, Ebu Hanife de altı aylık bir süre eklemektedir.

İmam Evzâî, haramlığı doğuran emmenin çocuğun sütten kesilmemesi şartıyla iki yaşına kadar olduğu görüşü hususunda "...anneler, çocuklarını iki tam yıl emzirirler."³⁶⁰ ayetini, Hz. Aişe'den rivayet edilen "Yanımda oturan bir erkek olduğu halde, Rasûlullah (s.a.v.) odama girdi. Bu hal, ona bir hayli ağır geldi ve rengi değişti, öfkesini yüzünden okudum. Bunun üzerine "Ey Allah'ın Resûlü! Bu benim süt kardeşimdir." dedim. Hz. Peygamber de (s.a.v.): "Siz kadınlar süt kardeşlerinizi iyi düşünün! Çünkü süt kardeşliği, açlıktan dolayı hasıl olur!" buyurdular.³⁶¹ hadisini ve Ümmü Seleme'den rivayet edilen "Süt emmenin haram kılanı, bağırsakları patlatacak kadar çok emilmesi ve sütten kesilme yaşı olan iki yıldan önce emilmesi şeklinde olanıdır."³⁶² hadisini delil getirir.³⁶³

³⁵⁸ İbni Kudâme, XI 319; İbni Abdilber, XVIII, 259; Tahâvî, II, 314-315; Askalânî, X, 183; Kurtûbî, III, 337; İbnü'l Münzir, V, 119; Cessâs, II, 114; Şevkânî, VIII, 366; Aynî, XX, 135; Azîmabâdî, I, 966-967; Sağircî, 603; İbni Hazm, X, 203-204; Kal'âcî, 385-386.

³⁵⁹ Kal'âcî, 385.

³⁶⁰ Bakara 2/233.

³⁶¹ Buhari, Kitabu'n-Nikâh, 21, 5102; Müslim, Kitabu'r-Radâ, 8, 32.

³⁶² Tirmîzî, Kitabu'r-Radâ, 5, 1152.

³⁶³ Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 131.

2.10.3. Lebenü'l Fahl (Süt Baba)

Fukahâ sütün kendisine nispet edildiği kişi yani emziren kadının kocasının emen çocuğun sütbabası olup olmayacağı, hakiki baba ile çocukları arasında mevcut olan haramlığın sütbaba ile emen çocuk arasında da tezahür edip etmeyeceği hususunda ihtilaf etmiştir.

İmam Evzâî bu konuda İmam Mâlik ve Ebu Hanife ile aynı görüşte olup kocanın sütünün nikâhı haram kılacağını ve emen çocuk ile sütün kendisine nispet edildiği emziren kadının kocası arasında haramlığın ortaya çıkacağını söyler. Bu kimse emen çocuğun babası olur. Çocuk o kimseye yani sütbabasına, sütbabasının usulüne, furûna, erkek kardeşlerine, kız kardeşlerine, amcalarına ve teyzelerine haram olur.³⁶⁴

İmam Evzâî bu konuda Hz. Aişe'den rivayet edilen "Örtünme ayeti nazil olduktan sonra Ebu'l Kuays'ın kardeşi Eflâh yanıma girmek için izin istedi. Eflâh Hz. Aişe'nin süt amcası idi. Rasûlullah'a sormadıkça Eflâh'a izin veremem. Zira beni emziren Ebû'l Kuays değil, karısıdır dedim. Rasûlullah içeri girince ona: Yâ Rasûlallah! Ebû'l Kuays'ın kardeşi Eflâh gelerek yanıma girmek için izin istedi. Ben de senden izin almadıkça ona izin vermeyi doğru bulmadım; dedim. Bunun üzerine: Rasûlullah Sen ona izin ver buyurdular."³⁶⁵ hadisini delil getirir. İmam Evzâî'nin delil olarak getirdiği bu hadis âhad bir hadistir. Fakat İmam Evzâî kıyasa muhalif olsa da ravilerinin sika olması ve kendisinden daha kuvvetli bir nassa muhalif olmaması şartıyla haber-i vahidi delil olarak kabul etmiştir.³⁶⁶

2.10.4. Ölü Bir Kadının Sütünü Emmek

İmam Evzâî bu konuda bir kadının vefatından sonra göğsünden süt alınsa sonra da süt emme yaşında olan çocuğa içirilse, kadın hayatta iken sütünden içmekle nasıl haramlık ortaya çıkıyorsa bu durumda da haramlığın ortaya çıkacağını söyler. Ebu Hanife de aynı görüşü savunmaktadır.³⁶⁷

³⁶⁴ İbni Kudâme, IX, 521; İbni Abdilber, XVIII, 249; Askalânî, X, 189; İbnü'l Münzir, V, 120; İbni Rüşd, 396; Cessâs, III, 68; Seyyid Sâbık, II, 54; Leknevî, II, 593; Aynî, XX, 137-138; Azîmabâdî, I, 965; Mübârekfûrî, I, 1175.

³⁶⁵ Müslim, Kitabu'r-Radâ, 2, 5; Tirmizî, Kitabu'r-Radâ, 2, 1148.

³⁶⁶ Askalânî, X, 189; Düveyhî, ss. 110-111; Mübârekfûrî, I, 1175; Cubûrî, "Fıkhu'l İmam el-Evzâî", II, 133-134.

³⁶⁷ İbni Kudâme, XI, 316; Tahâvî, II, 320; İbnü'l Münzir, V, 125; Kal'âcî, s. 385.

2.10.5. Süt Emmede Şahitlik

Süt emme olayına şahitlik edebilecek kimseler hususunda İmam Evzâî'den rivayet edilen iki farklı görüş kaynaklarda yer almaktadır.

Birinci görüşe göre eğer kadın emziren ise süt emmede şahitlik hususunda yeminiyle beraber bir kadının şahitliği kabul edilir.³⁶⁸

İkinci görüşe göre ise süt emme hususunda evlilikten önce bir kadının şahitliği kabul edilir, evlendikten sonra kabul edilmez.³⁶⁹

İmam Evzâî, emziren kadının yeminiyle beraber süt emmeye şahitlik edebileceği görüşüne Ukbe b. Haris'ten rivayet edilen “Bir kadını kendime nikâhlamıştım derken siyah bir kadın geldi ve ikinizi de emzirmiştim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.)’e geldim ve dedim ki: Filanın kızını kendime nikâhladım derken siyah bir kadın gelerek ikinizi de emzirdim dedi. O kadın yalancıdır dedim. Peygamber (s.a.v.) benden yüz çevirdi. Bu sefer yüzünü çevirdiği taraftan gelerek o kadın yalancıdır dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdular: İkinizi de emzirdiğini iddia ettiği halde sen hala o kadınla nasıl karı koca olarak yaşarsın? Bırak onu!³⁷⁰” hadisini delil getirir. Ayrıca İmam Evzâî bu konuda mevcut farklı sahabe kavillerinden Kitap ve Sünnete en yakın olanını delil olarak getirmiştir. Hz Osman tek bir kadının şahitliğini kabul etmiş, Hz Ömer ise iki erkek veya bir erkek iki kadının şahitliğini kabul etmiştir. İmam Evzâî de sünnete daha yakın olması nedeniyle Hz. Osman’ın sözünü görüşünü tercih etmiştir.³⁷¹

³⁶⁸ İbni Kudâme, XI, 340; İbnü'l Münzir, V, 127; Seyyid Sâbık, II, 53; Şevkânî, VIII, 376; Mübârekfûrî, I, 1178; Kal'âcî, 386,473.

³⁶⁹ Aynî, XX, 140; Kal'âcî, ss. 386,473.

³⁷⁰ Tirmîzî, Kitabu'r-Radâ, 4, 1151.

³⁷¹ Cubûrî, “*Fıkhu'l İmam el-Evzâî*”, II, 135; Mübârekfûrî, I, 1178; Düveyhî, s. 152-153.

SONUÇ

İmam Evzâî döneminin ve sonraki nesillerin fıkıh âlimleri tarafından bağımsız fıkıh ekolü, ictihad usulü, re'y ve fetvaları bulunan bir müctehid ve imam olarak benimsenmiş, görüşleriyle amel edilmiş ve fıkıh tarihi içinde mutlak müctehidler arasında yerini almıştır. Zamanında Şam halkının müftüsü ve tabi oldukları müctehidi olmuştur. Şam, Mağrib ve Endülüs'te azımsanmayacak bir süre Evzâiyye mezhebiyle amel edilmiş ve kadılar bu mezhebe göre hüküm vermişlerdir. Evzâiyye adıyla tanınmış mezhebi başlıca Suriye, Irak, Hicaz, Mısır, Mağrib ve Endülüs'te yayılmıştır. Şam'da Şafii mezhebi yaygınlaşana dek yaklaşık 340/951 yılına kadar Endülüs'te ise Mâlikî mezhebi yaygınlaşana dek yaklaşık 220/835 yılına kadar Evzaiyye mezhebine uyulmuştur.

Bir fıkıh mezhebinin oluşması ve yaşaması için akademik şartların varlığı yeterli olmayıp toplumsal tabanın ve desteğin bulunması da zaruridir. Nitekim müstakil fıkıh doktrinine sahip bazı fakihler etrafında yeterli zümreleşme ve mensubiyet duygusu oluşmayınca bunlar mezhep niteliğini kazanamamış, bazıları ise bu niteliğe sahip olduktan bir süre sonra sosyolojik tabanı eridiğinden hayatiyetini yitirmiştir. Evzâiyye mezhebi de Evzâî'nin öğrencilerinin ekolün yayılması ve hocalarının görüş ve fetvalarının kitaplaştırmasında diğer mezhep mensuplarının gösterdikleri çabayı ve itinayı göstermemiş olmaları, siyasi ve yargısal otoriteden yeterince destek görmemesi, mezhebin yayıldığı yerlerin hac yolları üzerinde olmaması, görüşleriyle ilgili yazılan az sayıda eserin kaybolmuş olması vb. nedenlerden dolayı zamanla yok olmuş gitmiştir.

Yapmış olduğumuz çalışma neticesinde, İmam Evzâî'nin fıkına ve usul anlayışına ait kaynakların yetersizliği ve aile hukuku ile ilgili ictihadlarının yer aldığı İmam Evzâî'ye ait birincil bir kaynağın mevcut olmaması sebebiyle imam Evzâî'nin aile hukukuna dair ictihâdları mukareneli fıkıh kitapları ve hilaf kitapları içerisinde ayıklanarak toplanmıştır. Hilaf kitaplarında ve mukareneli fıkıh kitaplarında yer alan ve İmam Evzâî'ye nispet edilen bazı konulardaki ictihadların çeliştiği, bazı konularda ise kendisine atfedilen ictihadın münferid kaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle İmam Evzâî'nin görüşü olarak, âlimlerin çoğunluğunca nakledilen ve birçok kaynak eserde rastladığımız muteber ve kaynağı sağlam olan rivayetler, imam Evzâî'nin ictihadı olarak aktarılmıştır.

Usul anlayışı olarak, temel kaynaklarının Kur'an ve sünnet olduğu, hadisin bulunduğu yerde kıyas ve re'ye yönelmediği, mürselde olsa hadis veya sahabe görüşüyle amel ettiği bu nedenle ehli hadis grubunda mütalaa edildiği; kıyası dar çerçevede kullandığı, Seddi zerâyi ve istishab gibi delilleri kullandığı, kimi fikhî görüşlerinde hadis ve rivayetlerin zahirine göre hüküm verdiği tespit edilmiştir.

Aile hukuna dair fikhî görüşleri bağlamında ise çoğunlukla kendisiyle aynı görüşü paylaşan başka âlimlerin olduğu, tez içerisinde ele aldığımız konulardan sadece iki konuda âlimlerin çoğunluğuna muhalefet ettiği tespit edilmiştir.

Erkeğin kendisiyle evlenmek istediği kadına bakması konusunda, Fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre kişi evlenmek istediği kadının yüz ve ellerine bakabilirken İmam Evzâî Câbir b. Abdillâh hadisindeki “onunla evlenmesini teşvik edecek özelliklerine bakabilirse baksın” ifadesinden hareketle göre ise erkeğin kendisiyle evlenmek istediği kadının vücudunun gösterişli kısımlarına, bedenın etli kısımlarına dikkatlice bakabileceğini söyler.

Kısa bir müddet evli kalmak niyetiyle veya evlendikten sonra hemen boşamak niyetiyle yapılan evlilik hususunda, fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre bir kimse niyetinde bir zaman sonra veya ikamet ettiği ülkede ihtiyacı bittikten sonra kadını boşamak olduğu halde vakit şart koşmadan bir kadını Nikâhla nikâh akdi onun içinden geçirdiğine göre değil, diliyle mutlak anlamdaki sözüne göre sahih olur. İmam Evzâî'ye göre ise bir kimse kısa bir müddet evli kalmak niyetiyle evlense veya nikâh akabinde hemen boşanmak niyetiyle evlense bu nikâh batıldır. Çünkü İmam Evzâî akid esnasındaki gizli niyeti akid esnasında söylenilmiş bir şart gibi kabul ederek yapılan bu Nikâh akdini mut'a nikâhı kapsamında değerlendirmiştir.

İmam Evzâî ve müntesibi kalmamış diğer mezheplerin imamlarının görüş ve icthâdları fıkıh mirasımızın zenginliğini gösteren ve gerektiği takdirde başvurulabilecek büyük bir birikim olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle yaşamayan mezheplerin icthâdlarının tespit edilmesi, fıkıhın zengin birikimini ortaya koymak ve ortaya çıkan yeni problemler karşısında fıkıhın zengin birikiminden faydalanmak açısından her daim önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Aycan, İrfan, Sarıçam, İbrahim, “*Emeviler*”, TDV Yay., Ankara 1993.
- Aycan, İrfan, Söylemez, Mahfuz, Altınay, Ramazan, Erkoçoğlu, Fatih, Parlak, Nizamettin, “*Emeviler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı*”, Ankara Okulu Yay., Ankara 2011.
- Aydın, Nevzat, *İmam-ı Evzai ve Sünenindeki Metodu*, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniv./Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2001.
- Atar, Fahrettin, “Muharremât”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 6-8.
- “Muhalea”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 399-402.
- Acar, Halil İbrahim, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, *Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, (XVII), 2002, 21-46.
- “İslam Hukunda Evliliğin Sona Ermesi”, Ekev, Erzurum 2000.
- “Talak”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 496-500.
- “İddet”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 466-471.
- Aydın, M.Akif, “Liân”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 172-173.
- Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer, “*Fethu’l Bârî bi-Şerhi Sahihi’l Buhârî I-XV*”, (Tahkîk, Tashîh: Abdu’l-aziz b. Abdullah b. Bâz), Dâru’l-Fikr, Beyrut 1996.
- Aynî, Bedru’d-din Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed, “*Umdetü’l Kârî Şerhu Sahihi’l-Buhârî I-XXV*”, (Zabt: Abdullah Mahmud Muhammed Ömer), Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2001.
- Azîmabâdî, Şemsü’l- Hak Muhammed b. Emir Ali, “*Avnu’l-Ma’bud alâ Şerhi Süneni Ebû Davud I-II*”, Tahkîk: Muhammed Nasîru’d-din el-Elbânî, Dâr’u İbni Hazm, Beyrut 2005.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, “*el-Câmiu’s-Sahîh el-Müsned min Hadisi Rasulillahi ve Sünenihî ve Eyyâmihî I-IV*”, (Tahkîk, Tahrîc: Muhibbi’d-Din el-Hatîb), Muhammed Fuad Abdu’l-Bâkî, el-Mektebetü’s-Selefiyye, Kahire 1400.
- Boynukalın, Ertuğrul, “Evzâî ve Fıkhî Mezhebi”, *Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, XIII(XXIII) 2011, 1-33.
- Bilmen, Ömer Nasûhî, “*Hukuk-u İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu I-VIII*”, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul t.y..
- Beyhâkî, Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüseyn b. Ali, “*Sünenü’l-Kübrâ I-XI*”, (Tahkîk: Muhammed Abdulkadir Ata), Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2003.

- Cessâs, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, “*Ahkâmu’l-Kur’an I-V*”, (Tahkîk: NMuhammed Sadık Gamhâvî), Dar-u İhyai’t-Türâsi’l Arabî, Beyrut 1992.
- Cubûrî, Abdullah Muhammed, “*el-İmam el-Evzâî Hayatuhu ve Ârâuhu ve Asruhu*”, Daru’r-Risale, Bağdad 1980.
- “*Fıkhu’l İmam el-Evzâî I-II*”, Vizâretü’l-Evkâf, Bağdat 1977.
- Cin, Halil, Akgündüz, Ahmet, “*Türk Hukuk Tarihi I-II*”, Timaş, İstanbul 1990.
- Dârekutnî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed, “*Sünenü’-d-Dârekutnî I-VI*”, (Tahkîk: Ta’lîk: Şuayb el-Arnaût), Hasan Abdu’l-Mun’im Şelebi, Abdu’l-Latif Hırzallah, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 2004.
- Düveyhî, Ali b. Sa’d b. Salih, “*Usulu Mezhebi’l-İmam el-Evzâî min Vakaa Fıkhi ve Asar*”, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 2004.
- Döndüren, Hamdi, “*Delilleriyle Aile İlmihali*”, Altınoluk, İstanbul 1995.
- Evzâî Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid, “*Sünenü’l-Evzâî, Ehâdis, Âsâr ve Fetâvâ*”, Tasnîf: Mervan Muhammed Şeâr, Dâru’n-Nefâis, Beyrut 1993.
- Ebu Zehra, Muhammed, “*Ebu Hanife*”, (Çev. Osman Keskiöğlu), DİB Yay., Ankara 2002.
- Erdoğan, Mehmet, “*Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*”, (2. Bsk.) Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî el-Ezdî, “*Sünen-u Ebi Dâvud I-V*”, Ta’lîk: İzzet Abdu’d-de’as, Adil Seyyid, Dar-u İbni Hazm, Beyrut 1997.
- Fazlur-Rahman, “*İslam*”, (Trc. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın), Selçuk Yay., Ankara 1996.
- Hamidullah, Muhammed, “*İslam’a Giriş*”, Beyan Yay., İstanbul 1999.
- Hodgson, Marshall G. S., “*İslam’ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih I-III*”, (Çev. Komisyon), İz Yay., İstanbul 1993.
- Hitti, Philip, “*Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi I-IV*”, (Çev. Salih Tuğ), Boğaz içi Yay., İstanbul 1980.
- İbni Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, “*Meşâhîru Ulemâi’l-Emsâr*”, (Ta’lîk: Mecdî b. Mansur b. Seyyid eş-Şûrî), Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- İbni Hallikân, Ebu’l Abbas Ahmed, “*Vefâyâtü’l A’yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân I-VIII*”, (Tahkîk: İhsan Abbas), Dâr-u Sâdır, Beyrut 1994.

- İbni Asâkîr, Ebu'l Kâsım Ali, “*Târîhü Medîneti Dimaşki-LXXX*”, (Tahkîk: Ömer b. Garâme el-Amrî), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.
- İbni Kesir, Ebu'l-Fidâ İmadü'd-Din İsmail b. Ömer, “*el-Bidâye ve'n-Nihâye I-XXI*”, (Tahkîk: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî), Dâr'u-Hicr, y.y. 1997.
- İbni Kudâme, Abdullah b. Ahmed, “*el-Muğni I-XV*”, (Tahkîk: Abdullah b. Abdülmuhsin Türki, Abdülfettah Muhammed Huluv), Dar-u Alemlî'l-Kütüb, Riyad 2005.
- İbnü'l Münzir, Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim, “*el-İşrâf alâ Mezâhibi'l-Ulemâ I-X*”, (Tahkîk: Ebu Hammad Sagir Ahmed Ensârî), Mektebetu Mekketi's-Sekafiyye, y.y. 2004.
- İbni Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah, “*el-İstizkâr fî Mezâhibi Ulemâi'l-Emsâr I-XXX*”, (Tahkîk, Tahrîc: Abdu'l-Mu'tî Emin Kal'acî), Dâr'ul-Va'y, Kahire 1993.
- İbni Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, “*Sünen-u İbni Mâce I-VI*”, (Tahkîk, Tahrîc, Ta'lîk: Beşşar Avvad Ma'ruf), Daru'l Ceyl, Beyrut 1998.
- İbni Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b.el-Hafîd, “*Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*”, (Tahkîk, Tahrîc: Abdurrezzak el-Mehdî), Daru'l Kitab'il Arabî, Beyrut 2006.
- İbni Hazm, Ali b. Ahmed b. Said, “*el-Muhalla I-XII*”, (Tahkîk: Abdülgaflar Süleyman Bendarî), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- Koçyiğit, Talat, “*Hadis Tarihi*”, TDV Yay., Ankara 1997.
- Karaman, Hayrettin, “*İslam Hukuk Tarihi*”, İz Yay., İstanbul 1999.
- “*Mukayeseli İslam Hukuku I-III*”, (5. Bsk.), İz Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Kal'acî, Muhammed Revvâs, “*Mevsuâtü Fıkhi Abdurrahman el-Evzâi*”, Camiâtü'l-Kuveyt Lecnetü't-Te'lif ve'n-Neşr, Kuveyt 2003.
- Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr, “*el- Câmiu li-Ahkâmî'l Kur'an I-XX*”, (1. Bsk.), (Çev. M. Beşir Eryarsoy), Buruc Yay., İstanbul 1997.
- Leknevî, Ebu'l Hasenât Muhammed Abdulhay, “*et-Ta'lîku'l-Mümecced alâ Muvatta-i Muhammed I-III*”, (Tahkîk: Takiyüddin en-Nedvî), Daru'l-Kalem, Beyrut 1991.
- Miquel, Andre, “*İslâm ve Medeniyeti (Doğuştan Günümüze)*”, (Trc. A. Fidan- M. Menteş), Ankara 1991.
- Mellah, Hüseyin Muhammed, “*el-İmâmü'l-Evzâi Muhaddisen Hâfizen*”, el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda 1993.

- Mervezî, Ebu Abdullah Muhammed b. Nasr, “*İhtilâfu’l Ulemâ*” (Tahkik, Ta’lik: Subhi Samarraî), Alemü’l Kütüb, Beyrut 1986.
- Müslim Ebu’l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâburî, “*Sahih-u Müslim*”, (İ’tinâ: NEbu Suheyb Keremî), Beytu’l Efkâri’d-Devliyye, Riyad 1998.
- Mâlik b. Enes, *Muvatta’I-II*, (Rivâye: Yahya b. Yahya el-Leysî), (Tahkîk, Tahrîc: Beşşar Avvad Ma’ruf), Daru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1997.
- Mübârekfûrî, Ebu’l Ulâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim, “*Tuhfetü’l-Ahvezî bi Şerhi Câmii’t-Tirmîzî I-II*”, (Tahrîc: Râid b. Sabrî b. Ebî Alfe), Beytül’l-Efkâri’d-Devliyye Amman, t.y..
- Nevevî, Muhyi’d-Din Ebu Zekeriyâ Yahya b. Şeref, “*el-Minhâc fî Şerhi Sahih-i Müslim b. El-Haccâc- Sahih-i Müslim bi Şerhi’n-Nevevî I-XVIII*”, (II. Bsk.), Müessesetü Kurtuba, y.y., 1994.
- Öğüt, Salim, “Evzâî”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 546-548.
- Sâbık, Seyyid, “*Fıkhu’s-Sünne I-III*”, Dâru’l-Feth li’l İ’lami’l-Arabî, Kahire 1999.
- Sağircî, Esad Muhammed Said, “*Delilleriyle Hanefî Fıkhi*”, Karınca Polen Yay., İstanbul 2010.
- Sem’ânî, Ebu Sa’d Abdulkerim b. Muhammed b. Mansur, “*el-Ensâb I-V*”, (Tahkîk: Abdullah Ömer el-Bârûdî), Dâru’l-Cenân, Beyrut 1988.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, “*Neylül Evtâr min Esrâr-i Münteka’l-Ahbâr I-XII*”, (Tahkîk, Ta’lîk: Ebu Muâz Tarık b. Ivâdu’llah b. Muhammed), Dâr’u İbni Affân, Kahire 2005.
- Şeyh, Abdu’s-settar, “*el-İmam el-Evzâî Şeyhülislam ve âlimu Ehli’s-Şam*”, Daru’l-Kalem, Dimaşk 2006.
- Şear, Mervan Muhammed, “*el-Evzai İmamu’s-Selef*”, Daru’n-Nefais, Beyrut 1993.
- Tahâvî, Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed b. Selame, “*Muhtasaru İhtilâfu’l-Ulemâ I-V*”, (Tahkîk: Dr. Abdullah Nezir Ahmed), Darü’l-Beşairi’l-İslamiyye, Beyrut 1995.
- Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Sevre, “*Sünenu’t-Tirmîzî*”, (Ta’lîk: Muhammed Nâsîru’d-Din Elbânî, İ’tinâ: Ebu Ubeyde Meşhûr b. Hasan Ali Selman), Mektebetü’l-Meârif, Riyad t.y..
- Topçuoğlu, Ali Aslan, “Nikâh Akdine Ekisi Bakımından Din Farklılığı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2), 2010, 79-120.

- Üçok, Bahriye, “*İslam Tarihi Emeviler-Abbasiler*”, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1968.
- Yiğit, İsmail, “Emeviler”, *DİA*, İstanbul 1995, XI, 87-108
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbâsîler”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 31-56
- Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi I-X*, Zaman-Risale, İstanbul 1994.
- Zeylaî, Abdullah b. Yûsuf, “*Nasbu’r-Râye fî Ehâdîsi’l-Hidâye I-V*”, (Tashîh: Muhammed Avvâme), Müessesetü’r-Reyyân, Cidde 1997.
- Yaman, Ahmet, “*İslam Aile Hukuku*”, (7. Bsk.), Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfi Yay., İstanbul 2009.
- Zehebî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, “*Siyeru A’lâmu’n-Nübelâ I-XXV*”, (Tahkîk: Beşşar Avvad Ma’ruf), Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1996.
- “*Tezkiratü’l-Huffâz I-IV*”, (Tahkîk: Zekeriya Umeyrât), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1998.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mustafa DÜMLUPINAR
Doğum Yeri ve Tarihi	Denizli-20.08.1982
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	mustafa.dumlupinar@diyanet.gov.tr
Tarih	07.06.2013